स्नात्वा नदीतीरे वा विष्णुगेहे निर्जने स्थाने कुशासने उपविश्य मूलेन आचम्य प्राणानायम्य स्वकामनया संकल्प्य भूतशुध्यादिश्रीकंठादिकलामातृकान्तन्यासं कृत्वा मूलमंत्रेण षडंगन्यासं कुर्य्यात्। (मूलमंत्रस्वरूपं यथा) "हं हनूमते रुद्रात्मकाय हुंफट्" ॥ इति द्वादशवर्णात्मको मंत्रः ॥ ॐ हं हनूमते रुद्रात्मकाय अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ हं हनूमते रुद्रात्मकाय तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ हं हनूमते रुद्रात्मकाय मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ हं हनूमते रुद्रात्मकाय अनामिकाभ्यां नमः ॥ ॥ ४ ॥ ॐ हं हनूमते रुद्रात्मकाय कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ हं हनूमते रुद्रात्मकाय करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः। एवमेव हृदयादिषडंगन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ "महाशैलं समुत्पाट्य धावंतं रावणं प्रति ॥ तिष्ठतिष्ठ रणे दुष्ट घोररावं समुत्सृजन् ॥ १ ॥ लाक्षारक्तारुणं रौद्रं कालांतकयमोपमम् ॥ ज्वलदग्निसमं नेत्रं सूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ २ ॥ अंगदाद्यैर्महावीरैर्वेष्टितं रुद्ररूपिणम्" ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य पूर्वोक्ते वैष्णवे पीठे यंत्रं विलिखेत्। तद्यथा ताम्रपात्रे ततः पद्ममष्टपत्रं सकेसरम् ॥ रक्तचंदनघृष्टेन लिखेत्ताम्रशलाकया ॥ १ ॥ कर्णिकायां लिखेन्मन्त्रं तत्रावाह्य कपिप्रभुम् ॥ कर्णिकायां हनूमंतं ध्यात्वा पाद्यादिभिस्ततः ॥ २ ॥ (पूजयेदिति शेषः) एवं यंत्रं विलिख्य। तन्मध्ये मूलमंत्रं लिखित्वा तत्र मूलेन श्रीहनुमंतमावाह्य। पाद्यादिपुष्पान्तैरुपचारैः संपूज्य आवरणपूजां कुर्यात्। तद्यथा-षट्कोणे आग्नेयादिकोणेषु मध्ये दिक्षु च मूलेन पूर्ववत् हृदयादिषडंगपूजां कुर्यात्। तद्बहिरष्टदलेषु पूर्वादिक्रमेण। ॐ सुग्रीवाय नमः ॥ १ ॥ ॐ लक्ष्मणाय नमः ॥ २ ॥ ॐ अंगदाय

नमः ॥ ३ ॥ ॐ नलाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ नीलाय नमः ॥ ५ ॥ ॐ जाम्बवते नमः ॥ ६ ॥ ॐ कुमुदाय नमः ॥ ७ ॥ ॐ केसरिणे नमः ॥ ८ ॥ इति पूजयेत् । ततो देवदक्षिणे । ॐ पवनाय नमः ॥ १ ॥ (वामभागे) ॐ अञ्जनायै नमः ॥ २ ॥ इति पूजयेत् ॥ ततो दलाग्रेषु । पूर्वोक्ताष्टकपिभ्यः पुष्पांजल्यष्टकं तत्तन्नाममंत्रेण दत्त्वा तद्बाह्ये भूपुरे पूर्वादिषु । इन्द्रादिदशदिक्पालान्संपूज्य तद्बाह्ये वज्राद्यायुधानि च पूजयेत् । एवमावरणपूजां कृत्वा धूपादिनीराजनान्तैरुपचारैः पूजां कृत्वा रामं ससीतं ध्यात्वा जपं कुर्यात् ॥ अस्य पुरश्चरणं लक्षमन्त्रजपः । जपांते पूर्वोक्तद्रव्यैर्दशांशहोमं कृत्वा तत्तद्दशांशेन तर्पणमार्जनब्राह्मणभोजनानि च कुर्यात् । तथा च–ध्यात्वा जपेन्मंत्रराजं लक्षं यावत्तु साधकः ॥ लक्षांतदिवसं प्राप्य कुर्याच्च पूजनं महत् ॥ १ ॥ एकाग्रशुद्धमनसा तस्मिन्पवननंदने ॥ दिवा रात्रौ जपं कुर्याद्यावत्संदर्शनं भवेत् ॥ २ ॥ सुदृढं साधकं मत्वा निशीथे पवनात्मजः ॥ सुप्रसन्नस्ततो भूत्वा प्रयाति साधकाग्रतः ॥ ३ ॥ यथेप्सितं वरं दत्त्वा साधकाय कपिप्रभुः ॥ वरं लब्ध्वा साधकेन्द्रो विहरेदात्मनः सुखैः ॥ ४ ॥ एतद्धि साधनं पुण्यं देवानामपि दुर्लभम् ॥ तव स्नेहात्समाख्यातं भक्तासि मयि पार्वति ॥ ५ ॥ इति गारुडे तन्त्रे द्वादशाक्षरहनुमत्कल्पं समाप्तम् ॥ अथ दशाक्षरमंत्रवीरसाधनप्रयोगः ॥ मन्त्रो यथा–'हं पवननंदनाय स्वाहा' इति दशाक्षरो मन्त्रः । ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय कृतनित्यक्रियो द्विजः ॥ गत्वा नदीं ततः स्नात्वा तीर्थमावाह्य चांभसि ॥ १ ॥ मूलमंत्रं ततो जप्त्वा सिञ्चेदादित्यसंख्यया ॥ अथो वासः परिधाय गंगातीरेऽथवा गृहे ॥ २ ॥ तत्र प्रयोगः–कुशासने उपविश्य मूलेनाचम्य प्राणा

बालार्कमंडलत्राणकारिणे भवकारिणे ॥ १० ॥ नखायुधाय भीमाय दन्तायुधधराय च ॥ रिपुमायाविनाशाय रामाज्ञालोकरक्षिणे ॥११॥ प्रतिग्रामस्थितायाथ रक्षोभूतवधार्थिने ॥ करान्तशैलशस्त्राय द्रुमशस्त्राय ते नमः ॥१२॥ बालैकब्रह्मचर्य्याय रुद्रमूर्तिधराय च ॥ दक्षिणाशाभास्कराय शतचन्द्रोदयात्मने ॥ १३ ॥ कृतक्षतव्यथाघ्नाय सर्वक्लेशहराय च ॥ स्वाम्याज्ञापार्थसंग्रामसंख्ये सञ्जयकारिणे ॥ १४ ॥ भक्तानां दिव्यवादेषु संग्रामे जयदायिने ॥ किं कृत्वा बुबुकोच्चारघोरशब्दकराय च ॥ १५ ॥ रावोग्रव्याधिसंस्तंभकारिणे वनधारिणे ॥ सदावनफलाहारे निरताय विशेषतः ॥ १६ ॥ महार्णवशिलाबंधे सेतुबंधाय ते नमः ॥ वादे विवादे संग्रामे भये घोरे च संस्तवेत् ॥ १७ ॥ सिंहतस्करव्याघ्रेषु पठंस्तत्र भयं नहि ॥ दिव्यभूतभये व्याघ्रे विषे स्थावरजंगमे ॥ १८ ॥ राजशस्त्रभये चोग्रे तथा ग्रहभयेषु च ॥ जले सर्पे महावृष्टौ दुर्भिक्षे प्राणसम्प्लवे ॥ १९ ॥ पठन्स्तोत्रं प्रमुच्येत भयेभ्यः सर्वतो नरः ॥ तस्य क्वापि भयं नास्ति हनुमत्स्तवपाठनात् ॥ २० ॥ सर्वदा वै त्रिकालं च पठनीयस्तवो ह्यसौ ॥ सर्वान्कामानवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥ २१ ॥ विभीषणकृतं स्तोत्रं तार्क्ष्येण समुदीरितम् ॥ ये पठिष्यंति भक्त्या च सिद्धयस्तत्करे स्थिताः ॥ २२ ॥" इति श्रीसुदर्शनसंहितोक्तं विभीषणप्रोक्तं श्रीहनुमत्स्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥ ॥ अथ विष्णोः प्रसंगाद्वेदादिपारायणविधानम् ॥ तत्रादौ वेदपारायणे कलशस्थापनप्रकारः (महार्णवे) " तीर्थे देवालये गेहे प्रशस्ते सुपरिष्कृते ॥ कलशं सुदृढं तत्र सुनिर्णिक्तं विभूषितम् ॥ १ ॥ पुष्पपल्लवमालाभिश्चंदनैः कुङ्कुमादिभिः ॥ मृत्तिकायवसंमिश्रा

वेदीमध्ये न्यसेत्ततः ॥ २ ॥ पंचाशद्भिः कुशैः कार्यो ब्रह्मा पश्चान्मुखस्थितः ॥ स्नापितः स्थापितः कुंभे चतुर्बाहुश्चतुर्मुखः ॥ ३ ॥ वत्सजान्वाकृतिं देवमुत्तराग्रैः कुशैः कृतम् ॥ ब्रह्मोपधाने दत्त्वा तं ततः स्वस्त्ययनं पठेत् ॥ ४ ॥ प्रतिष्ठां कारयेत्पश्चात्पूजाद्रव्यमथोच्यते ॥ यज्ञोपवीतनैवेद्यवस्त्रचंदनकुंकुमैः ॥ ५ ॥ सधूपदीपतांबूलैरक्षतैश्च पितामहम् ॥ ब्रह्मयज्ञानमिति वा गायत्र्या वा प्रपूजयेत् ॥६॥ उपाध्यायं च संपूज्य यथापाठं पठेत्ततः ॥ इति कलशप्रतिष्ठापनम् ॥ अथानश्नत्पारायणविधानम् ॥ (महार्णवे) अथातोऽनश्नत्पारायणविधिं व्याख्यास्यामः । आसमाप्तेर्नाश्नीयात् यथाशक्ति वा पयः फलान्योदनं वा हविष्यमात्रमल्पं भुक्त्वा तदाशेषमधीयीत । ग्रामात्प्राचीमुदीचीं वा दिशमुपनिष्क्रम्याग्निमुपसमाधाय परिस्तीर्येध्मप्रदायाज्येनैताभ्यो देवताभ्यो जुहोति । अग्नये सोमायेंद्राय । प्रजापतये । बृहस्पतये । विश्वेभ्यो देवेभ्यो ब्रह्मणे ऋषिभ्यः ऋग्भ्यो यजुर्भ्यः सामभ्यः श्रद्धायै मेधायै प्रज्ञायै सदसस्पतये अनुमतये ह्रियै सावित्र्यै सवित्रे प्रजापतये कांडऋषये विश्वेभ्यो देवेभ्यः कांडऋषिभ्यः सांहिकीभ्यो देवताभ्य उपनिषद्भ्यो याज्ञिकेभ्यो देवताभ्यः उपनिषद्भ्यो वारुणीभ्यो देवताभ्यः उपनिषद्भ्यो हव्यवाहाय विश्वेभ्यो वरुणेभ्यः । अनुमत्यै स्विष्टकृते च पृथक् स्वाहाकारेण हुत्वा व्याहृतिभिश्च पुनः परिषिंचति समाप्ते चैताः । यजुषा तर्पयति । एवं ऋग्वेदिनां कांडऋष्यादिवर्जमास्विष्टकृतस्तेषां स्थाने शतर्चिभ्यो माध्यमेभ्यो गृत्समदाय विश्वामित्राय वामदेवाय अत्रये भरद्वाजाय जामदग्न्याय गौतमाय वसिष्ठाय प्रगाथेभ्यः पावमानीभ्यः क्षुद्रसूक्तेभ्यो महासूक्तेभ्यो महानाम्नीभ्य इति ॥ ततो वेदादिमारभ्य सततमधीयीत

अ. प्र. नास्यांतरानध्यायो नास्यांतरा जननमरणे अशुचीन्नान्तरा व्याहरेन्नान्तरा विरमेत् । यावदन्तमधीयीत यद्यन्तरा विरमेत् त्रीन्
प्राणायामानायम्य प्रणवं वा प्रणिधाय यावत्कालमधीयीत । ततः सर्वं निशो निशांतरं संग्रामारण्यसलिलं प्रलोप्य परिदध्यात् । पु. कां. ३
॥३०८॥ आदावन्ते च ब्राह्मणभोजनं दक्षिणादानं च कुर्यात् । य एतेन विधिना वेदमधीयत स ततः पूतो वेदो भवति मनःशुद्धिश्च भवति ।
द्वाभ्यां पारायणाभ्यां ऋग्भिश्चाभोजन इहाधीते अनृतेभ्यः प्रमुच्यते त्रिभिर्बहुभ्यः पतनीयपातकेभ्यः शूद्रायां रेतः सिक्त्वा गङ्गासु
मज्जंश्च भवति । चतुर्भ्यः शूद्रान्नभोजनात्तत्सेवनात्तत्स्त्रीसेवनाच्च पञ्चभिरयाज्ययाजनात्पूतो भवति । अग्राह्यग्रहणाद्ग्राह्याग्रहणादभ्या
सोपसनाच्च षड्भिर्ब्राह्मणस्य लोहितकरणात् स्त्रीलोहितकरणात् पशुहननात्सुवर्णस्तेयात्पतितसंप्रयोगाच्च सप्तभिः प्राजापत्यानां ही
नाचरणात् यज्ञोपवीतवेधनाच्च अष्टभिश्चांद्रायणस्यान्तरानाचरणात् गुरुतल्पगमनाद्रजस्वलागमनाच्च नवभिः सुरापानाच्च दशभिरश्रो
त्रिययाजनात् । असोमपानात अन्यायतश्च एकादशभिर्ब्राह्मणहननाद्गर्भहननाद्वा दशभिः पूर्वजन्मेहजन्मकृतैः सर्वैः पापैः प्रमुच्य
ते स्वर्गं लोकं गच्छति पितॄन् स्वर्गलोकं गमयति । अग्निष्टोमादीन् क्रतून् यजति तैः क्रतुभिरिष्टं भवति।वेदाध्यायी सदैव स्याद्यथा वै
सत्यवाक्शुचिः।यंयं कामयते कामं तंतं वेदेन साधयेत्।असाध्यं नास्ति यत्किंचिद्ब्रह्मणो हि फलं महत्।ब्रह्मणो हि फलं महदिति स ॥३०८॥
माप्तौ यजुषा तर्पयतीति ॥ समस्तवेदपारायणे समाप्ते एता देवताः पूर्वोक्ता अग्निसोमाद्यायजुषा तर्पयति यजुर्वेदेन सह तर्पयति इति।न
यजुर्वेदपारायणे तस्य वेदस्य प्राधान्यमुच्यते। अथवा भूरादिव्याहृतिचतुष्टयात्मकं यजुःशब्देन गृह्यते । तेनैव तदुक्तं भवति। भूर्वे

वांस्तर्पयामीत्यनेन प्रकारेण तर्पयित्वा अग्निसोमादींस्तर्पयेदिति।नास्यांतरा जननमरणे अशुची।इत्यनश्नत्पारायणविधानं समाप्तम्॥

॥ अथ पुराणादिपारायणविधानम् पाद्मे ॥ (पातालखंडे) "शुक्लपक्षे दिने शुद्धे वारनक्षत्रयोगतः ॥करणे चापि लग्ने च ग्रहताराबलान्विते ॥ १ ॥ अमूढे न ग्रहे बाले न च वृद्धौ गुरौ स्थिते । न कृष्णपक्षे ग्रहणे न च नास्तिकसन्निधौ ॥ २॥ शुद्धगेहेऽथ वा शुद्धवेदिकायां मठेऽथ वा ॥ नदीतीरे देवगेहे सभामंडप एव च ॥ ३ ॥ रथ्यामठेऽथवा रम्ये पुण्यशालासु राघव ॥ पूर्वोक्तलक्षणोपेतं पुराणं शृणुयादिति ॥ ४ ॥ स्वयं नमस्य विप्रेंद्रान्पुराणज्ञं विशेषतः ॥ आसनं कल्पितं कुर्यादूर्ध्वं सर्वविशेषितम् ॥ ५ ॥ एहि धर्म्मासनमिति वक्तव्यं स्यादनिष्ठुरम् ॥ पुराणप्रक्रमदिने यत्कार्यं तदुदीरयेत् ॥ ६ ॥ व्याख्यातारं पुराणस्य वस्त्राद्यैः परिपूजयेत् ॥ शुभानि दत्त्वा वस्त्राणि सूक्ष्माणि च नवानि च ॥ ७ ॥ करकंठविभूषादि पात्रमासनमेव च ॥ गन्धपुष्पाक्षतैः पूज्य तांबूलं विनिवेद्य च ॥८॥ शुक्लांबरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् ॥ प्रसन्नवदनं ध्यायेत्सर्वविघ्नोपशांतये ॥ ९ ॥ सभासदश्च सम्पूज्य गणेशं पूजयेत्ततः ॥ ॐ नमेत्यादिमन्त्रेण पूजनं भारतीनुतिः ॥ १० ॥ प्रातःकाले पुराणस्य प्रक्रमं प्रारभेदिति ॥ उपक्रमदिने राम त्रिपंच दश वा पुनः ॥ ११ ॥ श्लोका द्वितीये दिवसे ततो द्विगुणिताः शुभाः ॥ तृतीये दिवसे राम ततश्चाधिकमिष्यते ॥ १२ ॥ दिनानामव्यवच्छेदाद्व्याख्यानं श्रवणं तथा ॥ व्यवस्थितिर्यदा जाता तदा पौराणिकं गुरुम् ॥ १३ ॥ तांबूलादि प्रदायाथ परेद्युः शृणुयादपि ॥ पुराणमेवं श्रोतव्यं दैनंदिनमिति श्रुतिः ॥ १४ ॥ व्रतरूपेण यः कश्चित्पुराणं शृणुयान्नरः ॥ यदैवं तत्पुराणं तु तत्र

याति न संशयः ॥ १५ ॥ पुराणं श्रोतुकामेन श्लोकश्चैकोऽपि चेच्छ्रुतः ॥ तद्दिने तु कृतं पापं नाशयेत्तु न संशयः ॥ १६ ॥ एवं
पुराणं शृणुयाच्च यस्तु स ब्रह्महत्याकृतपापबंधनात् ॥ सुरापीतिः स्वर्णहरश्च राम गुर्वंगनागश्च विमुक्तिमेति ॥१७॥ भारतश्रवणे चापि
नियमा ये मयेरिताः ॥ आदिपर्वसमाप्तौ च सूक्ष्मवस्त्रत्रयं ददेत् ॥ १८ ॥ सुवर्णं च यथाशक्ति सभापर्वणि वाससी ॥ अनुशास
निकारण्यस्वर्गारोहेषु पर्वसु ॥ १९ ॥ आदिपर्वणि पूजा या सा पूजा नृपपुङ्गव ॥ कर्णाश्वमेधवैराटशल्यद्रोणेषु पर्वसु ॥ २० ॥
सूक्ष्मवस्त्रत्रयं शुद्धं निष्कद्वयमथापि वा ॥ क्षुद्रपर्वस्वथान्येषु निष्कावथ समानयेत् ॥ २१ ॥ हरिवंशे सनिष्कं तु वस्त्रत्रितयमे
च ॥ भारतस्याखिलस्यैव समाप्तौ क्षेत्रदो भवेत् ॥ २२ ॥ रामायणस्य श्रवणे कांडेकांडे प्रपूजयेत् ॥ क्षेत्रं पर्याप्तमथवा सुवर्णमपि
दापयेत् ॥ २३ ॥ अन्यान्यपि पुराणानि मुनिप्रोक्तानि तान्यपि ॥ श्रोतॄणां पापनाशाय वक्तुश्चापि विशेषतः ॥ २४ ॥ यश्च
सर्वपुराणानि षट्त्रिंशत्तु प्रकीर्त्तयेत् ॥ शृणोति वा न तस्यास्ति चित्तच्छेदः कदाचन ॥ २५ ॥ इति सामान्यतः सर्वपुराणेतिहा
सानां श्रवणविधानम् ॥ अथ श्रीमद्भागवतपारायणविधानम् (पाद्मे) "श्रीपार्वत्युवाच ॥ स्कंधैर्द्वादशभिः प्रोक्तं श्रीमद्भागवतं
प्रभो ॥ शुकस्तच्छ्रावयामास महाराजं परीक्षितम् ॥ १ ॥ सप्ताहेनेति भगवञ्छ्रूयते तत्रतत्र ह ॥ तस्यानुक्रममिच्छामि श्रोतुं
तत्फलमेव च ॥ २ ॥ सदाशिव उवाच ॥ साधु पृष्टं महाभागे लोके यत्प्रचरिष्यति ॥ पारायणमिति ख्यातं सद्यो मुक्तिप्रदं
नृणाम् ॥ ३ ॥ शुकस्योक्तिक्रमेणैव पठेद्भागवतं तु यः ॥ श्रावयेच्छृणुयाद्वापि तस्यानंतं फलं भवेत् ॥ ४ ॥ कृतनित्यक्रियः प्रातः

कुशहस्तः कृतासनः ॥ देवद्विजगुरून्नत्वा ध्यात्वा विष्णुं सनातनम् ॥ ५ ॥ द्वैपायनं नमस्कृत्य शुकदेवं च भक्तितः ॥ हिरण्याक्ष
वधं यावत्प्रथमेऽहनि कीर्त्तयेत् ॥ ६ ॥ चरितं भरतस्यापि द्वितीयेऽथ तृतीयके ॥ मथनं चामृतस्यापि यत्र कूर्मः स्वयं हरिः
॥ ७ ॥ चतुर्थदिवसे चैव दशमे हरिजन्म च ॥ पञ्चमे तु पठेद्विद्वान् रुक्मिण्याहरणावधि ॥ ८ ॥ षष्ठे चोद्धवसंवादं सप्तमे तु समा
पयेत् ॥ अध्यायं प्राप्य विरमेन्न तु मध्ये कदाचन ॥ ९ ॥ कृते विरामे मध्ये तु अध्यायादिं पठेत्पुनः ॥ पठेदर्थं बुध्यमानः
श्रावयेद्वैष्णवोत्तमे ॥ १० ॥ श्रोता तु प्राङ्मुखो भूत्वा शृणुयाद्भक्तितत्परः ॥ अध्याये स्वर्णमाषैकं तथा दद्याच्च दक्षिणाम् ॥ ११ ॥
समाप्तौ च ततो धेनुं स्वर्णशृङ्गीं निवेदयेत् ॥ कुर्य्याच्च वैष्णवं होमं सात्वतान्भोजयेत्ततः ॥ १२ ॥ एवं यः कुरुते देवि पाठं भाग
वतस्य तु ॥ श्रवणं श्रावणं वापि इष्टां गतिमवाप्नुयात् ॥ १३ ॥ एतत्पारायणं नाम सर्व्वकामफलप्रदम् ॥ पाठकाले च त्रिदशा मुन
यश्च तपोधनाः ॥ १४ ॥ पार्श्वदाश्च तथा विष्णोः सान्निध्यं तत्र कुर्व्वते ॥ एतत्ते कथितं देवि पारायणविधानकम् ॥ १५ ॥
विष्णुप्रीतिकरं पुण्यं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ इति श्रीमद्भागवतपारायणविधानम् ॥ अथ श्रीमद्भागवतसप्ताहविधानं सप्रयोगं
(पाद्मे उत्तरखंडे) "अथ ते संप्रवक्ष्यामः सप्ताहश्रवणे विधिम् ॥ येन भागवतं सिद्ध्येत्पुंसां कृष्णार्पितात्मनाम् ॥ १ ॥ दैवज्ञं
शास्त्रकुशलं समाहूय धनांशुकैः ॥ समभ्यर्च्य मुहूर्त्तं तु प्राक्पृच्छेद्भक्तिमान्नरः ॥ २ ॥ स वदेद्यं मुहूर्त्तं तु तत्रारंभः प्रशस्यते ॥
नभोनभस्येषोर्जाश्च सहः शुचिसमन्विताः ॥ ३ ॥ मासाः श्रेष्ठाः कथारंभे पूर्णा चापि तिथिः शुभा ॥ भौमार्किवर्जिता वारा

भानि ध्रुवमृदूनि च ॥ ४ ॥ शुभे योगे शुभे लग्ने प्रारंभः शस्यते सदा ॥ तीर्थे वापि वने वापि ग्रामे वापि गृहेऽपि वा ॥ ५ ॥
संशोधितायां भूम्यां तु मंडपं परिकल्पयेत् ॥ कदलीस्तंभसंयुक्तं चतुर्दिक्षु ध्वजान्वितम् ॥ ६ ॥ उच्चमासनमप्युक्तं वक्तुस्तस्याथवा
मुने ॥ अपार्श्वद्वयमुक्तानि श्रोतॄणामासनानि च ॥ ७ ॥ उदङ्मुखो भवेद्वक्ता श्रोता वै प्राङ्मुखस्तदा ॥ प्राङ्मुखो वा भवेद्वक्ता
श्रोता चोदङ्मुखस्तदा ॥ ८ ॥ वेदशास्त्रार्थतत्त्वज्ञो वैष्णवो ब्राह्मणोत्तमः ॥ दृष्टांतकुशलो धीरो वक्ता कार्योऽतिनिस्पृहः ॥ ९ ॥
कथाविघ्नविघातार्थं गणेशं प्राक्प्रपूजयेत् ॥ ततो दुर्गां हरं विष्णुं ब्रह्माणं भास्करं द्विजान् ॥ १० ॥ संपूज्य विधिवद्भक्त्या
तर्पयेद्देवताः पितॄन् ॥ मुख्यः श्रोता ततः पश्चात्पूजयेत्पुस्तके हरिम् ॥ ११ ॥ ततः प्रदक्षिणीकृत्य द्रव्यवस्त्रफलानि च ॥ धृत्वां
जलौ पुस्तकस्थं हरिं संप्रार्थयेन्मुने ॥ १२ ॥ " ॥ अथ प्रयोगः ॥ पूर्वदिने चांद्रायणधेनुदानादिद्वारा पूर्ववत्प्रायश्चित्तं संपाद्य
प्रारंभदिने प्रातर्नित्यकर्म कृत्वा । चंद्रताराादिबलान्विते पूर्वोक्ते सुमुहूर्ते गोमयादिना संशोधिते कथास्थाने स्वासने प्राङ्
मुख उपविश्य । पूर्वोक्तलक्षणयुक्तं पंडितं च शुद्धासने उदङ्मुखमुपवेश्य । आचम्य प्राणनायम्य । शांतिपाठं पठित्वा
देशकालौ संकीर्त्य । मम इह जन्मनि जन्मांतरे वा कृतसमस्तपापक्षयपूर्वकधर्मार्थकाममोक्षसिद्धिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं
ब्राह्मणद्वारा श्रीमद्भागवतसप्ताहयज्ञं करिष्ये ॥ तदंगत्वेन निर्विघ्नतासिद्ध्यर्थं गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनं मातृकापूजनं
नांदीश्राद्धं च करिष्ये । इति संकल्प्य गणपतिपूजनादिनांदीश्राद्धांतं पूर्वोक्तपद्धतिकांडवत्सर्वं संपादयेत् । ततो वरणाद्

व्याणि गृहीत्वा । देशकालौ संकीर्त्य । मम सर्वविधपापक्षयद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं जन्मजन्मांतरे श्रीभगवद्भक्तिप्राप्त्यर्थं च श्रीमद्भागवतसप्ताहकथाश्रवणार्थममुकगोत्रममुकवेदशाखाध्यायिनं ब्राह्मणं श्रावयितारमेभिर्द्रव्यैस्त्वामहं वृणे । ॐ वृतोस्मीति प्रतिवचनानंतरं वस्त्रालंकारैः संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ शुकरूप द्विजश्रेष्ठ सर्वशास्त्रविशारद ॥ श्रीभागवतव्याख्यानादज्ञानं मे विनाशय ॥ १ ॥ इति संप्रार्थ्य वक्तारं वरयेत्पंच वाडवान् ॥ द्वादशाक्षरमंत्रस्य जपार्थं मुनिसत्तम ॥ २ ॥ ततो देशकालौ संकीर्त्य मम सर्वविधपातकनिवृत्तिद्वारा श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थं करिष्यमाणश्रीमद्भागवतसप्ताहयज्ञकर्मणः साङ्गतासिद्ध्ये अमुकगोत्रममुकशर्माणं ब्राह्मणमेभिर्द्रव्यैर्विष्णोर्द्वादशाक्षरमंत्रजपकरणार्थं त्वामहं वृणे । इति वृत्वा वरणद्रव्यैः संपूज्य प्रार्थयेत् ॥ एवमेव गायत्रीजपार्थं विष्णुसहस्रनामजपार्थं च वृणुयात् ॥ ततः सर्वतोभद्रमंडले विष्णुप्रतिमां संस्थाप्य पुरुषसूक्तेन द्वादशाक्षरमंत्रेण वा षोडशोपचारैः संपूज्य प्रदक्षिणाचतुष्टयं कृत्वा साष्टांगं प्रणम्य प्रार्थयेत् । संसारसागरे मग्नं दीनं मां करुणानिधे ॥ कर्म्मग्राहगृहीताङ्गं मामुद्धर भवार्णवात् ॥ ततः श्रीमद्भागवतपूजां षोडशोपचारैः कृत्वा वस्त्राभरणपुष्पमालाफलनैवेद्यादि निवेद्य । प्रदक्षिणां कृत्वा प्रार्थयेत् । श्रीमद्भागवताख्यस्त्वं प्रत्यक्षः कृष्ण एव हि ॥ स्वीकृतोऽसि मया नाथ मुक्त्यर्थं भवसागरे ॥ १ ॥ मनोरथो मदीयोऽयं सफलः सर्वथा त्वया ॥ निर्विघ्नेनैव कर्त्तव्यो दासोऽहं तव केशव ॥ २ ॥ एवं दीनं वचः प्रोक्त्वा वक्तारं चापि पूजयेत् ॥ संभूष्य वस्त्रभूषाभिः पूजान्ते तं च संस्तवेत् ॥ ३ ॥ ब्राह्मणान्वैष्णवाञ्चान्यांस्तथा कीर्त्तनकारिणः ॥ नत्वा संपूज्य दत्त्वार्घ्यं स्वयमासनमाविशेत्॥४॥

लोकचिंताधनागारपुत्रचिंताच्युतश्च यः ॥ कथाचिंताशुद्धमतिः स लभेत्फलमुत्तमम् ॥ ५ ॥ आसूर्योदयमारभ्य सार्द्धं त्रिप्रहरांत
कम् ॥ वाचनीया कथा सम्यग्धीरकंठं सुधीमता ॥ ६ ॥ कथाविरामः कर्त्तव्यो माध्याह्ने घटिकाद्वयम् ॥ कथावसाने कर्त्तव्यं कीर्त्तनं
केशवस्य च ॥ ७ ॥ उपवासः प्रकर्त्तव्यः श्रोतृभिस्तत्फलेप्सुभिः ॥ तदशक्तौ हविष्यान्नं सकृत्स्वल्पं समाहरेत् ॥ ८ ॥ जलेनापि
फलेनापि दुग्धेन च घृतेन वा ॥ केवलेनैव कर्त्तव्यं निर्विघ्नं धारणं तनोः ॥ ९ ॥ ब्रह्मचर्यमधःसुप्तिः पत्रावल्यां च भोजनम् ॥
कथासमाप्तौ भुक्तिं च कुर्य्यान्नित्यं कथाव्रती ॥ १० ॥ कामं क्रोधं मदं लोभं दंभं मात्सर्यमेव च ॥ मोहं द्वेषं तथा हिंसां निंदां चापि
विवर्जयेत् ॥ ११ ॥ सत्यं शौचं दयां मौनमार्जवं विनयं तथा ॥ मनःप्रसन्नतां चापि बुधः कुर्यात्कथाव्रती ॥ १२ ॥ श्रीकाम
स्तनयार्थी च जयकामश्च मोक्षधीः ॥ शृणुयाद्वै भागवतं निष्कामः श्रीहरिं लभेत् ॥ १३ ॥ दरिद्रश्च क्षयी रोगी निर्भाग्यः पाप
कर्म्मवान् ॥ अनपत्यो मोक्षकामः शृणुयात्स कथामिमाम् ॥ १४ ॥ अपुष्पा काकवंध्या च वंध्या या च मृतार्भका ॥
स्रवद्गर्भा च या नारी तया श्राव्या प्रयत्नतः ॥ १५ ॥ सप्तमे दिवसे कुर्याल्लंघनं तत्समाप्तिके ॥ वक्तुश्च पूजा कर्त्तव्या गोभूस्वर्णां
बरादिभिः ॥ १६ ॥ प्रसादं तुलसीं मालां श्रोतृभ्यः प्रतिपादयेत् ॥ उत्सवश्च तथा कार्यो गीतवाद्यविशारदैः ॥ १७ ॥ जयशब्दो
नमःशब्दः शंखशब्दश्च गीयताम् ॥ विप्रेभ्यो याचकेभ्यश्च वित्तमन्नं प्रदीयताम् ॥ १८ ॥ विरक्तश्चेद्भवेच्छ्रोता गीता वाच्या परेऽह
नि ॥ गृहस्थश्चेत्तदा होमः कर्त्तव्यः कर्म्मशांतये ॥ १९ ॥ प्रतिश्लोकं च जुहुयाद्विधिना दशमस्य च ॥ पायसं मधुसर्पिश्च तिल

तंडुलकान् यवान् ॥ २० ॥ शर्करां च प्रियालं च द्राक्षां बादामखर्जुरौ ॥ अंभोजानि च कर्पूरं चंदनागुरुणी पुरम् ॥ २१ ॥
लवंगं बिल्वपत्राणि सहस्रं च पृथक् हुनेत् ॥ अथ वा हवनं कुर्याद्गायत्र्या सुसमाहितः ॥ २२ ॥ तन्मयत्वात्पुराणस्य परमस्यास्य
तत्त्वतः ॥ होमाशक्तौ बुधो हौम्यं दद्यात्तत्फलसिद्धये ॥ २३ ॥ नानाछिद्रनिरोधार्थं न्यूनताधिक्यताख्ययोः ॥ दोषयोः प्रशमार्थं
तु पठेन्नामसहस्रकम् ॥ २४ ॥ द्वादशाष्टादशा वापि श्रद्धया ह्यधिकांस्तथा ॥ पायसेनाशयेद्विप्रान् स्वर्णं धेनुश्च दक्षिणा ॥ २५ ॥
शक्तौ पलत्रयमितं स्वर्णसिंहं विधाय च ॥ तत्रास्य पुस्तकं स्थाप्य लिखितं ललिताक्षरम् ॥ २६ ॥ संपूज्यावाहनाद्यैस्तदुपचारैः
सदक्षिणम् ॥ वस्त्रभूषणगंधाद्यैः पूजिताय यतात्मने ॥ २७ ॥ आचार्य्याय सुधीर्दत्त्वा मुक्तः स्याद्भवबन्धनैः ॥ एवं कृते विधाने च
सर्व्वपापनिवारणे ॥ २८ ॥ फलदं स्यात्पुराणं तु श्रीमद्भागवतं शुभम् ॥ धर्म्मार्थकाममोक्षाणां साधनं नात्र संशयः ॥ २९ ॥
इति ते कथितं सर्व्वं किं भूयः श्रोतुमिच्छसि ॥ श्रीमद्भागवतेनैव भुक्तिर्मुक्तिः प्रकाशिता ॥ ३० ॥ इति पाद्मे उत्तरखण्डे श्रीमद्भागवत
पारायणसप्ताहविधानं सप्रयोगं समाप्तम् ॥ ॥ अथ महाभारतश्रवणविधानम् ॥ (महाभारते) " अतः परं प्रवक्ष्यामि
यानि देयानि भारते ॥ वाच्यमाने तु विप्रेभ्यो राजन्पर्वणिपर्वणि ॥ १ ॥ स्वस्ति वाच्य द्विजानादौ ततः कार्यं प्रवर्तितं ॥ समाप्ते पर्वणि
ततः स्वशक्त्या पूजयेद्द्विजान् ॥ २ ॥ आदौ तु वाचकं चैव वस्त्रगंधसमन्वितम् ॥ विधिवद्भोजयेद्राजन्मधुपायससुत्तमम् ॥ ३ ॥
ततो मूलफलप्रायं पायसं मधुसर्पिषा ॥ आस्तिकं भोजयेद्राजन्दद्याच्चैव गुडौदनम् ॥ ४ ॥ अपूपैश्चैव पूपैश्च मोदकैश्च समन्वि

तम् ॥ सभापर्वणि राजेंद्र हविष्यं भोजयेद्द्विजान् ॥ ५ ॥ आरण्यके मूलफलैस्तर्पयेत्तु द्विजोत्तमान् ॥ अरणीपर्व चासाद्य जल
कुंभान्प्रदापयेत् ॥ ६ ॥ तर्पणानि च मुख्यानि वन्यमूलफलानि च ॥ सर्वकामगुणोपेतं विप्रेभ्योऽन्नं प्रदापयेत् ॥ ७ ॥
विराट्पर्वणि तथा वासांसि विविधानि च ॥ उद्योगे भरतश्रेष्ठ सर्वकामगुणान्वितम् ॥ ८ ॥ भोजनं भोजयेद्विप्रान् गन्धमाल्यैरलंकृ
तान् ॥ भीष्मपर्वणि राजेंद्र दत्त्वा यानमनुत्तमम् ॥ ९ ॥ ततः सर्वगुणोपेतमन्नं दद्यात्सुसंस्कृतम् ॥ द्रोणपर्वणि विप्रेभ्यो भोजनं पर
मार्चितम् ॥ १० ॥ शराश्च देया राजेन्द्र चापान्यसिवरास्तथा ॥ कर्णपर्वण्यपि तथा भोजनं सर्वकामिकम् ॥ ११ ॥ विप्रेभ्यः संस्कृतं
सम्यग्दद्यात्संयतमानसः ॥ शल्यपर्वणि राजेंद्र मोदकैः सगुडौदनैः ॥ १२ ॥ अपूपैस्तर्पणैश्चैव सर्वमन्नं प्रदापयेत् ॥ गदापर्वण्यपि
तथा मुद्गमिश्रं प्रदापयेत् ॥ १३ ॥ स्त्रीपर्वणि तथा रत्नैस्तर्पयेत्तु द्विजोत्तमान् ॥ घृतौदनं पुरस्ताच्च ऐषीके दापयेत्पुनः ॥ १४ ॥
ततः सर्वगुणोपेतमन्नं दद्यात्सुसंस्कृतम् ॥ शांतिपर्वणि च तथा हविष्यं भोजयेद्द्विजान् ॥ १५ ॥ आश्वमेधिकमासाद्य भोजनं सर्व
कामिकम् ॥ तथाश्रमनिवासे तु हविष्यं भोजयेद्द्विजान् ॥ १६ ॥ मौसले सार्वगुणितं गंधमाल्यानुलेपनम् ॥ महाप्रस्थानिके तद्व
त्सर्वकामगुणान्वितम् ॥ १७ ॥ स्वर्गपर्वण्यपि तथा हविष्यं भोजयेद्द्विजान् ॥ हरिवंशसमाप्तौ तु सहस्रं भोजयेद्द्विजान् ॥ १८ ॥ गामे
कां निष्कसंयुक्तां ब्राह्मणाय निवेदयेत् ॥ तदर्धेनापि दातव्या दरिद्रेणापि पार्थिव ॥१९॥ प्रतिपर्वसमाप्तौ तु पुस्तकं वै विचक्षणः ॥
सुवर्णेन च संयुक्तं वाचकाय निवेदयेत् ॥२०॥ हरिवंशे पर्वणि च पायसं तत्र भोजयेत् ॥ पारणे पारणे राजन्यथावद्भरतर्षभ ॥२१॥

समाप्य सर्वाः प्रयतः संहिताः शास्त्रकोविदः ॥ शुभे देशे निवेश्याथ क्षौमवस्त्राभिसंवृताः ॥ २२ ॥ अर्चयेत यथान्यायं गंधमाल्यैः पृथक्पृथक् ॥ हिरण्यं च सुवर्ण च दक्षिणामथ दापयेत् ॥ २३ ॥ सर्वथा तोषयेद्भक्त्या वाचकं गुरुमात्मनः ॥ वाचके परितुष्टे तु शुभा प्रीतिरनुत्तमा ॥ २४ ॥ ब्राह्मणेषु तु तुष्टेषु प्रसन्नाः सर्वदेवताः ॥ अष्टादशपुराणानां श्रवणाद्यत्फलं भवेत् ॥ २५ ॥ तत्फलं समवाप्नोति वैष्णवो नात्र संशयः ॥ स्त्रियश्च पुरुषाश्चैव वैष्णवं पदमाप्नुयुः ॥ २६ ॥ स्त्रिभिश्च पुत्रकामाभिः श्रोतव्यं वैष्णवं यशः ॥ दक्षिणा चात्र देया वै निष्कपंचसुवर्णकम् ॥ २७ ॥ वाचकाय यथाशक्त्या यथोक्तं फलमिच्छता ॥ स्वर्णशृंगीं च कपिलां सवत्सां वस्त्रसंवृताम् ॥२८॥ वाचकाय च दद्याद्धि आत्मनः श्रेय इच्छता ॥ अलंकारं प्रदद्याच्च पाण्योर्वै भरतर्षभ ॥२९॥ कर्णस्याभरणं दद्याद्वनं चैव विशेषतः ॥ भूमिदानं समादद्याद्वाचकाय नराधिप ॥ ३० ॥ शृणोति श्रावयेद्वापि सततं चैव यो नरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तो वैष्णवं पदमाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ पितॄनुद्धरते सर्वानेकादशसमुद्भवान् ॥ आत्मानं ससुतं चैव स्त्रियं च भरतर्षभ ॥ ३२ ॥ दशांशश्चैव होमोऽपि कर्त्तव्योत्र नराधिप ॥ इदं मया तवाग्रे च प्रोक्तं सर्वं नरर्षभ ॥ ३३ ॥" इति महाभारतश्रवणविधानं समाप्तम् ॥

अथ श्रीवाल्मीकिमुनिकृतस्यादिकाव्यस्य श्रीमद्रामायणाख्यस्य नवाहपाठविधानम् ॥ (रामसेवाग्रंथे ।) माघकार्तिकवैशाखे चैत्रे वान्यतमेपि च ॥ यथावकाशः श्रद्धा च तथैव शृणुयान्नरः ॥ १ ॥ (श्रीरामायणमाहात्म्येपि)। चैत्रे माघे कार्तिके च सिते पक्षे च वाचयेत् ॥ नवाहे सुमहापुण्यं श्रोतव्यं च प्रयत्नतः ॥ २ ॥ पंचम्या दिनमारभ्य रामायणकथामृतम् ॥ नवाहश्रवणेनैव सर्व

पापैः प्रमुच्यते ॥ ३ ॥ (रामसेवायाम्) तिथिः सैव महापुण्या सकालः सर्वपुण्यपदः ॥ यस्मिन्नामयणकथाश्रवणे जायते मतिः ॥ ४ ॥ पुण्यक्षेत्रे पुण्यतीर्थे तुलसीविष्णुसन्निधौ ॥ स्वगृहे वा पठेद्यस्तु स देवैः परिपूज्यते ॥ ५ ॥ पूर्वोत्तरमुखो वक्ता श्रोतारस्तत्पुरःस्थिताः ॥ एकाग्रतरचित्तेन पठेद्वा शृणुयान्नरः ॥ ६ ॥ व्यासासनं समास्तीर्य तदग्रे पुस्तकासनम् ॥ वितानपल्लवोपेतं कदलीस्तंभमण्डितम् ॥ ७ ॥ श्रोतॄणामासनं स्थाप्यं विशालं तत्पुरः पुनः ॥ श्रोतृभिश्च तथा वक्तुर्व्यासाद्ग्रंथस्य चोच्चता ॥ ८ ॥ पुराणं पूजयेन्नित्यं नित्यं व्यासस्य पूजनम् ॥ मध्याह्ने घटिकायुग्मं विश्रामं कारयेत्तथा ॥ ९ ॥ कथान्ते भगवन्नामस्मरणं संप्रकीर्तितम् ॥ समाप्तौ वस्त्रभूषाद्यैर्द्रव्यैर्व्यासस्य तोषणम् ॥ १० ॥ अथ नवदिनपर्यंतं कथाविश्रामस्थलकथनम् ॥ प्रथमे तु अयोध्यायाः षट्सर्गांते शुभा स्थितिः ॥ तस्यैवाऽशीतिसर्गान्ते द्वितीये दिवसे स्थितिः ॥ १ ॥ तथा विंशतिसर्गान्ते चारण्यस्य तृतीयके ॥ दिने चतुर्थे षट्चत्वारिंशत्सर्गे कथास्थितिः ॥ २ ॥ किष्किंधाख्यस्य कांडस्य पाठविद्भिरुदाहृता ॥ सुसप्तचत्वारिंशत्के सर्गान्ते सुंदरे स्थितिः ॥ ३ ॥ पंचमे दिवसे कुर्य्यादथ षष्ठे तथोच्यते ॥ युद्धकाण्डस्य पंचाशत्सर्गान्ते विमला स्थितिः ॥ ४ ॥ एकोनशतसंख्याके सर्गान्ते सप्तमे दिने ॥ युद्धस्यैव तु काण्डस्य विश्रामः संप्रकीर्तितः ॥ ५ ॥ तथा चोत्तरकाण्डस्य षट्त्रिंशत्सर्गपूरणे ॥ अष्टमे दिवसे कृत्वा स्थितिश्च नवमे दिने ॥ ६ ॥ शेषं समाप्य युद्धस्य चान्त्यं सर्गं पुनः पठेत् ॥ रामराज्यकथा यस्मिन्सर्ववांछितदायिनी ॥ ७ ॥ एवं पाठक्रमः पूर्वैराचार्यैश्च विनिर्मितः ॥ यः करोति नरश्रेष्ठः शृणुयाद्वा समा

हितः ॥ ८ ॥ धर्म्मार्थकाममोक्षाणां फलं त्वविकलं लभेत ॥ कथान्ते मंडपं कृत्वा सर्वतोभद्रसंयुतम् ॥ ९ ॥ सस्थंडिलं सकुंडं वा पताकाकदलीयुतम् ॥ पूजयेद्गणराजं च ब्राह्मणैः स्वस्ति वाचयेत् ॥ १० ॥ मातृकापूजनं नांदीश्राद्धं भूसुरवर्णनम् ॥ मंडले सर्वतोभद्रे हैमं रामं प्रपूजयेत् ॥ ११ ॥ जानकीसहितं वस्त्रभूषास्रक्चन्दनादिभिः ॥ पार्श्वे भरतशत्रुघ्नौ हनुमन्तं पुरः स्थितम् ॥ १२ ॥ पृष्ठे विभीषणं भक्तं सुग्रीवं तु समर्चयेत् ॥ लक्ष्मणं पादपीठस्य सन्निधौ विधिनार्चयेत् ॥ १३ ॥ चतुःशतोत्तरं चैव द्विसहस्रं तिलैस्तदा ॥ हवनं मंत्रतः कुर्याद्द्वादशाक्षरविद्यया ॥ १४ ॥ अष्टाक्षरेण वा रामषडक्षरत आचरेत् ॥ तर्पणं तद्दशांशेन मार्ज्जनं तद्दशांशतः ॥ १५ ॥ ब्राह्मणान्वैष्णवांश्चैव सदन्नेन तु भोजयेत् ॥ एकपारायणस्यैषा संख्या होमे प्रकीर्तिता ॥ १६ ॥ पाठवृद्ध्या तु होमस्य संख्यावृद्धिः प्रजायते ॥ गोप्रदानादिकं सर्वं दानं शक्त्या प्रदापयेत् ॥ १७ ॥ व्यासाय पुस्तकं दद्याद्धेमसिंहासने स्थितम् ॥ सांगतासिद्धये तस्य स्वर्णमुद्रां समर्पयेत् ॥ १८ ॥ भूयसीं दक्षिणां दत्त्वा दीनानाथान् समर्चयेत् ॥ एवं कृते मनुष्याणां दुर्लभोऽपि मनोरथः ॥ १९ ॥ श्रीरामस्य प्रासदेन सुलभः स्यान्न संशयः ॥ प्रतिमां कलशोपेतां मंडलेन समन्विताम्॥ २०॥ विसर्जयित्वाऽऽचार्याय दद्यात्कर्म्मांगसिद्धये ॥ कृतकृत्यं भावयित्वा चात्मानं तु हरिं स्मरेत् ॥ २१ ॥ इति श्रीवल्मीकिरामायणनवाहपारायणविधानम् ॥ अथ वाल्मीकिरामायणपुस्तकदानविधानम् ॥ "तत्रादौ पञ्चोपचारैः पुस्तकपूजनम् ॥ ॐ सदा श्रवणमात्रेण पापिनां सद्गतिप्रदे ॥ शुभे रामकथे तुभ्यं गन्धमद्य समर्प्पये ॥ १ ॥ इति गन्धम् ॥ बालादिसप्त

काण्डेन सर्वलोकसुखप्रद ॥ रामायण महोदार पुष्पं तेऽद्य समर्प्पये ॥ २ ॥ इति पुष्पाणि । पुष्पमालां च ॥ यस्यैकश्लोकपाठस्य फलं सर्वफलाधिकम् ॥ तस्मै रामायणायद्य दशांगं धूपमर्प्पये ॥ ३ ॥ इति धूपम् ॥ यस्य लोके प्रणेतारो वाल्मीक्यादिमहर्षयः ॥ तस्मै रामचरित्राय घृतदीपं समर्प्पये ॥ ४ ॥ इति दीपम् ॥ श्रूयते ब्रह्मणो लोके शतकोटिप्रविस्तरम् ॥ रूपं रामायणस्यास्य तस्मै नैवेद्यमर्प्पये ॥५ ॥ इति नैवेद्यम् ॥ एवं पञ्चोपचारपूजां कर्पूरेण नीराजनं च कृत्वा प्रदक्षिणाचतुष्टयं पुष्पांजलिं च दत्त्वा साष्टांगं प्रणम्य प्रार्थनां कुर्यात् ॥ वाल्मीकिगिरिसंभूता रामसागरगामिनी ॥ पुनाति भुवनं पुण्या रामायणमहानदी ॥ १ ॥ श्लोकसारसमाकीर्णं सर्गकल्लोलसंकुलम् ॥ कांडग्राहमहामीनं वंदे रामायणार्णवम् ॥ २ ॥ अस्मिन्कलिमलाकीर्णे काले सर्वशुभप्रदम् ॥ मनुजानां गतिर्नास्ति श्रीमद्रामकथां विना ॥ ३ ॥ वाल्मीकेर्मुनिसिंहस्य कविताववनचारिणः ॥ शृण्वन्रामकथानादं को न याति परां गतिम् ॥ ४ ॥ इति संप्रार्थ्य देवब्राह्मणं सम्पूज्य । पुस्तकस्य संकल्पं कृत्वा ब्राह्मणाय दद्यात् । ततो दानप्रतिष्ठासिद्ध्यै सुवर्णदक्षिणां दत्त्वा प्रणिपत्य विसर्जयेत् ॥ " इति पुस्तकदानम् ॥ ॥ अथ वाल्मीकिरामायणन्यासादिविधानम् ॥ पुत्रकामो बालकांडं पठेत् ॥ १ ॥ लक्ष्मीकामोऽयोध्याकांडम् ॥ २ ॥ नष्टराज्यप्राप्तिकामः किष्किन्धाकांडम् ॥ ३ ॥ सर्वकामः सुन्दरकाण्डम् ॥ ४ ॥ शत्रुनाशकामः सर्वकामश्च लंकाकाण्डं च पठेत् । तत्र प्रयोगः ॥ ॐ अस्य श्रीवाल्मीकिरामायणमहामंत्रस्य वाल्मीकिभगवान् ऋषिः ॥ प्रायेण अनुष्टुप् छंदः । श्रीरामः परमात्मा देवता । अभयं सर्व

भूतेभ्य इति बीजम् । अङ्गुल्यग्रेण तान् हन्यामिति शक्तिः ॥ एतदस्त्रबलं दिव्यमिति कीलकम् । भगवान्नारायणो देव इति तत्त्वम् । धर्मात्मा सत्यसंधश्चेत्यत्र पाठे विनियोगः । ॐ श्रीं रां आपदामपहर्तारमित्यंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ ह्रीं रीं दातारं तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ रों रूं सर्वसंपदामिति मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ श्रीं रैं लोकाभिराममित्यनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ श्रीं रौं श्रीराममिति कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ रौं रः भूयोभूयो नमाम्यहमिति करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ एवमेव हृदयादि पंचांगन्यासं कृत्वा । ॐ अहं सखा ते काकुत्स्थ इत्यस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति षडंगं कृत्वा । ॐ ब्रह्मा स्वयंभूर्भगवानिति दिग्बंधं कुर्य्यात् । अथ ध्यानम् ॥ "वामे भूमिसुता पुरस्तु हनुमान्पश्चात्सुमित्रासुतः शत्रुघ्नो भरतश्च पार्श्वदलयोर्वाय्वादिकोणेषु च॥सुग्रीवश्च विभीषणश्च युवराट् तारासुतो जाम्बवान्मध्ये नीलसरोजकोमलरुचिं रामं भजे श्यामलम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा मानसोपाचारैः संपूज्य पठेत् ॥ ॐ आपदामपहर्तारं दातारं सर्वसंपदाम् ॥ लोकाभिरामं श्रीरामं भूयोभूयो नमाम्यहम् ॥ १ ॥ इति मंत्रेण सम्पुटितरामायणपाठात्सकलकार्य्यसिद्धिः ॥ अथ बालकांडस्य ऋषिन्यासादिप्रयोगः । ॐ अस्य श्रीबालकांडमहामंत्रस्य भगवान् ऋष्यशृंगऋषिः । अनुष्टुप्छंदः।दाशरथिः परमात्मा देवता । रां बीजम् ॥ नमः शक्तिः। रामायेति कीलकम् । श्रीरामप्रीत्यर्थं बालकांडे जपे विनियोगः ॥ ॐ ऋष्यशृंगऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ अनुष्टुप्छंदसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ दाशरथिपरमात्मदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ रां बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ नमः शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ ॐ

रामाय कीलकाय नमः सर्वाङ्गे ॥ ६ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ सुप्रसन्नाय अंगुष्ठभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ शांतमनसे तर्ज्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ सत्यसंधाय मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ जितेंद्रियाय अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ धर्म्मिष्ठाय कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ राजदाशरथये जयिने करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः । एवमेव हृदयादिषडंगन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ ध्यानम् ॥ श्रीराममाश्रितजनामरभूरुहेशमानंदशुद्धमखिलामरवंदितांघ्रिम् ॥ सीतांगनासुमिलितं सततं सुमित्रापुत्रान्वितं धृतधनुः शरमादिदेवम् ॥१॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य पुत्रकामनया । 'ॐ रां रामाय नमः' इति मंत्रेण संपुटितं बालकांडं पठेत् ॥ ॐ सुप्रसन्नः शांतमनाः सत्यसंधो जितेंद्रियः ॥ धर्मज्ञो नयसारज्ञो राजा दाशरथिर्जयी ॥१॥ इति मंत्रेण वा संपुटं दद्यात् । हनुमत्पूजापूर्वकं पारायणं कृत्वा कांडांते पूर्वोक्तं न्यासं कुर्यात् ॥ इति बालकांडपारायणम् ॥ ॐ अस्य श्रीअयोध्याकांडमहामंत्रस्य भगवान् वसिष्ठ ऋषिः । अनुष्टुप् छंदः । भरतो दाशरथिपरमात्मा देवता । भं बीजम् । नमः शक्तिः । भरतायेति कीलकम् । मम भरतप्रसादसिद्ध्यर्थे अयोध्याकांडजपे विनियोगः । ॐ वसिष्ठऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ अनुष्टुप्छंदसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ दाशरथिभरतपरमात्मदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ भंबीजाय नमः गुह्ये ॥४॥ ॐ नमः शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ ॐ भरताय कीलकाय नमः सर्वाङ्गे ॥ ६ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ भरताय नमस्तस्मै अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ रसज्ञाय तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ महात्मने मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ तापसाय अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ अति

शांताय कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ शत्रुघ्नसहिताय करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः । एवमेव हृदयादिषडंगन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ ध्यानम् ॥ श्रीरामपादद्वयपादुकांतस्संसक्तचित्तं कमलायताक्षम् ॥ श्यामं प्रसन्नवदनं कमलावदाभं शत्रुघ्नयुक्तमनिशं भरतं नमामि ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य । ॐ भं भरताय नमः ॥ भरताय नमस्तस्मै सारज्ञाय महात्मने ॥ तापसायातिशांताय शत्रुघ्नसहिताय च ॥ १ ॥ इति मंत्रेण संपुटितमयोध्याकांडं लक्ष्मीकामनया पठेत् ॥ तत उत्तरन्यासं पूर्ववत्कृत्वा पारायणं समापयेत् । इत्ययोध्याकांडपारायणम् ॥ २ ॥ ॐ अस्य श्रीकिष्किंधाकांडमहामन्त्रस्य भगवान् ऋषिः । अनुष्टुप् छन्दः । सुग्रीवो देवता । सुं बीजम् । नमः शक्तिः । सुग्रीवेति कीलकम् । मम सुग्रीवप्रसादसिद्ध्यर्थे किष्किंधाकांडपारायणे जपे विनियोगः ॥ ॐ भगवदृषये नमः शिरसि ॥ ॐ अनुष्टुप्छन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ सुग्रीवदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ सुं बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ नमः शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ ॐ सुग्रीवेति कीलकाय नमः सर्वांगे ॥ ६ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः । ॐ सुग्रीवाय अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ सूर्यतनयाय तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ सर्ववानरपुंगवाय मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ बलवते अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ राघवसखाकनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ वशी रायं प्रयच्छतु इति करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः । एवमेव हृदयादिषडंगन्यासं कृत्वा ध्यायेत् (ध्यानम्) सुग्रीवमर्कतनयं कपिवर्यवंद्यमारोपिताच्युतपदांबुजमादरेण ॥ पाणिप्रहारकुशलं बलपौरुषाढ्यमाशास्पदांतनि

पुणं हृदि भावयामि ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य । ॐ सुंसुग्रीवाय नमः ॥ सुग्रीवः सूर्यतनयः सर्ववानरपुं
बलवान्राघवसखा वशी रायं प्रयच्छतु ॥ १ ॥ इति मंत्रेण संपुटितं पठेत् । नष्टराज्यप्राप्तिः अन्यत्सर्वं पूर्ववत् । इति कि
कांडपारायणम् ॥ अस्य श्रीआरण्यकांडमहामन्त्रस्य भगवान् ऋषिः । अनुष्टुप् छंदः । श्रीरामो दाशरथिः परमात्मा
देवता । ईं बीजम् । नमः शक्तिः । इन्द्रायेति कीलकम् । इन्द्रप्रसादसिद्ध्यर्थे आरण्यकांडपारायणे जपे विनियोगः ॥ ॐ भग
षये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ अनुष्टुप्छन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ श्रीरामपरमात्मामहेंद्रदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ।
बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ नमः शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ ॐ इन्द्राय कीलकाय नमः सर्वांगे ॥ ६ ॥ इति ऋ
न्यासः ॥ ॐ सहस्रनयनाय अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ देवाय तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ सर्वदेवनमस्कृताय मध्य
नमः ॥ ३ ॥ ॐ दिव्यवज्रायुधाय अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ महेंद्राय कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ शचीपतये
करपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः । एवमेव हृदयादिषडंगन्यासं कृत्वा ध्यायेत् । (ध्यानम्) शचीपतिं सर्वसुरेशवंद्
तिंहर्तारमचिंत्यशक्तिम् ॥ श्रीरामसेवानिरतं महांतं वंदे महेंद्रं धृतवज्रमीड्यम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य । ॐ
लं इन्द्राय नमः ॥ १ ॥ सहस्रनयनं देवं सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ दिव्यवज्रधरं देवं महेंद्रं च शचीपतिम् ॥ १ ॥ इति मन्त्रेण संपुटितं
पठेत् । अन्यत्पूर्ववदित्यारण्यकांडपारायणम् ॥ अस्य श्रीसुन्दरकांडमहामन्त्रस्य भगवान् हनुमान् ऋषिः अनुष्टुप् छन्दः ।

न्माता सीता देवता । श्रीं बीजम् । स्वाहा शक्तिः । सीतायै कीलकं सीताप्रसादसिद्ध्यर्थे सुन्दरकाण्डपारायणे जपे विनियोगः ।
ॐ भगवद्धनुमदृषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ अनुष्टुप्छन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ जगन्माता सीतादेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥
ॐ श्रींबीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ स्वाहाशक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ ॐ सीतायै कीलकाय नमः सर्वांगे ॥ ६ ॥ इति
ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ सीतायै अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ विदेहराजसुतायै तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ रामसुंदर्यै मध्यमाभ्यां
नमः ॥ ३ ॥ ॐ हनुमता समाश्रितायै अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ भूमिसुतायै कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ शरणं भजे
करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ एवमेव हृदयादिषडंगन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ ध्यानम् ॥ " सीतामुदारचरितां
विधिसांबविष्णुवंद्यां त्रिलोकजननीं शतकल्पवल्लीम् ॥ हैमैरनेकमणिरञ्जितकोटिभागैर्भूषाचयैरनुदिनं सहितां नमामि ॥ १ ॥ " इति
ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य । ' ॐ श्रींसीतायै नमः ॥ १ ॥ ' इति मंत्रेण संपुटितं पठेत् । सर्वकार्य्यसिद्धिः । अन्यत्पूर्ववत् ।
इति सुंदरकांडपारायणम् ॥ ५ ॥ अस्य श्रीयुद्धकांडमहामंत्रस्य विभीषण ऋषिः । अनुष्टुप् छंदः । विधाता देवता । वं बीजम् ।
नमः शक्तिः । विधातेति कीलकम् । श्रीधातृप्रसादसिद्ध्यर्थे युद्धकांडपारायणे जपे विनियोगः । ॐ विभीषणऋषये नमः शिरसि
॥ १ ॥ ॐ अनुष्टुपछंदसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ विधातृदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ वं बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ नमः
शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ ॐ विधातेति कीलकाय नमः सर्वाङ्गे ॥ ६ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः । ॐ विधात्रे

अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ महादेवाय तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ भक्तानामभयप्रदाय मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ सर्वदेवप्रीतिकराय अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ भगवत्प्रियाय कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ ईश्वराय करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ एवमेव हृदयादिषडंगन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् ॥ "देवं विधातारमनंतवीर्यं भक्ताभयं श्रीपरमादिदेवम् ॥ सर्वामरप्रीतिकरं प्रशांतं वंदे सदा भूतपतिं सुभर्तुम् ॥ १ ॥" इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य । ॐ वं विधात्रे नमः ॥ १ ॥ विधातारं महादेवं भक्तानामभयप्रदम् ॥ सर्वदेवप्रीतिकरं भगवत्प्रियमीश्वरम् ॥ १ ॥ इति मंत्रेण संपुटितं पठेत् ॥ (शत्रोः पराभवो विजयश्च) अन्यत्सर्वं पूर्ववत् ॥ इति युद्धकाण्डपारायणम् ॥ ६ ॥ उत्तरकांडस्यापि ऋष्यादिन्यासं षडंगन्यासं चैतदेव ज्ञातव्यम् ॥ अथ पारायणादिनसंख्या । पुनर्वसुनक्षत्रादारभ्य आर्द्रापर्यंतं सप्तकाण्डपाठः । इत्येकः पक्षः ॥ १ ॥ प्रतिपदमारभ्य नवरात्रं पठेत् । इति द्वितीयः ॥ २ ॥ चत्वारिंशद्दिनैः पाठः । इति तृतीयः ॥ ३ ॥ यथारुचि कार्यः ॥ सुंदरकांडे एकोत्तरावृत्त्या पाठः कर्त्तव्यः । यथा प्रथमदिने एकः द्वितीये द्वौ तृतीये त्रय इत्यादि एकादशदिनपर्यंतम् ॥ द्वादशदिने अवशिष्टं सर्गद्वयं पठित्वा पुनः प्रथमसर्गः पठनीयः । एवं त्रिरावृत्त्या सकलकार्यसिद्धिः । श्रीहनुमत्प्रतिमासमीपे सुंदरकांडपाठाच्छीघ्रकार्यसिद्धिः । पाठश्च तन्मनसैव कार्यः । इति श्रीवाल्मीकिरामायणपारायणविधानम् ॥ ॥ अथ अध्यात्मरामायणपाठविधानम् ॥ ॐ अस्य श्रीमदध्यात्मरामायणे असुककांडमहामालामंत्रस्य श्रीभगवान् सदाशिव ऋषिः ।

अनुष्टुप् छंदः । श्रीरामः परमात्मा देवता । ॐ नमो नारायणायेति बीजम् ॥ दाशरथिरिति शक्तिः । रावणघ्न इति कीलकम् । मम अमुककामनासिद्ध्यर्थममुकमंत्रस्य संपुटीकरणसहितामुककाण्डपाठं करिष्ये इति संकल्प्य पारायणादौ पूर्वोक्तभूतशुद्धिमातृका न्यासादि कर्म कुर्यात् । ॐ श्रीभगवत्सदाशिवऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ अनुष्टुप्छंदसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ श्रीरामप रमात्मदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ नमो नारायणायेति बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ दाशरथिशक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ ॐ रावणघ्नकीलकाय नमः सर्वाङ्गे ॥ ६ ॥ मम चतुर्विधपुरुषार्थसिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ रां अङ्गु ष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ रीं तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ रूं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ रैं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ रौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ रः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः । एवमेव हृदयादिषडंगन्यासं कृत्वा ॐ रांरींरूंरैंरौंरः इति मंत्रेण दिग्बंधं कुर्यात् ॥ अथ ध्यानम् "नीलेंदीवरतुल्यश्यामवदनं पीतांबरालंकृतं मुद्रां ज्ञानमयीं दधानमपरां विद्युन्निभां राघवम् ॥ पश्यंतीं मुकुटांगदादिविविधैः कल्पोज्ज्वलांगं भजे श्रीमद्दाशरथिं नमामि सुतरामब्धौ प्लुवं दुस्तरे ॥ १ ॥" इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य यथाकामनया मंत्रसंपुटितपाठं कुर्यात् । एतन्न्यासादिकर्म्म प्रतिकांडं कार्यम् । (संपुटीकरण मंत्राः) ॐ श्रीरामचंद्राय स्वाहा ॥ १ ॥ ॐ क्लींनमः श्रीरघुनाथाय ॥ २ ॥ ॐ जयजय रावणांतकाय ॥ ३ ॥ ॐ नमः सीता पतये नमः ॥ ४ ॥ ॐ लक्ष्मणाग्रजाय नमः ॥ ५ ॥ ॐ भरतशत्रुघ्नसेवितचरणाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ रां रामाय नमः ॥ ७ ॥ एषा

मन्यतमेन संपुटीकृत्य पाठं कुर्यात्सर्वकार्यसिद्धिः ॥ इत्यध्यात्मरामायणपारायणविधानम् ॥ ॥ अथ वेदव्यासमंत्रानु
ष्ठानप्रयोगः ॥ (मंत्रमहोदधौ) मंत्रो यथा–व्यां वेदव्यासाय नमः ॥ ८ ॥ इत्यष्टाक्षरो मंत्रः ॥ अस्य वेदव्यासमंत्रस्य ब्रह्मा
ऋषिः । अनुष्टुप् छंदः ॥ सत्यवतीसुतवेदव्यासो देवता । व्यां बीजम् । नमः शक्तिः । ममाभीष्टसिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः ॥ ॐ ब्रह्म
ऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ अनुष्टुप्छंदसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ सत्यवतीसुतवेदव्यासदेवतायै नमः मुखे ॥ ३ ॥ ॐ व्यां
बीजाय नमः ॥ गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ नमः शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ अथ षडङ्गन्यासः ॥ ॐ व्यां हृद
याय नमः ॥ १ ॥ ॐ व्यीं शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ व्यूं शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ व्यैं कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ ॐ व्यौं नेत्रत्रयाय
वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ व्यः अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इत्यंगन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् ॥ " व्याख्यामुद्रिकया लसत्करतलं सद्यो
गपीठस्थितं वामे जानुतले दधानमपरं हस्ते सुविद्यानिधिम् ॥ विप्रव्रातवृतं प्रसन्नमनसं पाथोरुहाङ्गद्युतिं पाराशर्य्यमतीव पुण्य
चरितं व्यासं स्मरेत्सिद्धये ॥ १ ॥ " इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य । पूर्वोक्ते धर्मादियुक्ते पीठे आवाहनादिपुष्पांतैरुपचारैर्मू
लेन वेदव्यासं संपूज्य आवरणपूजनं कुर्यात् । तद्यथा–षट्कोणे आग्नेयादिकोणकेसरेषु मध्ये दिक्षु च । पूर्वोक्तानि हृदयादिषडं
गानि संपूज्य तद्बहिरष्टदलेषु प्राचीक्रमेण । ॐ पैलाय नमः ॥ १ ॥ ॐ वैशंपायनाय नमः ॥ २ ॥ ॐ जैमिनये नमः ॥ ३ ॥
ॐ सुमंतवे नमः ॥ ४ ॥ (दिग्दलेषु) ॐ शुकाय नमः ॥ ५ ॥ ॐ रोमहर्षणाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ उग्रश्रवसे नमः ॥ ७ ॥ ॐ

अन्येभ्यो मुनिभ्यो नमः ॥ ८ ॥ इति पूजयेत् । ततो बाह्ये चतुरस्रे भूपुरे पूर्वादिदशदिक्षु इन्द्रादिदशदिक्पालान् तद्बहिर्वज्राद्यायुधानि च पूजयेत् ॥ ततो धूपादिनमस्कारान्तपूजां समाप्य जपं कुर्यात् । अस्य पुरश्चरणमष्टसहस्रजपः । जपान्ते दशांशेन पायस होमः । तद्दशांशेन तर्पणं तद्दशांशेन मार्जनं तद्दशांशतो ब्राह्मणभोजनं च कुर्यात् ॥ तथा च-जपेदष्टसहस्राणि पायसैर्होम माचरेत् । एवं सिद्धमनुर्मंत्री कवित्वं शोभनाः प्रजाः ॥ १ ॥ व्याख्यानशक्तिं कीर्तिं च लभते सम्पदां चयम् ॥ मृत्युञ्जयेन पुटितं यो व्यासस्य मनुं जपेत् ॥ २॥ सर्वोपद्रवसंत्यक्तो लभते वांछितं फलम् ॥ (मृत्युञ्जयसंपुटितो मन्त्रः-ॐ जूँ सः व्यां वेदव्यासाय नमः सः जूँ ॐ) मृत्युञ्जयस्य मन्त्रोऽयं त्रिवर्णो मृत्युनाशनः ॥ ३ ॥ जप्तोयं केवलो नृणामिष्टसिद्धिं प्रयच्छति ॥ किंपुनस्तेन पुटितो वेदव्यासमनूत्तमः ॥ ४ ॥ इति वेदव्यासमंत्रपुरश्चरणं समाप्तम् ॥ अथ नारायणाथर्वशीर्षम् ॥ अथ पुरुषोहवैनारा यणोऽकामयतप्रजाः सृजेयेति । नारायणात्प्राणो जायते मनः सर्वेन्द्रियाणि च । खंवायुर्ज्योतिरापः पृथिवीविश्वस्यधारिणी । नारायणाद्ब्रह्माजायते । नारायणाद्विष्णुर्जायते । नारायणाद्रुद्रोजायते । नारायणादिंद्रोजायते । नारायणात्प्रजापतिःप्रजायते । नारा यणाद्द्वादशादित्यारुद्रावसवः सर्वाणिच्छंदांसि नारायणाद्देवाः समुत्पद्यन्ते । नारायणात्प्रवर्तन्ते-नारायणेप्रलीयन्ते । अथादित्योना रायणः । ब्रह्मानारायणः । शिवश्चनारायणः । शक्रश्चनारायणः । कालश्चनारायणः । दिशश्चनारायणः । ऊर्ध्वंचनारायणः अध श्चनारायणः । अन्तर्बहिश्चनारायणः । नारायणएवेदं ठं० सर्वंयद्भूतंयच्चभाव्यम् । निष्कलोनिरञ्जनोनिर्विकल्पोनिराख्यातः शुद्धो

देवएकोनारायणोनद्वितीयोऽस्तिकश्चित् । यएवंवेद । सविष्णुरेवभवतिसविष्णुरेवभवति । ॐ इत्यग्रे व्याहरेत् । नम इति पश्चात् । नारायणायेति पंचाक्षराणि । एतद्वैनारायणस्याष्टाक्षरंपदम् । योहवैनारायणस्याष्टाक्षरंपदमध्येति । अनुपब्रुवः सर्वमायुरेति । विन्दते प्रजांरायस्पोषं गोपत्यंततोऽमृतत्वमश्नुते । ततोऽमृतत्वमश्नुतइति । प्रत्यगानन्दब्रह्मपुरुषं प्रणवस्वरूपम् ॥ अकार उकारोमकारइति तानेकधासंयोज्यतदेवतदोमिति । यमुक्तामुच्यतेयोगीजन्मसंसारबंधनात् ॥ ॐ नमोनारायणायेतिमंत्रोपासकः वैकुंठभुवनंगच्छति । तदिदंपरमपुंडरीकंविज्ञानघनं तस्मात्तडिदाभमात्रम् । ब्रह्मण्योदेवकीपुत्रोब्रह्मण्योमधुसूदनः । सर्वभूतस्थमेकंवैनारायणम् । कारणरूपंपरब्रह्मकम् । एतदथर्वशीर्षंयोऽधीते । सायमधीयानोदिवसकृतंपापंनाशयति । प्रातरधीयानोरात्रिकृतंपापंनाशयति । सायंप्रातः प्रयुञ्जानोअपापोभवति । मध्यंदिनमादित्याभिमुखोऽधीयानः सद्यः पंचमहापातकोपपातकेभ्यो मुच्यते । सर्ववेदपारायणपुण्यंलभते श्रीनारायणसायुज्यमाप्नोति । यएवंवेद । इत्युपनिषत् । इति नारायणाथर्वशीर्षम् ॥ इति श्रीबीकानेरराज्यान्तर्गत श्रीरत्नगढनगरनिवासिना श्रीवसिष्ठगोत्रोद्भवश्रीरामकृष्णपौत्रेण श्रीकस्तूरिचंद्रसूनुना गौडवंशावतंसश्रीमहादेवभक्तमाध्यंदिनवाजसनेयिना वैद्यपंडितश्रीचतुर्थीलालशर्मणा विरचिते अनुष्ठानप्रकाशे महानिबंधे पुरश्चरणकाण्डे विष्णुमंत्रानुष्ठानप्रकरणं समाप्तम् ॥४॥

अथ सूर्य्यादिमंत्रानुष्ठानप्रकरणम् ॥ हेमांभोजप्रवालप्रतिमनिजरुचिं चारुखट्वांगपद्मौ चक्रं शक्तिं सपाशं सृणिमतिरुचिरामक्षमालां कपालम् ॥ हस्तांभोजैर्दधानं त्रिनयनविलसद्वेदवक्त्राभिरामं मार्तंडं वल्लभाढ्यं मणिमयमुकुटं हारयुक्तं भजामि ॥ १ ॥

तत्र तावत्सर्वरोगदारिद्य्रनाशकाऽष्टाक्षरसूर्य्यमंत्रपुरश्चरणप्रयोगः ॥ सुमुहूर्ते प्रातर्नित्यावश्यकं समाप्य । जपस्थानमागत्य कूर्म्मं संशोधिते स्वासने प्राङ्मुख उपविश्य । मूलेनाचम्य प्राणानायम्य देशकालौ संकीर्त्य । मम सर्वरोगदारिद्र्यादिविनाशनार्थमायुरारोग्यसुखश्रीसंपत्तिप्राप्त्यर्थं श्रीभगवत्सवितृसूर्य्यनारायणप्रीत्यर्थमष्टलक्षसंख्यात्मकमष्टाक्षरसूर्य्यमन्त्रजपपुरश्चरणं करिष्ये तदंगत्वेन भूतशुद्धिमंतर्मातृका बहिर्मातृकान्यासं केशवादिकलामातृकान्यासं च करिष्ये । इति संकल्प्य । पूर्वोक्तपद्धतिकाण्डानुसारेण भूतशुद्धिमंतर्मातृकाबहिर्मातृकान्यासं च कृत्वा विष्णोरष्टाक्षरमंत्रोक्तं केशवादिकलामातृकान्यासं कुर्यात् ॥ अथ मूलमन्त्रप्रयोगः—मूलमन्त्रो यथा ॥ " ॐ घृणिः सूर्यआदित्यः " इत्यष्टाक्षरो मन्त्रः । अस्य मंत्रस्य देवभाग ऋषिः । गायत्री छन्दः । आदित्यो देवता ममाभीष्टसाधने विनियोगः । ॐ देवभागऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ गायत्रीछन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ आदित्यदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ सत्यायतेजोज्वालामणे हुं फट् स्वाहा । अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ ब्रह्मणे तेजोज्वालामणे हुं फट् स्वाहा । तर्ज्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ विष्णवे तेजोज्वालामणे हुं फट् स्वाहा । मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ रुद्राय तेजोज्वालामणे हुं फट् स्वाहा । अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ अग्नये तेजोज्वालामणे हुं फट् स्वाहा । कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ सर्वायतेजोज्वालामणे हुं फट् स्वाहा । करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ एवमेव हृदयादिषडंगन्यासं कुर्य्यात् ॥ ॐ ओं आदित्याय नमो मूर्ध्नि ॥१॥ ॐ एँ रवये नमो मुखे ॥ २ ॥ ॐ

ॐ भानवे नमो हृदय ॥ ३ ॥ ॐ इँ भास्कराय नमो लिंगे ॥ ४ ॥ ॐ अँ सूर्याय नमः पादयोः ॥ ५ ॥ इति पञ्चमूर्तिन्यासः ॥ अथ मंत्रवर्णन्यासः ॥ ॐ नमो मूर्ध्नि ॥ १ ॥ ॐ घृं नमो मुखे ॥ २ ॥ ॐ णिं नमः कंठे ॥ ३ ॥ ॐ सूं नमः हृदये ॥ ४ ॥ ॐ यं नमः कुक्षौ ॥ ५ ॥ ॐ आं नमः नाभौ ॥ ६ ॥ ॐ दिं नमः लिंगे ॥ ७ ॥ ॐ त्यं नमः पादयोः ॥ ८ ॥ एवं न्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् ॥ "रक्ताब्जयुग्माभयदानहस्तं केयूरहारांगदकुंडलाढ्यम् ॥ माणिक्यमौलिं दिननाथमीडे बंधूककांतिं विलसत्त्रिनेत्रम् ॥ १ ॥" इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य पीठपूजादि कुर्यात् ॥ तद्यथा–पूर्वादिदिक्षु मध्ये च । ॐ प्रभूताय नमः ॥ १ ॥ ॐ विमलाय नमः ॥ २ ॥ ॐ साराय नमः ॥ ३ ॥ ॐ समाराध्याय नमः ॥ ४ ॥ मध्ये ॐ परमसुखाय नमः ॥ ५ ॥ इति पूजयेत् ॥ तद्बहिः । ॐ अं अनंताय नमः ॥ १ ॥ ॐ पृं पृथिव्यै नमः ॥ २ ॥ ॐ अं अमृतसागराय नमः ॥ ३ ॥ ॐ रं रत्नद्वीपाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ हें हेमगिरये नमः ॥ ५ ॥ ॐ नं नंदनोद्यानाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ कं कल्पवृक्षेभ्यो नमः ॥७॥ ॐ मं मणिभूषितभूतलाय नमः ॥८॥ इत्यष्टौ संपूज्य । ॐ सं सोममंडलाय नमः ॥ १ ॥ ॐ वं वह्निमण्डलाय नमः ॥२॥ ॐ सं सूर्यमण्डलाय नमः ॥ ३ ॥ इति पीठदेवताः संपूज्य पीठशक्तीः पूर्वादिक्रमेण पूजयेत् ॥ ॐ राँ दीप्तायै नमः ॥ १ ॥ ॐ रीं सूक्ष्मायै नमः ॥ २ ॥ ॐ रूं जयायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ रें भद्रायै नमः ॥ ४ ॥ ॐ रैं विभूत्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ रों विमलायै नमः ॥ ६ ॥ ॐ रौं अमोघायै नमः ॥७॥ ॐ रं विद्युतायै नमः ॥ ८ ॥ (मध्ये) ॐ रः सर्वतो मुख्यै नमः ॥९॥ इति पीठशक्तीः

संपूज्य । ॐ ब्रह्मविष्णुशिवात्मकाय सौराय योगपीठात्मने नमः ॥ इति पुष्पांजलिनाऽऽसनं दद्यात् । तत्र ॐ खंखषोल्काय नमः इति मनसा मूर्तिं प्रकल्प्य (अथवा) ताम्रकलशोपरि सुवर्णमयीं सूर्य्यप्रतिमां संस्थाप्य प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा तस्यां सर्वलोकसाक्षिणं सूर्य्यमावाह्य पाद्यादिपुष्पान्तैरुपचारैर्यथाविधि संपूज्य आवरणपूजां कुर्य्यात् ॥ तद्यथा—षट्कोणे आग्नेयादिकोणकेसरेषु मध्ये दिक्षु च । ॐ सत्याय तेजोज्वालामणे हुं फट् स्वाहा हृदयाय नमः ॥१॥ ॐ ब्रह्मणे तेजोज्वालामणे हुं फट् स्वाहा शिरसे स्वाहा ॥२॥ ॐ विष्णवे तेजोज्वालामणे हुं फट् स्वाहा शिखायै वषट् ॥३॥ ॐ रुद्राय तेजोज्वालामणे हुं फट् स्वाहा कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ ॐ अग्नये तेजोज्वालामणे हुं फट् स्वाहा नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ सर्वाय तेजोज्वालामणे हुं फट् स्वाहा इत्यस्त्राय फट् ॥६॥ इति षडंगानि पूजयेत् ॥ तद्बहिरष्टदलेषु पूर्वदले ॐ आदित्याय नमः ॥१॥ (दक्षिणदले) ॐ रवये नमः ॥ २॥ (पश्चिमदले) ॐ भानवे नमः ॥३॥ (उत्तरदले) ॐ भास्कराय नमः ॥४॥ इति संपूज्य । आग्नेयादिकोणदलेषु । ॐ उं उषायै नमः ॥१॥ उं प्रं प्रज्ञायै नमः ॥ २ ॥ ॐ प्रं प्रभायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ सं संध्यायै नमः ॥ ४ ॥ इति शक्तीः पूजयेत् ॥ ततो दलाग्रेषु पूर्वादिक्रमेण । ॐ ब्रां ब्राह्म्यै नमः ॥ १ ॥ ॐ मां माहेश्वर्य्यै नमः ॥ २ ॥ ॐ कौं कौमार्य्यै नमः ॥ ३॥ ॐ वैं वैष्णव्यै नमः ॥४॥ ॐ वां वाराह्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ इं इन्द्राण्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ चां चामुंडायै नमः ॥७॥ ॐ मं महालक्ष्म्यै नमः ॥८॥ इति मातॄः पूजयेत् ॥ ततो देव*

* श्रीसूर्ययन्त्रमिदं पूर्वत्र द्रष्टव्यम् ।

पुरतः ॐ अरुणाय नमः इत्यरुणं पूजयेत् ॥१॥ तद्बाह्ये पूर्वादिषु । ॐ सों सोमाय नमः ॥ १ ॥ ॐ बुं बुधाय नमः ॥ २ ॥ ॐ गुं गुरवे नमः ॥ ३ ॥ ॐ शुं शुक्राय नमः ॥ ४ ॥ इति दिक्षु । ततः कोणेषु । ॐ अं अंगारकाय नमः ॥५॥ ॐ शं शनैश्चराय नमः॥ ॥ ६ ॥ ॐ रां राहवे नमः ॥७॥ ॐ कें केतवे नमः ॥ ८ ॥ इति ग्रहान्पूजयेत् ॥ ततो भूपुरे पूर्वादिदिक्षु । ॐ इन्द्राय नमः ॥ १ ॥ ॐ अग्नये नमः ॥ २ ॥ ॐ यमाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ निर्ऋतये नमः ॥ ४ ॥ ॐ वरुणाय नमः ॥ ५ ॥ ॐ वायवे नमः ॥ ६ ॥ ॐ कुबेराय नमः ॥ ७ ॥ ॐ ईशानाय नमः ॥ ८ ॥ (ऊर्ध्वम्) ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ ९ ॥ (अधः) ॐ अनंताय नमः ॥ १० ॥ इति दश दिक्पालान् पूजयेत् ॥ (तद्बहिः) ॐ वज्राय नमः ॥ १ ॥ ॐ शक्तये नमः ॥ २ ॥ दंडाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ खड्गाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ पाशाय नमः ॥ ५ ॥ ॐ अंकुशाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ गदायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ त्रिशूलाय नमः ॥ ८ ॥ ॐ पद्माय नमः ॥ ९ ॥ ॐ चक्राय नमः ॥ १० ॥ इत्यायुधानि पूजयेत् ॥ एवमावरणपूजां कृत्वा धूपदीपनैवेद्यतांबूलदक्षिणा नीराजनादिभिः सूर्य्यं संपूज्य स्तोत्रैः स्तुत्वा यथाविधि चित्तैकाग्रतया जपं कुर्य्यात् । (प्रत्यहं वक्ष्यमाणविधिना पूजांते अर्घ्यं दद्यात्) अस्य पुरश्चरणमष्टलक्षमंत्रः ॥ जपान्ते अष्टसहस्रसंख्याकहोमः । तद्दशांशेन तर्पणम् ॥ तद्दशांशेन मार्जनम् ॥ तद्दशांशेन ब्राह्मणभोजनं च ज्ञेयम् ॥ तथा च (शारदातिलके) वसुलक्षं जपेन्मंत्रं समिद्भिः क्षीरशाखिनाम् ॥ तत्सहस्रं प्रजुहुयात्क्षीराक्ताभिर्जितेंद्रियः ॥ १ ॥ एवं संपूज्य विधिवद्भास्करं भक्तवत्सलम् ॥ दद्यादर्घ्यं प्रतिदिनं वारे वा तस्य चोदिते ॥२ ॥ प्रभाते

मंडलं कृत्वा पूर्ववत्पीठमर्चयेत् ॥ पात्रं ताम्रमयं प्रस्थतोयग्राहि मनोहरम् ॥ ३ ॥ विधाय तत्र मनुना पूरयेत्तच्छुभोदकैः ॥ कुंकुमं रोचनं राजीरक्तचन्दनवैणवान् ॥ ४ ॥ करवीरजपालाशीकुशश्यामाकतंडुलान् ॥ निक्षिपेत्सलिले तस्मिन्नैक्यं संकल्प्य भानुना ॥ ५ ॥ सांगमभ्यर्चयेत्तस्मिन्भास्करं प्रोक्तलक्षणम् ॥ गंधपुष्पादिनैवेद्यैर्यथाविधि विधानवित् ॥ ६ ॥ तद्विधाय जपेन्मंत्रं सम्यगष्टोत्तरं शतम् ॥ पुनः संपूज्य गंधाद्यैर्जानुभ्यामवनीं गतः ॥ ७ ॥ आमस्तकं तदुद्धृत्य व्योम्नि सावरणे रवौ ॥ दृष्टिं विधाय स्वैक्येन मूलमंत्रं धिया जपन् ॥ ८ ॥ मूलमंत्रः–"ॐ ह्रींघृणिः सूर्यआदित्यः श्रीं" इति । दद्यादर्घ्यं दिनेशाय प्रसन्नेनांतरात्मना ॥ कृत्वा पुष्पाञ्जलिं भूयो जपेदष्टोत्तरं शतम् ॥ ९ ॥ यावदर्घामृतं भानुः समादत्ते निजैः करैः ॥ तेन तृप्तो दिनमणिर्दद्यात्तस्मै मनोरथान् ॥ १० ॥ अर्घ्यदानमिदं पुण्यं पुंसामारोग्यवर्द्धनम् ॥ धनधान्यपशुक्षेत्रपुत्रमित्रकलत्रदम् ॥ ११ ॥ तेजोवीर्ययशःकांतिविद्याविभवभाग्यदम् ॥ इत्यष्टाक्षरसूर्यमंत्रविधानं सार्घ्यं समाप्तम् ॥ ॥ अथ त्र्यक्षरसूर्यमंत्रविधानम् ॥ मंत्रो यथा–"ह्रांह्रींसः" इति त्र्यक्षरमंत्रः । अस्य श्रीसूर्यमंत्रस्य अज ऋषिः । गायत्री छंदः । सूर्यो देवता । ह्रां बीजम् । ह्रीं शक्तिः । सः कीलकम् । सर्वेष्टसिद्धये जपे विनियोगः ॥ ॐ अजऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ गायत्रीछन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ सूर्यदेवतायै नमः हृदि ॥ ३ ॥ ॐ ह्रां बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ ह्रींशक्तये नमः पादयोः ॥५॥ ॐ सः कीलकाय नमः सर्वाङ्गे । इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ ह्रां नमः आधारादिपदाग्रान्तं विन्यसेत् ॥ १ ॥ ॐ ह्रीं नमः कंठाद्याधारांतं विन्यसेत् ॥ ॐ सः नमः

मूर्द्धादिकंठपर्यंतं विन्यसेत् ॥ अथांगन्यासः ॥ ॐ आं ह्रीं अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ ईं ह्रीं तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ ऊं ह्रीं मध्य
माभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ ऐं ह्रीं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ औं ह्रीं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ अः ह्रीं करतलकरपृ
ष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ एवं हृदयादिषडंगन्यासं कुर्य्यात् ॥ एवं न्यासविधिं कृत्वा ध्यायेत् ॥ "रक्तांबुजासनमशेष
गुणैकसिंधुं भानुं समस्तजगतामधिपं भजामि ॥ पद्मद्वयाभयवरान्दधतं कराब्जैर्माणिक्यमौलिमरुणांगरुचिं त्रिनेत्रम् ॥ १ ॥ एवं
ध्यात्वा पूर्वोक्ते पीठे पाद्यादिपुष्पांतैरुपचारैः संपूज्य आवरणपूजां कुर्यात् ॥ तद्यथा—षट्कोणे आग्नेयादिकोणेषु मध्ये दिक्षु च ॐ
आं ह्रीं हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ ईं ह्रीं शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ ऊं ह्रीं शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ ऐं ह्रीं कवचाय हुम् ॥ ४ ॥
ॐ औं ह्रीं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ अः ह्रीं अस्त्राय फट् । इति षडंगानि पूजयेत् ॥ १ ॥ ततो द्वितीयावरणे अष्ट
दले चन्द्राद्यष्टग्रहान् संपूजयेत् ॥ २ ॥ तृतीयावरणे भूपुरे पूर्वादिक्रमेण इन्द्रादीन्दशदिक्पालान् । तद्बाह्ये वज्राद्यायुधानि च संपूज
येत् । इत्यावरणपूजां कृत्वा धूपादिनीराजनांतैरुपचारैः संपूज्य जपं कुर्यात् । अस्य पुरश्चरणं द्वादशलक्षजपः । तथा च—
" भानुलक्षं जपेन्मंत्रमब्राज्येन दशांशतः ॥ तिलैर्वा मधुरासिक्तैर्जुहुयाद्विजितेंद्रियः ॥ १ ॥ सोऽपि रत्नं धनं धान्यं पुत्रपौत्रान्य
शः पशून् ॥ वस्त्राणि भूषणादीनि दद्यात्तस्मै न संशयः ॥ २ ॥ इति संपूज्य निर्माल्यं तेजश्चंडाय दीयताम् । अर्घ्यं प्रागी
रितं दद्याद्ज्ञानवे संयतेन्द्रियः ॥ ३ ॥ " इति त्र्यक्षरीसूर्यमंत्रप्रयोगः ॥ अथ चन्द्रमंत्रप्रयोगः (शारदायाम्) मंत्रो यथा ॥ स्त्रौं

सोमाय नमः ॥ (मतांतरे सौं सोमाय नमः) इति षडक्षरो मंत्रः । अस्य सोममंत्रस्य भृगुऋषिः । पंक्तिश्छन्दः । सोमो देवता । स्वौं बीजम् । नमः शक्तिः । मम सर्वेष्टसिद्धये जपे विनियोगः । ॐ भृगुऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ पंक्तिच्छन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ सोमदेवतायै नमो हृदि ॥ ३ ॥ ॐ स्वौं बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ नमः शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ सां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ सीं तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ सूं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ सैं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ सौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ सः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ इति करन्यासः ॥ एवं हृदयादिन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ " कर्पूरस्फटिकावदातमनिशं पूर्णेन्दुबिंबाननं मुक्तादामविभूषितेन वपुषा निर्मूलयंतं तमः ॥ हस्ताभ्यां कुमुदं वरं च दधतं नीलालकोद्भासितं स्वीयांकस्थमृगोदिताश्रयगुणं सोमं सुधाब्धिं भजे ॥ " इति ध्यात्वा पीठे मंडूकादिसोमांतपीठदेवताः संपूज्य ततः पीठमध्ये सौं सोमाय नमः । इति मूलेन मूर्तिं प्रकल्प्य पाद्यादिपुष्पांतैरुपचारैः संपूज्य आवरणपूजां कुर्यात् । षट्कोणे केसरेषु पूज्यपूजकयोर्मध्ये दिक्षु च । ॐ सां हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ सीं शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ सूं शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ सैं कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ सौं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ॥ ५ ॥ ॐ सः अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति षडंगानि पूजयेत् ॥ ततोऽष्टदले पूर्वादिक्रमेण । ॐ रोहिण्यै नमः ॥ १ ॥ ॐ कृत्तिकायै नमः ॥ २ ॥ ॐ रेवत्यै नमः ॥ ३ ॥ ॐ भरण्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ रात्र्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ आर्द्रायै नमः ॥ ६ ॥ ॐ ज्यो

त्स्नायै नमः॥७॥ ॐ कलायै नमः॥८॥ इति पूजयेत् ॥ ततोऽष्टदलाग्रेषु पूर्वादिक्रमेण ॐ आं आदित्याय नमः॥१॥ ॐ मं मङ्गलायै नमः॥२ ॥ ॐ बुं बुधाय नमः ॥३ ॥ ॐ शं शनैश्चराय नमः॥४॥ ॐ बृं बृहस्पतये नमः ॥ ५॥ ॐ रां राहवे नमः ॥ ६ ॥ ॐ शुं शुक्राय नमः ॥ ७ ॥ ॐ कें केतवे नमः ॥ ८ ॥ इति पूजयेत् । ततो भूपुरे पूर्वादिक्रमेण इन्द्रादिदशदिक्पालान् तद्बाह्ये वज्राद्यायुधानि च पूजयेत् । इत्यावरणपूजां कृत्वा धूपादिनमस्कारांतं संपूज्य जपं कुर्यात् । अस्य पुरश्चरणं षट्लक्षजपः ॥ तथा च रसलक्षं जपेन्मंत्रं साधको विजितेंद्रियः ॥ तत्सहस्रं प्रजुहुयात्पायसेन ससर्पिषा ॥ १ ॥ एवं सिद्धमनुर्मंत्री संपदां वसतिर्भवेत् ॥ हृत्पुंडरीकमध्यस्थं ताराहारविभूषणम् ॥ २ ॥ तारापतिं स्मरन्मंत्री त्रिसहस्रं मनुं जपेत् ॥ राज्यैश्वर्यं दरिद्रोपि प्राप्नुयाद्वत्सरांतरे ॥ ३ ॥ पूर्वोक्तसंख्यं प्रजपेच्छशिनं मूर्ध्नि चिंतयेत् ॥ रोगापमृत्युदुःखानि जित्वा वर्षशतं वसेत् ॥ ४ ॥ ब्रह्मचर्यरतः शुद्धश्चतुर्लक्षमिदं जपन् ॥ निधानं भूगतं सद्यः प्राप्नुयाद्यत्नवर्जितम् ॥ ५ ॥ जितेन्द्रियो जपेन्मंत्रं पूर्णमास्यां विशेषतः ॥ भवेत्सौभाग्यनिलयः संपदामपरो निधिः ॥ ६ ॥ घोराञ्ज्वराञ्शिरोरोगानभिचारानुपद्रवान् ॥ विद्विषामपि संघातं नाशयेन्मनुनामुना ॥ ७ ॥ पौर्णमास्यां निराहारो दद्यादर्घं विधूदये ॥ प्राक्प्रत्यगायतं कुर्याद्भूतले मंडलत्रयम् ॥ ८ ॥ निषण्णः पश्चिमे मंत्री मंडले विहितासने ॥ मध्यस्थे स्थापयेत्पश्चात्पूजाद्रव्याण्यशेषतः ॥ ९ ॥ अन्यस्मिन्मंडले सोममर्चयित्वांबुजान्विते ॥ राजतं चषकं भद्रं स्थापयेत्पुरतः सुधीः ॥ १० ॥ गोदुग्धेन समापूर्य्य स्पृष्ट्वा तं प्रजपेन्मनुम् ॥ अष्टोत्तरशतं पश्चाद्विद्यामंत्रेण देशिकः ॥ ११ ॥ दद्यादर्घ्यं शशां

काय सर्वकामार्थसिद्धये ॥ अनेन विधिना कुर्वन्प्रतिमासमतंद्रितः ॥ १२ ॥ षण्मासाभ्यंतरे सिद्धिं साधकेंद्रः समश्नुते ॥ श्रियम त्यूर्जितान्पुत्रान्सौभाग्यमतुलं यशः ॥ १३ ॥ कन्यामिष्टामवाप्नोति कन्यापि वरमीप्सितम् ॥ बहुना किमिहोक्तेन सर्वं दद्यान्नि शापतिः ॥ १४ ॥ विद्ये विद्यामालिनि स्याच्चंद्रिण्यंते ततो भवेत् ॥ पुनश्चन्द्रमुखि स्वाहा विद्यामंत्र उदाहृतः ॥ १५ ॥ "विद्ये विद्यामालिनि चंद्रिणि चंद्रमुखि स्वाहा" इति विद्यामंत्रः ॥ इति सोममंत्रप्रयोगः समाप्तः ॥ ॥ अथ तंत्रोक्तमंगलमंत्रप्रयोगः॥(मंत्र महोदधौ) मंत्रो यथा-"ॐ हाँहँसः खंखः" ॥ इति षडक्षरो मंत्रः ॥ अस्य मंगलमंत्रस्य विरूपा ऋषिः । गायत्री छंदः । मंगलो देवता । सर्वेष्टसिद्धयर्थे जपे विनियोगः । ॐ विरूपाऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ गायत्रीछंदसे नमो मुखे ॥ २ ॥ ॐ मंगल देवतायै नमो हृदये ॥ ३ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ अंगुष्ठभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ हां तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ हं मध्यमा भ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ सः अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ खं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ खः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ एवमेव हृदयादिषडंगन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् । " जपाभं शिवस्वेदजं हस्तपद्मैर्गदाशूल शक्तीर्वरं धारयंतम् ॥ अवंतीसमुत्थं सुमेषासनस्थं धरानंदनं रक्तवस्त्रं समीडे ॥ १ ॥ " इति ध्यात्वा पूर्वोक्ते शिवपीठे मूलेन मूर्तिं प्रकल्प्य । अथवा त्रिकोणं ताम्रयन्त्रं प्रतिमां वा संस्थाप्य प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा । आवाहनादिपाद्यांतैरुपचारैर्भौमं संपूज्य । आवरण पूजां कुर्य्यात् ॥ षट्कोणे आग्नेयादिकोणेषु मध्ये दिक्षु च । ॐ हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ हां शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ हं शिखायै

वषट् ॥ ३ ॥ ॐ सः कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ ॐ खं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ खः अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इत्यंगानि पूजयेत् ॥ तद्बाह्ये त्रिकोणे एकविंशतिकोष्ठेषु । ॐ मंगलाय नमः ॥ १ ॥ ॐ भूमिपुत्राय नमः ॥ २ ॥ ॐ ऋणहर्त्रे नमः ॥ ३ ॥ ॐ धनप्रदाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ स्थिरासनाय नमः ॥ ५ ॥ ॐ महाकायाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ सर्वकामावरोधकाय नमः ॥ ७ ॥ ॐ लोहिताय नमः ॥ ८ ॥ ॐ लोहिताक्षाय नमः ॥ ९ ॥ ॐ सामगानां कृपाकराय नमः ॥ १० ॥ ॐ धरात्मजाय नमः ॥ ११ ॥ ॐ कुजाय नमः ॥ १२ ॥ ॐ भौमाय नमः ॥ १३ ॥ ॐ भूमिदाय नमः ॥ १४ ॥ ॐ भूमिनंदनाय नमः ॥ १५ ॥ ॐ अंगारकाय नमः ॥ १६ ॥ ॐ यमाय नमः ॥ १७ ॥ ॐ सर्वरोगापहारकाय नमः ॥ १८ ॥ ॐ वृष्टिकर्त्रे नमः ॥ १९ ॥ ॐ वृष्टिहर्त्रे नमः ॥ २० ॥ ॐ सर्वकामफलप्रदाय नमः ॥ २१ ॥ इत्येकविंशतिभौमान्संपूजयेत् ॥ तद्बाह्ये चतुरस्रे भूपुरे पूर्वादिषु । ॐ इं इन्द्राय नमः ॥ १ ॥ अं अग्नये नमः ॥ २ ॥ यं यमाय नमः ॥ ३ ॥ निं निर्ऋतये नमः ॥ ४ ॥ वं वरुणाय नमः ॥ ५ ॥ वां वायवे नमः ॥ ६ ॥ कुं कुबेराय नमः ॥ ७ ॥ ईं ईशानाय नमः ॥ ८ ॥ (ऊर्ध्वं) ब्रं ब्रह्मणे नमः ॥ ९ ॥ (अधः) अं अनंताय नमः ॥ १० ॥ इति दिक्पालान् पूजयेत् ॥ तद्बहिः । ॐ वज्राय नमः ॥ १ ॥ शक्तये नमः ॥ २ ॥ दंडाय नमः ॥ ३ ॥ खड्गाय नमः ॥ ४ ॥ पाशाय नमः ॥ ५ ॥ अंकुशाय नमः ॥ ६ ॥ गदायै नमः ॥ ७ ॥ त्रिशूलाय नमः ॥ ८ ॥ पद्माय नमः ॥ ९ ॥ चक्राय नमः ॥ १० ॥ इत्यायुधानि पूजयेत् ॥ इत्थमावरणपूजां कृत्वा ।

धूपदीपनैवेद्यतांबूलदक्षिणानीराजनैः संपूज्य। वक्ष्यमाणविधिना अर्घ्यं दत्त्वा साष्टांगं प्रणम्य यथाविधि जपेत् ॥ अस्य पुरश्चरणं षट्लक्षजपः ॥ अन्यत्सर्वं पूर्ववत्। तथा च–रसलक्षं जपो होमः समिद्भिः खदिरस्य च ॥ इत्थं जपादिभिः सिद्धं स्वेष्टसिद्धौ प्रयोजयेत् ॥ १ ॥ इति षट्वर्णात्मकभौममंत्रविधानम् ॥ अथ धनपुत्रादिप्रदमंगलव्रतविधानम् ॥ (स्कांदे मन्त्रमहोदधौ च) मार्गशीर्षे वैशाखे वा शुक्लपक्षे चंद्रतारादिबलान्विते भौमवासरे व्रतं प्रगृह्य वक्ष्यमाणविधिना संवत्सरपर्यंतं कार्य्यम् ॥ तद्यथा ॥ मङ्गलवारे अरुणोदयवेलायामुत्थाय शौचविधिं विधाय। अपामार्गकाष्ठेन मौनपूर्वकं दंतधावनं कृत्वा नद्यादौ यथाविधि स्नात्वा सन्ध्यादिनित्यक्रियां समाप्य शिवालये गृहे वा रक्तवाससी परिधाय रक्तगोमयलिप्तमंडले स्वासने प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा उपविश्य। दक्षिणपार्श्वे रक्तचन्दनपुष्पादीनि संपाद्य सपवित्रकरः आचम्य प्राणानायम्य। देशकालौ संकीर्त्य मम जन्मराशेः सकाशान्नामराशेः सकाशाज्जन्मलग्नाद्वर्षलग्नाद्गोचराद्वा चतुर्थाष्टमद्वादशाद्यनिष्टस्थानस्थितभौमसूचितसूचयिष्यमाणसर्वानिष्ट फलनिवृत्तिद्वारा तृतीयैकादशस्थानस्थितवदुत्तमफलप्राप्त्यर्थमायुरारोग्यसुखपुत्रधनप्राप्त्यर्थं श्रीभौमदेवताप्रीत्यर्थं भौमव्रतं करिष्ये। तदंगत्वेन न्यासध्यानपूजार्घ्यदानादि च करिष्ये। इति संकल्प्य (प्रारंभदिने गणपतिपूजनं पुण्याहवाचनं च कुर्य्यात्) ततः। अथ देवेश ते भक्त्या करिष्ये व्रतमुत्तमम् ॥ ऋणव्याधिविनाशाय धनसंतानहेतवे ॥ १ ॥ इति प्रार्थ्य कर्ता स्वदेहे न्यासान्कुर्य्यात ॥ ॐ मङ्गलाय नमः अंघ्र्योः ॥ १ ॥ ॐ भूमिपुत्राय नमः जानुनोः ॥ २ ॥ ॐ ऋणहर्त्रे नमः ऊर्वोः ॥ ३ ॥

हस्ताय धीमहि तन्नो भौमः प्रचोदयात् ॥१॥ इति भौममावाह्य पाद्यादिरक्तपुष्पान्तैरुपचारैः संपूज्य आवरणपूजां कुर्यात् । षट्कोणे आग्नेयादिकोणकेसरेषु मध्ये दिक्षु च । ॐ ह्रां हृदयाय नमः ॥१॥ ॐ ह्रीं शिरसे स्वाहा ॥२॥ ॐ ह्रूं शिखायै वषट् ॥३॥ ॐ ह्रैं ह्रैं कवचाय हुम् ॥४॥ ॐ हंसः नेत्रत्रयाय वौषट् ॥५॥ ॐ खंखः अस्त्राय फट् । इति पूजयेत् । ततः एकविंशतिकोष्ठेषु। ॐ मंगलाय नमः पादौ पूजयामि० ॥ १ ॥ ॐ भूमिपुत्राय नमः जानुनी पूजयामि ॥ २ ॥ ॐ ऋणहर्त्रे नमः ऊरू पू० ॥ ३ ॥ ॐ धनप्रदाय नमः कटी पू० ॥ ४ ॥ ॐ स्थिरासनाय नमः गुह्यं पू०॥ ५ ॥ ॐ महाकायाय नमः उरः पूजयामि ॥ ६ ॥ ॐ सर्वकर्मविरोधकाय नमः वामबाहुं पू० ॥७॥ ॐ लोहिताय नमः दक्षिणबाहुं पू० ॥८॥ ॐ लोहिताक्षाय कंठं पू० ॥९॥ ॐ सामगानां कृपाकराय नमः मुखं पू० ॥१०॥ ॐ धरात्मजाय नमः नासिकां पूजयामि ॥११॥ ॐ कुजाय नमः नेत्रद्वयं पू० ॥१२॥ ॐ भौमाय नमः ललाटं पू० ॥१३॥ ॐ भूतिदाय नमः भ्रुवोर्मध्यं पू० ॥१४॥ ॐ भूमिनंदनाय नमः मस्तकं पू० ॥१५॥ ॐ अंगारकाय नमः शिखां पूज * यामि ॥१६॥ ॐ यमाय नमः सर्वांगं पू०॥१७॥ ॐ सर्वरोगापहारकाय नमः बाहुद्वयं पू०॥१८॥ ॐ वृष्टिकर्त्रे नमः मूर्धादिपादपर्यंतं पूज०॥१९॥ ॐ वृष्ट्यपहर्त्रे नमः चरणादिमस्तकपर्यंतं पू०॥२०॥ ॐ सर्वकामफलप्रदाय नमः दिशः पूजयामि ॥ इति पूजयेत् ॥२१॥ ततः तद्बाह्यत्रिकोणेषु । ॐ वक्राय नमः ॥१॥ ॐ आराय नमः ॥२॥ ॐ भूमिजाय नमः ॥ ३ ॥ इति पूजयेत् । तद्बहिरष्टदले

---

* मङ्गलयन्त्रमिदं पूर्वत्र द्रष्टव्यम् ।

ॐ धनप्रदाय नमः कट्योः ॥ ४ ॥ ॐ स्थिरासनाय नमः गुह्ये ॥ ५ ॥ ॐ महाकालाय नमः उरसि ॥ ६ ॥ ॐ सर्वकर्मावरो
धकाय नमः वामबाहौ ॥ ७ ॥ ॐ लोहिताय नमः दक्षिणबाहौ ॥ ८ ॥ ॐ लोहिताक्षाय नमः गले ॥ ९ ॥ ॐ सामगानां कृपा
कराय नमः मुखे ॥ १० ॥ ॐ धरात्मजाय नमः नासिकायाम् ॥ ११ ॥ ॐ कुजाय नमः अक्ष्णोः ॥ १२ ॥ ॐ भौमाय नमः
ललाटे ॥ १३ ॥ ॐ भूतिदाय नमः भ्रुवोर्मध्ये ॥ १४ ॥ ॐ भूमिनंदनाय नमः शिरसि ॥ १५ ॥ ॐ अङ्गारकाय नमः शिखा
याम् ॥ १६ ॥ ॐ यमाय नमः सर्वांगे ॥ १७ ॥ ॐ सर्वरोगापहारकाय नमः बाहुद्वये ॥ १८ ॥ ॐ वृष्टिकर्त्रे नमः मूर्द्धादिपा
दपर्यंतम् ॥ १९ ॥ ॐ वृष्टिहर्त्रे नमः चरणादिमस्तकांतम् ॥ २० ॥ ॐ सर्वकामफलप्रदाय नमः दिक्षु ॥ २१ ॥ ॐ आराय
नमः नाभौ ॥ १ ॥ ॐ वक्राय नमः वक्षसि ॥ २ ॥ ॐ भूमिजाय नमः मूर्ध्नि ॥ ३ ॥ एवं न्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ 'रक्तमाल्यांबर
धरः शक्तिशूलगदाधरः ॥ चतुर्भुजो मेषगमो वरदः स्याद्धरासुतः ॥ १ ॥' एवं ध्यात्वा अर्घ्यं संस्थाप्य पूजां कुर्यात् । तद्यथा–
त्रिकोणे स्थंडिले यथाविधि ताम्रकलशं संस्थाप्य तत्र एकविंशतिकोष्ठाढ्यं त्रिकोणं ताम्रयंत्रमथवा रक्तचंदननिर्मितां शूलश
क्तिगदाधरां मेषमारूढां भौमप्रतिमां संस्थाप्य पूर्ववत्प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा आवाहनं कुर्यात् ॥ ॐ एह्येहि भगवन्ब्रह्मन्नंगारक महा
प्रभो ॥ त्वयि सर्वं समायातं त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ १ ॥ भौममावाहयिष्यामि तेजोमूर्तिं दुरासदम् ॥ रुद्ररूपमनिर्देश्यं वक्रं
च रुधिरप्रियम् ॥ २ ॥ ॐ अग्निर्मूर्द्धादिवः ककुत्पतिः पृथिव्याअयं अपाᳬरेताᳬसिजिन्वति ॥१ ॥ ॐ अंगारकाय विद्महे शक्ति

पूर्वादिक्रमेण । ॐ ब्राह्म्यै नमः ॥ १ ॥ ॐ माहेश्वर्यै नमः ॥ २ ॥ ॐ कौमार्यै नमः ॥ ३ ॥ ॐ वैष्णव्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ वाराह्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ इन्द्राण्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ चामुंडायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ महालक्ष्म्यै नमः ॥ ८ ॥ इति मातृकाः पूजयामि इति पूजयेत् । तद्बाह्ये भूपुरे पूर्वादिक्रमेण । ॐ इन्द्राय नमः ॥ १ ॥ ॐ अग्नये नमः ॥ २ ॥ ॐ यमाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ निर्ऋतये नमः ॥ ४ ॥ ॐ वरुणाय नमः ॥ ५ ॥ ॐ वायवे नमः ॥ ६ ॥ ॐ कुबेराय नमः ॥ ७ ॥ ॐ ईशानाय नमः ॥ ८ ॥ ईशानपूर्वयोर्मध्ये । ॐ ब्रह्मणे नमः ॥ ९ ॥ निर्ऋतिपश्चिमयोर्मध्ये ॐ अनंताय नमः ॥ १० ॥ इति दशदिक्पालान्पूजयेत् । तद्बाह्ये ॐ वज्राय नमः ॥ १ ॥ ॐ शक्तये नमः ॥ २ ॥ ॐ दंडाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ खड्गाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ पाशाय नमः ॥ ५ ॥ ॐ अंकुशाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ गदायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ त्रिशूलाय नमः ॥ ८ ॥ ॐ पद्माय नमः ॥ ९ ॥ ॐ चक्राय नमः ॥१०॥ इत्यस्त्राणि पूजयेत् ॥ एवमावरणपूजां कृत्वा धूपदीपगोधूमान्ननैवेद्यतांबूलदक्षिणानीराजनादिभिः संपूज्यार्घ्यं दद्यात् । तद्यथा–जलपूर्णे ताम्रपात्रे रक्तगन्धरक्तपुष्पाक्षतफलानि निःक्षिप्य जानुभ्यामवनीं गत्वा । " ॐ भूमिपुत्र महातेजः स्वेदोद्भव पिनाकिनः॥ श्रेयोर्थी त्वां प्रपन्नोऽहं गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तु ते ॥ १ ॥ प्रसीद देव देवेश विघ्नहारिन्धरात्मज ॥ गृहाणार्घ्यं मया दत्तं मम शांतिप्रदो भव ॥ २ ॥ रक्तप्रवालसंकाश जपाकुसुमसन्निभ ॥ महीसुत महाबाहो गृहाणार्घ्यं नमोऽस्तु ते ॥३॥ इत्यर्घ्यं दत्त्वा पूर्वोक्तैर्नामभिः प्रणम्य एकविंशतिप्रदक्षिणाः कृत्वा साष्टाङ्गं प्रणमेत् ॥ ततः खदिरांगारकेन स्वपुरतः ऋणरेखात्रयं समं कृत्वा वामपादेन प्रमा

जयेत् । तत्र मंत्रौ–दुःस्वदौर्भाग्यनाशाय पुत्रसंतानहेतवे ॥ कृतरेखात्रयं वामपादेनैतत्प्रमार्ज्म्यहम् ॥ १ ॥ ऋणदुःखविनाशाय मनोऽभीष्टार्थसिद्धये ॥ मार्जयाम्यसिता रेखास्तिस्रो जन्मत्रयोद्भवाः ॥ २॥ ततः पुष्पांजलिं गृहीत्वा प्रार्थनां कुर्यात् ॥ धरणी गर्भसंभूतं विद्युत्तेजःसमप्रभम् ॥ कुमारं शक्तिहस्तं च मंगलं प्रणमाम्यहम् ॥ १ ॥ ऋणहर्त्रे नमस्तुभ्यं दुःखदारिद्र्यनाशिने ॥ नमामि द्योतमानाय सर्वकल्याणकारिणे ॥ २ ॥ देवदानवगंधर्वयक्षराक्षसपन्नगाः ॥ सुखं यांति यतस्तस्मै नमो धरणिसूनवे ॥ ३ ॥ यो वक्रगतिमापन्नो नृणां विघ्नं प्रयच्छति ॥ पूजितः सुखसौभाग्यं तस्मै क्ष्मासूनवे नमः ॥ ४ ॥ प्रसादं कुरु मे नाथ मंगलप्रद मंगल ॥ मेषवाहन रुद्रात्मन्पुत्रान्देहि धनं यशः ॥ ५ ॥ अङ्गारक महाभाग भगवन्भक्तवत्सल ॥ त्वां नमामि ममाशेषमृणमाशु विमोचय ॥ ६ ॥ ऋणरोगादिदारिद्र्यं ये चान्ये चापमृत्यवः ॥ भयक्लेशमनस्तापा नश्यंतु मम सर्वदा ॥ ७ ॥ अतिवक्र दुराराध्य भोगमुक्तजितात्मनः ॥ तुष्टो ददासि साम्राज्यं रुष्टो हरसि तत्क्षणात् ॥ ८ ॥ विरंचिशक्रविष्णूनां मनुष्याणां तु का कथा ॥ तेन त्वं सर्वसत्त्वेन ग्रहराजो महाबलः ॥ ९ ॥ पुत्रान्देहि धनं देहि त्वामस्मि शरणं गतः ॥ ऋणदारिद्र्यदुःखेन शत्रूणां च भयात्ततः ॥ १० ॥ इति प्रार्थ्य पुष्पांजलिं दद्यात् । ततः ब्राह्मणान्संपूज्य गुरवे दक्षिणां दत्त्वा पूजायां निवेदितान्नेन एकभक्तव्रतं कुर्यात् ॥ एवं प्रतिभौमदिनं संवत्सरावधि कृत्वा समाप्ते व्रते सर्वतोभद्रमण्डलमध्ये यथाविधि ताम्रकलशं संस्थाप्य तत्र वरुणमावाह्य संपूज्य तदुपरि स्वर्णमयीं भौमप्रतिमां संस्थाप्य प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा षोडशोपचारैः संपूजयेत् ॥ ततः ईशान्यां त्रिकोणे स्थंडिले अग्निं

प्रतिष्ठाप्य कुशकंडिकां कृत्वा आघारावाज्यहोमं विधाय "ॐ अग्निर्मूर्धा०" इति मन्त्रेण भौमगायत्र्या वा अष्टोत्तरशतं तिलहोमं कृत्वा पूर्णपात्रदानांतं होमशेषं समाप्य दिक्पालेभ्यो माषभक्तबलिं दत्त्वा कलशोदकेन सपत्नीकं यजमानं पूर्वोक्तमंगलनामभिः वेदमन्त्रैश्च अभिषिच्य यजमानः स्वर्णमूर्त्यादिकमाचार्याय दत्त्वा पंचाशद्ब्राह्मणान् गोधूमान्नेन भोजयेत् ॥ एवमेव स्त्रीधनपुत्रसौभाग्यकामनया कुर्यात् । तथा च-"एवं व्रतपरा नारी प्राप्नुयात्सुभगा सुतान् ॥ धनाप्त्यै ऋणनाशाय व्रतं कुर्यात्पुमानपि ॥ २ ॥ अग्निर्मूर्धेत्यपि मनुं वैदिकं ब्राह्मणो जपेत् ॥ तथांगारकगायत्रीं सर्वाभीष्टप्रसिद्धये ॥ ३ ॥ इति मंगलविधानं समाप्तम् ॥ ॥

॥ अथ तंत्रोक्तबृहस्पतिमंत्रपुरश्चरणम् (मंत्रमहोदधौ ।) मंत्रो यथा-" बृं बृहस्पतये नमः " इत्यष्टाक्षरो मंत्रः ॥ अस्य बृहस्पतिमंत्रस्य ब्रह्मा ऋषिः । अनुष्टुप् छंदः । बृहस्पतिर्देवता । बृं बीजम् । नमः शक्तिः । सर्वेष्टसिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः ॥ ॐ ब्रह्मऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ अनुष्टुप्छंदसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ बृहस्पतिदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ बृं बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ नमः शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ ब्रां अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ ब्रीं तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ ब्रूं मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ ब्रैं अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ ब्रौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ब्रः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ एवं हृदयादिन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् ॥ "रत्नाष्टापदवस्त्रराशिममलं दक्षात्किरंतं करादासीनं विपणौ करं निदधतं रत्नादिराशौ परम् ॥ पीतालेपनपुष्पवस्त्रमखिलालंकारसंभूषितं विद्यासागरपारगं सुरगुरुं

वंदे सुवर्णप्रभम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा । पीठे ॐ धर्माय नमः ॥ १ ॥ ॐ ज्ञानाय नमः ॥ २ ॥ ॐ वैराग्याय नमः ॥ ३ ॥ ॐ ऐश्वर्याय नमः ॥ ४ ॥ ॐ अधर्माय नमः ॥ ५ ॥ ॐ अज्ञानाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ अवैराग्याय नमः ॥ ७ ॥ ॐ अनैश्वर्य्याय नमः ॥ ८ ॥ इति पीठदेवताः संपूजयेत् (अत्र पीठशक्त्यभावः) ततो मूले मूर्तिं प्रकल्प्य (अथवा कलशोपरि सुवर्णमयीं प्रतिमां संस्थाप्य) आवाहनादिपीतगन्धपुष्पांतैरुपचारैः संपूज्य आवरणार्चनं कुर्यात् ॥ तद्यथा-षट्कोणे आग्नेयादिकोणेषु मध्ये दिक्षु च । ॐ ब्रां हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ ब्रीं शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ ब्रूं शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ ब्रैं कवचाय हुं ॥ ४ ॥ ॐ ब्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ ब्रः अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति षडंगपूजनम् ॥ तद्बहिर्भूपुरे पूर्वादिदिक्षु इन्द्रादिदश दिक्पालान् । तद्बाह्ये वज्राद्यायुधानि च संपूज्य । धूपादिनीराजनांतपूजां कृत्वा साष्टांगं प्रणम्य जपं कुर्य्यात् ॥ अस्य पुरश्चरणमशीतिसहस्रजपः । तथा च-जपित्वाशीतिसाहस्रं हुत्वान्नेन घृतेन वा ॥ सिद्धे मनौ प्रकुर्वीत प्रयोगानिष्टसिद्धये ॥ १ ॥ हरिद्राकुसुमैर्हुत्वा घृताक्तैर्दिवसत्रयम् ॥ स विंशतिशतं मंत्री वांसासि लभते मणीन् ॥ २ ॥ शत्रुरोगादिपीडासु स्वजने कलहोद्भवे ॥ जुहुयात्पिप्पलोत्थाभिः समिद्भिस्तन्निवृत्तये ॥ ३ ॥ इति बृहस्पतिमंत्रविधानम् ॥ अथ तंत्रोक्तशुक्रमंत्रविधानम् । तत्रैव मंत्रो यथा-"ॐ वस्त्रं मे देहि शुक्राय स्वाहा" इत्येकादशवर्णो मंत्रः ॥ १ ॥ अस्य मंत्रस्य ब्रह्मा ऋषिः ॥ विराट् छन्दः । शुक्रो देवता । ॐ बीजम् । स्वाहा शक्तिः ॥ सर्वेष्टसिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः । ॐ ब्रह्म

ऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ विराट्छन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ शुक्रदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ स्वाहा शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ अंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ वस्त्रं तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ मे मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ देहि अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ शुक्राय कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ स्वाहा करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः। एवं हृदयादिन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ " श्वेतांभोजनिषण्णमापणतटे श्वेतांबरालेपनं नित्यं भक्तजनाय संप्रददतं वासोमणीन्हाटकम् ॥ वामेनैव करेण दक्षिणकरे व्याख्यानमुद्रांकितं शुक्रं दैत्यवरार्चितं स्मितमुखं वंदे सिताङ्गप्रभम् ॥ १ ॥ " इति ध्यात्वा पूर्वोक्ते धर्मादियुते पीठे श्वेतगंधाक्षतपुष्पांतैरुपचारैः शुक्रं संपूज्य । षट्कोणे कोणकेसरेषु । मध्ये दिक्षु च । ॐ हृदयाय नमः ॥१॥ ॐ वस्त्रं शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ मे शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ देहि कवचाय हुं ॥ ४ ॥ ॐ शुक्राय नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ स्वाहा अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इत्यंगानि संपूज्य ततो बाह्ये भूपुरे पूर्वादिषु इन्द्रादिदिक्पालान् तद्बहिर्वज्राद्यायुधानि च पूजयेत् ॥ ततो धूपादिनीराजनांतपूजां कृत्वा जपं कुर्यात् ॥ अस्य पुरश्चरणमयुतजपः ॥ तथा-अयुतं प्रजपेन्मन्त्रं दशांशं जुहुयाद्घृतैः ॥ सुगंधैः श्वेतकुसुमैर्जुहुयाच्छुक्रवासरे ॥ १ ॥ एकविंशतिवारं यो लभते सोऽशुकं मणीन् ॥ इति शुक्रमंत्रविधानं समाप्तम् ॥ ॥ अथ वेदोक्तसूर्यादिनवग्रहमंत्रप्रयोगः ॥ आचम्य । प्राणानायम्य । (संकल्पः) देशकालौ संकीर्त्य । श्रुतिस्मृतिपुराणोक्तफलप्राप्त्यर्थं मम (यजमानस्य वा) जन्मराशेः

सकाशान्नामराशेः सकाशाद्वा जन्मलग्नाद्वर्षलग्नाद्वा चतुर्थाष्टमद्वादशाद्यनिष्टस्थानस्थितामुकग्रहपरिहारद्वारा तृतीयैकादशस्थान स्थितवदुत्तमफलप्राप्त्यर्थमायुरारोग्यप्राप्त्यर्थं च अमुकग्रहस्य अमुकसंख्यया जपं करिष्ये इति संकल्प्य। न्यासं कुर्यात्। तत्रादौ सूर्यमन्त्रन्यासादिप्रयोगः। आकृष्णेनेत्यस्य हिरण्यस्तूप ऋषिः॥ अनुष्टुप्छंदः। सविता देवता। रजसेति बीजम्। वर्त्तमान इति शक्तिः। सूर्यप्रीतये जपे विनियोगः॥ ॐ हिरण्यस्तूपऋषये नमः शिरसि॥ १॥ ॐ त्रिष्टुप्छंदसे नमः मुखे॥ २॥ ॐ सवितृदेवतायै नमः हृदये॥ ३॥ ॐ रजसा बीजाय नमः गुह्ये॥ ४॥ ॐ वर्त्तमानशक्तये नमः पादयोः॥ ५॥ इति ऋष्यादिन्यासः। ॐ आकृष्णेनेत्यंगुष्ठाभ्यां नमः॥ १॥ ॐ रजसेति तर्ज्जनीभ्यां नमः॥ २॥ ॐ वर्तमान इति मध्यमाभ्यां नमः॥ ३॥ निवेशयन्नमृतम्मर्त्यं चेत्यनामिकाभ्यां नमः॥ ४॥ ॐ हिरण्ययेन सविता रथेनेति कनिष्ठिकाभ्यां नमः॥ ५॥ ॐ आदेवो भुवनानि पश्यन्निति करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः॥ ६॥ इति करन्यासः॥ ॐ आकृष्णेनेति हृदयाय नमः॥ १॥ ॐ रजसेति शिरसे स्वाहा॥ २॥ ॐ वर्तमान इति शिखायै वषट्॥ ३॥ ॐ निवेशयन्नमृतम्मर्त्यं चेति कवचाय हुं॥ ४॥ ॐ हिरण्ययेन सविता रथेनेति नेत्रत्रयाय वौषट्॥ ५॥ ॐ आदेवो भुवनानि पश्यन्नित्यस्त्राय फट्॥ ६॥ इति हृदयादिन्यासः॥ ॐ आकृष्णेनेति शिरसि॥ १॥ ॐ रजसेति ललाटे॥ २॥ ॐ वर्तमान इति मुखे॥ ३॥ ॐ निवेशयन्निति हृदये॥ ४॥ ॐ अमृतं चेति नाभौ॥ ५॥ ॐ मर्त्यं चेति कट्याम्॥ ६॥ ॐ हिरण्ययेनेत्यूर्वोः॥ ७॥ ॐ सवितेति जानुनोः॥ ८॥ ॐ रथेनेति जंघयोः॥ ९॥ ॐ आदे

वो याति गुल्फयोः ॥ १० ॥ ॐ भुवनानीति पादयोः ॥ ११ ॥ ॐ पश्यन्निति सर्वाङ्गेषु न्यसेत् ॥ १२ ॥ इति मन्त्रन्यासः ॥ एवं न्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् ॥ "ॐ पद्मासनः पद्मकरो द्विबाहुः पद्मद्युतिः सप्ततुरंगवाहः ॥ दिवाकरो लोकगुरुः किरीटी मयि प्रसादं विदधातु देवः ॥ १ ॥" एवं ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य जपं कुर्यात् । तत्र मंत्रः-ॐ आकृष्णेनरजंसाव्वर्त्तमानो निवेशयंन्नमृतम्मर्त्यंञ्च ॥ हिरण्ययेनसवितारथेनादेवोयांतिभुवनानिपश्यन् ॥ १ ॥ इति सूर्यमन्त्रः ॥ अस्य जपसंख्या सप्त सहस्राणि ७००० । जपान्ते अर्कसमित्तिलपायसघृतैर्दशांशहोमः ॥ तद्दशांशेन तर्पणं तद्दशांशेन मार्ज्जनं तद्दशांशेन ब्राह्मणभोजनं च कार्यम् । अन्यत्सर्वं पूर्ववत् । अथ सूर्यदानद्रव्याणि । माणिक्यगोधूमसवत्सधेनुः कौसुंभवासो गुडहेमताम्रम् ॥ आरक्तकं चन्दनमंबुजं च वदंति दानं रविनंदनाय ॥ १ ॥ इति सूर्यमन्त्रपुरश्चरणम् ॥ १ ॥ ॥ अथ चन्द्रमन्त्रप्रयोगः ॥ ॐ इमं देवा इति मन्त्रस्य गौतम ऋषिः । द्विपदाविराट् छंदः । सोमो देवता । असपत्नमिति बीजम् । सोमप्रीत्यर्थे जपे विनियोगः ॥ ॐ गौतमऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ द्विपदाविराट्छंदसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ सोमदेवतायै नमः हृदि ॥ ३ ॥ ॐ असपत्नबीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ सोमप्रीत्यर्थे जपे विनियोगाय नमः सर्वांगे ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ५ ॥ ॐ इमं देवाऽअसंपत्नठंसुवध्वमित्यङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ महतेक्षत्रायेति तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ महतेज्ज्यैष्ठ्यायेति मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥

ॐ महते जानराज्यायेन्द्रियायेत्यनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ इममुमुष्यपुत्रममुष्यै इति कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ पुत्रमस्यै विशऽएषवोमीराजासोमोऽस्माकं ब्राह्मणाना ँ राजेति करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ ॐ इमन्देवाऽअसपत्नठंसुवध्वमिति हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ महतेक्षत्रायेति शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ महतेज्ज्यैष्ठयायेति शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ महते जानराज्यायेंद्रस्येंद्रियायेति कवचायहुम् ॥ ४ ॥ ॐ इममुमुष्यपुत्रममुष्यै इति नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ पुत्रमस्यै विशऽएषवोमीराजासोमोऽस्माकं ब्राह्मणाना ँ राजा इत्यस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति हृदयादिन्यासः ॥ ॐ इमं देवा इति शिरसि ॥१॥ ॐ असपत्नमिति ललाटे ॥२॥ ॐ सुवध्वमिति नासिकायाम् ॥३॥ ॐ महतेक्षत्रायेति मुखे ॥४॥ ॐ महतेज्ज्यैष्ठयायेति कंठे ॥५॥ ॐ महतेजानराज्यायेंद्रस्येंद्रियायेति हृदये ॥६॥ इममुष्येतिनाभौ ॥७॥ ॐ पुत्रममुष्यै इति कट्याम् ॥ ॥८॥ ॐ पुत्रमस्यै इति जंघयोः ॥९॥ ॐ विशऽएषवोमीराजासोमोस्माकंब्राह्मणाना ँ राजेति पादयोः ॥१०॥ एवं न्यासविधिं कृत्वा ध्यायेत् ॥ "ॐ श्वेतांबरः श्वेतविभूषणश्च श्वेतद्युतिर्दंडकरो द्विबाहुः ॥ चन्द्रोऽमृतात्मा वरदः किरीटी मयि प्रसादं विदधातु देवः ११ ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य जपं कुर्यात् । तत्र मंत्रः । " ॐ इमंदेवाऽअसपत्नठंसुवध्वम्महतेक्षत्राय महतेज्यैष्ठयायमहते

जानंराज्ज्यायेंद्रंस्येंद्रियायंइममुष्यं पुत्रममुष्यैं पुत्रमस्यैव्विशऽएषवोमीराजासोमोस्माकं ब्राह्मणानाᳯंराजा ॥ १ ॥ अस्य जपसंख्या एकादशसहस्राणि ११००० जपांते पलाशसमित्तिलपायसघृतैर्दशांशहोमः॥ अन्यत्सर्वं पूर्ववत् । अथ दानद्रव्याणि । सद्वंशपात्रस्थिततण्डुलाश्च कर्पूरमुक्ताफलशुभ्रवस्त्रम् ॥ युगोपयुक्तं वृषभं च रौप्यं चन्द्राय दद्याद्घृतपूर्णकुंभम् ॥१॥ इति चंद्रमंत्रप्रयोगः ॥२॥

अथ भौममंत्रप्रयोगः । ॐ अग्निर्मूर्द्धेति मंत्रस्य विरूपाक्ष ऋषिःगायत्री छंदः भौमो देवता । ककुद्बीजम् । भौमप्रीतये जपे विनियोगः ॥ ॐ विरूपाक्षऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ गायत्रीछंदसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ भौमदेवतायै नमः हृदि॥३॥ॐ ककुद्बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ भौमप्रीतये जपे विनियोगाय नमः सर्वांगे ॥ ५ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ अग्निर्मूर्द्धेत्यंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ दिवः ककुदिति तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ पतिः पृथिव्याऽअयमिति मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ अपामित्यनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐरेताᳯंसीति कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥५ ॥ ॐ जिन्वतीति । करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ ॐ अग्निर्मूर्द्धेति हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ दिवः ककुदिति शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ पतिः पृथिव्याऽअयमिति शिखायै वषट् ॥३ ॥ ॐ अपां कवचाय हुं ॥ ४ ॥ ॐ रेताᳯंसीति नेत्रत्रयाय वौषट् ॥५॥ ॐ जिन्वतीत्यस्त्राय फट् ॥६॥ इति हृदयादिन्यासः ॥ ॐ अग्निरिति शिरसि ॥ १ ॥ ॐ मूर्धा ललाटे ॥ २ ॥ ॐ दिवो मुखे ॥ ३ ॥ ॐ ककुदितिहृदये ॥ ४॥ ॐ पतिर्नाभौ ॥ ५ ॥ पृथिव्याः कट्याम् ॥ ६ ॥ ॐ अयमूर्वोः ॥ ७ ॥ ॐ अपां जानुनोः ॥ ८ ॥ ॐ रेताᳯंसि गुल्फयोः ॥ ९ ॥ ॐ जि

न्वति पादयोः ॥ १० ॥ इति न्यासविधिं कृत्वा ध्यायेत् ॥ "ॐ रक्ताम्बरो रक्तवपुः किरीटी चतुर्भुजो मेषगतो गदाभृत् ॥ धरासुतः शक्तिधरश्च शूली सदा मम स्याद्वरदः प्रशांतः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य जपं कुर्यात् ॥ तत्र मंत्रः । ॐअग्निर्मूर्द्धा दिवः ककुत्पतिः-पृथिव्याऽअयम् ॥ अपाᳬरेताᳬसिजिन्वति ॥ इति मंत्रः ॥ भौमे दशसहस्राणीति जपसंख्या १०००० । जपांते खदिरसमित्तिलपायसघृतैर्दशांशहोमः ॥ अन्यत्सर्वं पूर्ववत् ॥ अथ दानद्रव्याणि ॥ प्रवालगोधूममसूरिकाश्च वृषोरुणश्चापि गुडः सुवर्णम् ॥ आरक्तवस्त्रं करवीरपुष्पं ताम्रं च भौमाय वदंति दानम् ॥ १ ॥ इति भौममंत्रप्रयोगः ॥ ॥ अथ बुधमंत्रप्रयोगः ॥ ॐ उद्बुध्यस्वेति मंत्रस्य परमेष्ठी ऋषिः । बृहतीछंदः । बुधो देवता । त्वमिष्टापूर्तेसमिति बीजम् । बुधप्रीतये जपे विनियोगः ॥ ॐपरमेष्ठीऋषये नमः शिरसि ॥१॥ ॐ बृहतीछंदसे नमः मुखे ॥२॥ ॐ बुधदेवतायै नमः हृदये ॥३॥ ॐ त्वमिष्टापूर्तेसमिति बीजाय नमः गुह्ये ॥४॥ ॐ बुधप्रीतये जपे विनियोगाय नमः सर्वाङ्गे ॥ ५ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐउद्बुध्यस्वाग्नेप्रतिजागृहि अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ त्वमिष्टापूर्तेसं तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ सृजेथामयंच मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ अस्मिन्त्सधस्थेऽअध्युत्तरस्मिन् अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ विश्वेदेवा कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ यजमानश्चसीदत करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥६॥ इति करन्यासः ॥ ॐ उद्बुध्यस्वाग्नेप्रतिजागृहि हृदयाय नमः ॥१॥ ॐ त्वमिष्टापूर्तेसं शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ सृजेथामयं च शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ अस्मिन्त्सधस्थेऽअध्युत्तरस्मिन्कवचाय हुं ॥४॥ ॐ विश्वेदेवा नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ यजमानश्चसीदत अस्त्राय

फट् ॥६॥ इति हृदयादिन्यासः ॥ ॐ उद्बुध्यस्व शिरसि ॥१॥ ॐ अग्नेप्रति ललाटे ॥ २ ॥ ॐ जागृहित्वं मुखे ॥ ३ ॥ ॐ इष्टा पूर्ते सं हृदये ॥४॥ ॐसृजेथामयं च नाभौ ॥५॥ ॐ अस्मिन्त्सधस्थे कट्याम् ॥६॥ ॐअध्युत्तरस्मिन्नूर्वोः ॥७॥ ॐविश्वेदेवा जानुनोः ॥ ८ ॥ ॐ यजमानश्च पादयोः ॥ ९ ॥ ॐ सीदत सर्वांगे ॥ १० ॥ इति न्यासविधिं कृत्वा ध्यायेत् ॥ "पीतांबरः पीतवपुः किरीटी चतुर्भुजो दंडधरश्च हारी ॥ चर्मासिधृक् सोमसुतः सदा मे सिंहाधिरूढो वरदो बुधश्च ॥ १ ॥" इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य जपं कुर्यात् ॥ तत्र मंत्रः-ॐ उद्बुध्यस्वाग्नेप्रति जागृहित्वमिष्टापूर्तेसꣳसृजेथामयञ्च ॥ अस्मिन्त्सधस्थेऽअध्युत्तरस्मिन्विश्वेदेवायजमानश्चसीदत ॥ १ ॥ इति मन्त्रः (बुधे चाष्टसहस्रकमिति जपसंख्या ८०००) जपान्ते अपामार्गसमित्तिलपायसघृतैर्दशांशहोमः । अन्यत्सर्वं पूर्ववत् । अथ दानद्रव्याणि । चैलं च नीलं कलधौतकांस्यं मुद्गाज्यगारुत्मकसर्वपुण्यम् ॥ दासी च दन्तो द्विरदस्य नूनं वदंति दानं विधुनंदनाय ॥ १ ॥ इति बुधमंत्रप्रयोगः ॥ ४ ॥ ॥

॥ अथ बृहस्पतिमन्त्रप्रयोगः ॥ ॐ बृहस्पते इति मन्त्रस्य गृत्समद ऋषिः । त्रिष्टुप् छन्दः । बृहस्पतिर्देवता । बृहस्पतिप्रीत्यर्थे जपे विनियोगः ॥ ॐ गृत्समदऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ त्रिष्टुपछन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ बृहस्पतिदेवतायै नमः हृदये ॥ ॥ ३ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः । ॐ बृहस्पतेऽअति यदर्यो इत्यंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ अर्हाद्युमदिति तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ विभाति क्रतुमदिति मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ जनेषु अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ यद्दीदयच्छवसऽऋतप्र

जाततदस्मासु कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ द्रविणंधेहिचित्रमिति करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः । ॐ बृहस्पतेऽअतियदर्य्यों हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ अर्हाद्युमदिति शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ विभाति क्रतुमदिति शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ जनेषु कवचाय हुं ॥ ४ ॥ ॐ यद्दीदयच्छवसऽऋतप्रजाततदस्मासु नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ द्रविणंधेहिचित्रमित्यस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति हृदयादिन्यासः ॥ ॐ बृहस्पते इति शिरसि ॥ १ ॥ ॐ अतियदर्यो ललाटे ॥ २ ॥ ॐ अर्हाद्युमन्मुखे ॥ ३ ॥ ॐ विभाति क्रतुमज्जनेषु नाभौ ॥ ४ ॥ ॐ यद्दीदयत्कट्याम् ॥ ५ ॥ ॐ शवसऽऋतप्रजा ऊर्वोः ॥ ६ ॥ ॐ ततदस्मासुद्रविणं जान्वोः ॥ ७ ॥ ॐ धेहि चित्रं पादयोः ॥ ८ ॥ इति मंत्रन्यासः ॥ एवं न्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् ॥ " पीताम्बरः पीतवपुः किरीटी चतुर्भुजो देवगुरुः प्रशान्तः ॥ दधाति दंडं च कमण्डलुं च तथाक्षसूत्रं वरदोऽस्तु मह्यम् " ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य जपं कुर्यात् ॥ ॐ बृहस्पतेऽअतियदर्योऽअर्हाद्युमद्विभातिक्रतुमज्जनेषु ॥ यद्दीदयच्छवसऽऋतप्रजाततदस्मासुद्रविणंधेहिचित्रम् ॥ ५ ॥ इति बृहस्पतिमन्त्रः ॥ " एकोनविंशतिर्जीवे सहस्राणि १९००० विदुर्बुधाः " इति जपसंख्या । जपांते अश्वत्थसमित्तिलपायसघृतैर्दशांशहोमः । अन्यत्सर्वं पूर्ववत् ॥ अथ दानद्रव्याणि । शर्करा च रजनी तुरंगमः पीतधान्यमपि पीतमंबरम् ॥ पुष्पराजलवणे च कांचनं प्रीतये सुरगुरोः प्रदीयताम् ॥ १ ॥ इति गुरुमं

त्रजपप्रयोगः ॥ ५ ॥ अथ शुक्रमंत्रजपप्रयोगः । ॐ अन्नात्परिस्रुत इति मन्त्रस्य पराशर ऋषिः । शक्वरी छन्दः । शुक्रो देवता । रसं ब्रह्मणा इति बीजम् । शुक्रप्रीत्यर्थे जपे विनियोगः ॥ ॐ पराशरऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ शक्वरीछन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ शुक्रदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ रसंब्रह्मणा इति बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः । ॐ अन्नात्परिस्रुत इत्यङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ रसंब्रह्मणा व्यपिबत् इति तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ क्षत्रंपय इति मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ सोमं प्रजापतिरित्यनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ ऋतेनसत्यमिंद्रियंव्विपानꣳशुक्रमंधसः कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ इंद्रस्येंद्रियमिदंपयोमृतंमधु इति करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ ॐ अन्नात्परिस्रुतो हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ रसंब्रह्मणाव्यपिबत् शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ क्षत्रंपयः शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ सोमंप्रजापतिरिति कवचाय हुं ॥ ४ ॥ ॐ ऋतेनसत्यमिंद्रियंव्विपानꣳशुक्रमंधसो नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ इन्द्रस्येंद्रियमिदंपयोमृतम्मधु इत्यस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति हृदयादिन्यासः ॥ ॐ अन्नात्परिस्रुत इति शिरसि ॥ १ ॥ ॐ रसंब्रह्मणा ललाटे ॥ २ ॥ ॐ व्यपिबत्क्षत्रं मुखे ॥ ३ ॥ ॐ पयः सोमं हृदये ॥ ४ ॥ ॐ प्रजापतिर्नाभौ ॥ ५ ॥ ॐ ऋतेनसत्यं कट्याम् ॥ ६ ॥ ॐ इंद्रियंविपानम् गुदे ॥ ७ ॥ ॐ शुक्रं वृषणयोः ॥ ८ ॥ ॐ अन्धस ऊर्वोः ॥ ९ ॥ ॐ इन्द्रस्येंद्रियमिदंपयो जानुनोः ॥ १० ॥ ॐ अमृतं पादयोः ॥ ११ ॥ ॐ मधु सर्वशरीरे च ॥ १२ ॥ न्यसेत् ॥ इति मन्त्रन्यासः । एवं न्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् ॥ "श्वेतांबरः

श्वेतवपुः किरीटी चतुर्भुजो दैत्यगुरुः प्रशांतः॥ तथाक्षसूत्रं च कमंडलुं च दण्डं च बिभ्रद्वरदोऽस्तु मह्यम् ॥ १ ॥" इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य जपं कुर्य्यात् ॥ तत्र मंत्रः—ॐ अन्नात्परिस्रुतोरसं ब्रह्मणाव्व्यंपिबत् क्षत्रम्पयः सोमम्प्रजापतिः ॥ ऋतेनसत्यमिंद्रियंव्विपानंशुक्रमन्धसइंद्रस्येंद्रियमिदम्पयोमृतम्मधु ॥ १ ॥ शुक्रे एकादशैव तु । इति जपसंख्या ११००० ॥ अथ दानद्रव्याणि । चित्रांबरं शुभ्रतुरङ्गमश्च धेनुश्च वज्रं रजतं सुवर्णम् ॥ सुतंडुलानुत्तमगंधयुक्तान् वदंति दानं भृगुनन्दनाय ॥ ६ ॥ इति शुक्रमन्त्रजपप्रयोगः ॥ अथ शनैश्चरमन्त्रजपप्रयोगः । ॐ शन्नोदेवीरिति मंत्रस्य दध्यङ्ङाथर्वण ऋषिः । गायत्री छन्दः । शनिर्देवता । आपो बीजम् । वर्तमान इति शक्तिः । शनैश्चरप्रीत्यर्थं जपे विनियोगः ॥ ॐ दध्यङ्ङाथर्वणऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ गायत्रीछंदसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ शनैश्चरदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ आपोबीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ वर्त्तमानशक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः । ॐ शन्नोदेवीरित्यङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ अभिष्टये तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ आपोभवंतु मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ पीतये अनामिकाभ्यां नमः ॥४॥ ॐ शंय्योरिति कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ अभिस्रवंतुनः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ ॐ शन्नोदेवीरिति हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ अभिष्टये शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ आपो भवंतु शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ पीतये कवचाय हुं ॥ ४ ॥

ॐ शंय्योरिति नेत्रत्रयाय वौषट् ॥५॥ ॐ अभिस्रवंतुनः अस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति हृदयादिन्यासः । ॐ शन्न इति शिरसि ॥ १ ॥
ॐ देवीरिति ललाटे ॥ २ ॥ ॐ अभिष्टये मुखे ॥ ३ ॥ ॐ आपो हृदये ॥ ४ ॥ ॐ भवन्तु नाभौ ॥ ५॥ ॐ पीतये कट्याम् ॥
॥ ६ ॥ शंय्योरूर्वोः ॥ ७ ॥ ॐ अभिस्रवन्तु जानुनोः ॥ ८ ॥ ॐ नः पादयोः ॥ ९ ॥ इति मन्त्रन्यासः ॥ एवं न्यासं कृत्वा
ध्यायेत् । अथ ध्यानम् ॥ " नीलद्युतिः शूलधरः किरीटी गजस्थितस्त्रासकरो धनुष्मान् ॥ चतुर्भुजः सूर्यसुतः प्रशांतः सदास्तु
मह्यं वरदो महात्मा ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य जपं कुर्य्यात् । तत्र मंत्रः-ॐ शन्नो देवीरभिष्टयऽआपो भवन्तु
पीतये । शंय्योरभिस्रवन्तुनः ॥ १ ॥ " त्रयोविंशतिमन्दे चेति जपसंख्या २३००० ॥ जपांते शमीसमित्तिलपायसघृतैर्दशांशहो
मः । अन्यत्सर्वं पूर्ववत् । अथ दानद्रव्याणि । माषांश्च तैलं विमलेन्द्रनीलं तिलाः कुलित्था महिषी च लोहम् ॥ कृष्णा च
धेनुः प्रवदन्ति नूनं दुष्टाय दानं रविनंदनाय ॥ १ ॥ इति शनैश्चरमंत्रप्रयोगः ॥ ७ ॥ ॥ अथ राहुमन्त्रप्रयोगः ॥
ॐ कयान इति मन्त्रस्य वामदेव ऋषिः । गायत्रीछंदः । राहुर्देवता । कयान इति बीजम् । शचिरिति शक्तिः । राहुप्रीत्यर्थे जपे विनि
योगः ॥ ॐ वामदेवऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ गायत्रीछन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ राहुदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥
ॐ कयान इति बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ शचिरिति शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः । ॐ
कयान इत्यङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ चित्र इति तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ आभुव इति मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥

ॐ अपेशसे इति बीजाय नमः गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ मर्य्याशक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ ॐ केतुंकृण्वन् इत्यङ्गुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ केतवे इति तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ पेशोमर्य्या इति मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ अपेशसे अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ समुषद्भिः कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ अजायथाः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ ॐ केतुंकृण्वन्निति हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ अकेतवे शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ पेशोमर्य्या शिखायै वषट् ॥ ॥ ३ ॥ ॐ अपेशसे कवचाय हुं ॥४॥ ॐ समुषद्भिर्नेत्रत्रयाय वौषट् ॥५॥ ॐ अजायथा इत्यस्त्राय फट् ॥६॥ इति हृदयादिन्यासः॥ ॐ केतुं शिरसि ॥ १ ॥ ॐ कृण्वन् ललाटे ॥ २ ॥ ॐ अकेतवे मुखे ॥ ३ ॥ ॐ पेशो हृदये ॥ ४ ॥ ॐ मर्य्या नाभौ ॥ ॥ ५ ॥ ॐ अपेशसे कट्याम् ॥ ६ ॥ ॐ समूर्वोः ॥ ७ ॥ ॐ उषद्भिर्जानुनोः ॥ ८ ॥ ॐ अजायथाः पादयोः ॥ ९ ॥ इति मंत्रन्यासः । एवं न्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् ॥ " धूम्रो द्विबाहुर्वरदो गदाभृद्गृध्रासनस्थो विकृताननश्च ॥ किरीटकेयूर विभूषितांबरः सदास्तु मे केतुगणः प्रशांतः ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य जपं कुर्यात् । तत्र मन्त्रः ॥ ॐ केतुं कृण्वन्नकेतवेपेशोमर्य्याऽअपेशसे ॥ समुषद्भिरजायथाः ॥ १ ॥ केतोः सप्त सहस्राणि ७००० जपसंख्या प्रकीर्तिता ॥ ततो जपान्ते कुशसमित्तिलपायसघृतैर्दशांशहोमः॥अन्यत्सर्वं पूर्ववत्॥अथ दानद्रव्याणि ॥ वैडूर्यरत्नं सतिलं च तैलं सुकंबलं चापि मदो मृगस्य॥

ॐ दूतीसदावृध इत्यनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ सखाकया इति कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ शचिष्ठयावृता इति करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ ॐ कयान इति हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ चित्र इति शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ आभुव इति शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ दूतीसदावृध इति कवचाय हुं ॥ ४ ॥ ॐ सखाकया इति नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ शचिष्ठयावृता इत्यस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ ॐ कया शिरसि ॥ १ ॥ ॐ न इति ललाटे ॥२॥ ॐ चित्र मुखे ॥ ३ ॥ ॐ आभुव दूती नाभौ ॥ ४ ॥ ॐ सदावृधः कट्याम् ॥ ५ ॥ ॐ सखा ऊर्वोः ॥ ६ ॥ ॐ कया जानुनोः ॥ ७ ॥ ॐ शचिष्ठया गुल्फयोः ॥ ८ ॥ ॐ वृता पादयोः ॥ ९ ॥ इति मन्त्रन्यासः । एवं न्यासं कृत्वा । ध्यायेत् । अथ ध्यानम् । नीलांबरो नीलवपुः किरीटी करालवक्त्रः करवालशूली ॥ चतुर्भुजश्चर्मधरश्च राहुः सिंहासनस्थो वरदोस्तु मह्यम् ॥ १ ॥ इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य जपं कुर्य्यात् ॥ राहुमंत्रः ॐ कया नश्चित्रऽआभुवदूतीसदावृधःसखा कयाशचिष्ठयावृता ॥ ८ ॥ राहोरष्टादशैव तु १८००० इति दूर्वासमित्तिलपायसघृतैर्दशांशहोमः ॥ अन्यत्सर्वं पूर्ववत् ॥ अथ दानद्रव्याणि ॥ गोमेदरत्नं च तुरंगमश्च सुनीलचैलामलकंबलं च ॥ तिलाश्च तैलं खलु लोहमिश्रं स्वर्भानवे दानमिदं वदंति ॥ १ ॥ इति राहुमन्त्रजपप्रयोगः ॥ ८ ॥

॥ अथ केतुमंत्रजपविधानम् ॥ केतुं कृण्वन्निति मंत्रस्य मधुऋषिः ॥ गायत्री छंदः । केतुर्देवता । अपेशसे इति बीजम् । मर्य्या शक्तिः । केतुप्रीत्यर्थे जपे विनियोगः ॥ ॐ मधु ऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ गायत्री छन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ केतुदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥

शस्त्रं च केतोः परितोषहेतोश्छागस्य दानं कथितं मुनीन्द्रैः ॥ १ ॥ इति केतुमंत्रजपविधानं समाप्तम् ॥ अथ सूर्यस्तोत्र प्रारंभः ॥ सुमंतुरुवाच ॥ अस्तावीच्च ततः सांबः कृशो धमनिसंततः ॥ राजन्नामसहस्रेण सहस्रांशुं दिवाकरम् ॥ १ ॥ खिद्यमानं ततो दृष्ट्वा सूर्यः कृष्णात्मजं तदा ॥ स्वप्नेऽस्य दर्शनं दृष्ट्वा पुनर्वचनमब्रवीत् ॥ २ ॥ श्रीसूर्य उवाच ॥ सांबसांब महाबाहो शृणु जांबवतीसुत ॥ अलं नामसहस्रेण पठ चेमं शुभं स्तवम् ॥ ३ ॥ यानि गुह्यानि नामानि पवित्राणि शुभानि च ॥ तानि ते कीर्तयिष्यामि प्रयत्नादवधारय ॥ ४ ॥ वैकर्तनो विवस्वांश्च मार्तंडो भास्करो रविः ॥ लोकप्रकाशः श्रीमाँल्लोकचक्षुर्ग्रहेश्वरः ॥ ५ ॥ लोकसाक्षी त्रिलोकेशः कर्ता हर्ता तमिस्रहा ॥ तपनस्तापनश्चैव शुचिः सप्ताश्ववाहनः ॥ ॥ ६ ॥ गभस्तिहस्तो ब्रह्मा च सर्वदेवनमस्कृतः ॥ एकविंशतिरित्येष स्तव इष्टस्सदा मम ॥ ७ ॥ शरीरारोग्यदश्चैव धनवृद्धियशस्करः ॥ स्तवराज इति ख्यातस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥ ८ ॥ य एतेन महाबाहो द्वे संध्येऽस्तमनोदये ॥ स्तौति मां प्रणतो भूत्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते॥९॥मानसं वाचिकं वापि कायिकं यच्च दुष्कृतम् ॥ एकजाप्येन तत्सर्वं प्रणश्यति ममाग्रतः ॥१०॥ एष जप्यश्च होमश्च संध्योपासनमेव च ॥ बलिमंत्रोऽर्घमंत्रोथ धूपमंत्रस्तथैव च ॥ ११ ॥ अन्नप्रदाने स्नाने च प्रणिपाते प्रदक्षिणे ॥ पूजितोऽयं महामंत्रः सर्वपापहरः शुभः ॥ १२ ॥ एवमुक्त्वा स भगवान्भास्करो जगतांपतिः ॥ आमंत्र्य कृष्णतनयं तत्रैवांतरधीयत ॥ १३ ॥ सांबोपि स्तवराजेन स्तुत्वा सप्ताश्ववाहनम् ॥ प्रीतात्मा नीरुजः श्रीमांस्तस्माद्रोगाद्विमुक्तवान् ॥ १४ ॥ इति

भविष्योत्तरपुराणे सूर्यस्तवराजः समाप्तः ॥ ॥ अथ आदित्यहृदयस्तोत्रप्रारंभः ॥ " ततो युद्धपरिश्रांतं समरे चिंतयास्थितम् ॥
रावणं चाग्रतो दृष्ट्वा युद्धाय समुपस्थितम् ॥ १ ॥ दैवतैश्च समागम्य द्रष्टुमभ्यागतो रणम् ॥ उपगम्याब्रवीद्राममगस्त्यो भगवांस्त
दा ॥ २ ॥ रामराम महाबाहो शृणु गुह्यं सनातनम् ॥ येन सर्वानरीन्वत्स समरे विजयिष्यते ॥३॥ आदित्यहृदयं पुण्यं सर्वशत्रुवि
नाशनम् ॥ जयावहं जपं नित्यमक्षयं परमं शिवम् ॥ ४ ॥ सर्वमंगलमांगल्यं सर्वपापप्रणाशनम् ॥ चिंताशोकप्रशमनमायुर्वर्धन
मुत्तमम् ॥ ५ ॥ रश्मिमन्तं समुद्यंतं देवासुरनमस्कृतम् ॥ पूजयस्व विवस्वंतं भास्करं भुवनेश्वरम् ॥ ६ ॥ सर्वदेवात्मको ह्येष
तेजस्वी रश्मिभावनः ॥ एष देवासुरगणाँल्लोकान्पाति गभस्तिभिः ॥ ७ ॥ एष ब्रह्मा च विष्णुश्च शिवः स्कन्दः प्रजापतिः ॥ महेंद्रो
धनदः कालो यमः सोमो ह्यपांपतिः ॥ ८ ॥ पितरो वसवः साध्या अश्विनौ मरुतो मनुः ॥ वायुर्वह्निः प्रजाः प्राण ऋतुकर्ता
प्रभाकरः ॥ ९ ॥ आदित्यः सविता सूर्यः खगः पूषा गभस्तिमान् ॥ सुवर्णसदृशो भानुर्हिरण्यरेता दिवाकरः ॥ १० ॥ हरिदश्वः
सहस्रार्चिः सप्तसप्तिर्मरीचिमान् ॥ तिमिरोन्मथनः शम्भुस्त्वष्टा मार्तण्डकोंऽशुमान् ॥ ११ ॥ हिरण्यगर्भः शिशिरस्तपनोऽहस्करो रविः ॥
अग्निगर्भोऽदितेः पुत्रः शङ्खः शिशिरनाशनः ॥ १२ ॥ व्योमनाथस्तमोभेदी ऋग्यजुःसामपारगः ॥ घनवृष्टिरपांमित्रो विंध्यवी
थी प्लवङ्गमः ॥ १३ ॥ आतपी मंडली मृत्युः पिंगलः सर्वतापनः ॥ कविर्विश्वो महातेजा रक्तः सर्वभवोद्भवः ॥ १४॥ नक्षत्रग्रहतारा
णामधिपो विश्वभावनः ॥ तेजसामपि तेजस्वी द्वादशात्मन्नमोस्तु ते ॥ १५ ॥ नमः पूर्वाय गिरये पश्चिमायाद्रये नमः ॥ ज्योतिर्गणा

नां पतये दिनाधिपतये नमः ॥ १६ ॥ जयाय जयभद्राय हर्य्यश्वाय नमोनमः ॥ नमोनमः सहस्रांशो आदित्याय नमोनमः ॥
॥ १७ ॥ नम उग्राय वीराय सारंगाय नमोनमः ॥ नमः पद्मप्रबोधाय प्रचण्डाय नमोस्तु ते ॥ १८ ॥ ब्रह्मेशानाच्युतेशाय सूरा
यादित्यवर्चसे ॥ भास्वते सर्वभक्षाय रौद्राय वपुषे नमः ॥ १९ ॥ तमोघ्नाय हिमघ्नाय शत्रुघ्नायामितात्मने ॥ कृतघ्नघ्नाय देवाय
ज्योतिषां पतये नमः ॥२०॥ तप्तचामीकराभाय हरये विश्वकर्मणे ॥ नमस्तमोभिनिघ्नाय रुचये लोकसाक्षिणे ॥२१॥ नाशयत्येष वै
भूतं तमेव सृजति प्रभुः ॥ पायत्येष तपत्येष वर्षत्येष गभस्तिभिः ॥ २२ ॥ एष सुप्तेषु जागर्ति भूतेषु परिनिष्ठितः ॥ एष चैवाग्निहोत्रं
च फलं चैवाग्निहोत्रिणाम् ॥ २३ ॥ देवाश्च क्रतवश्चैव क्रतूनां फलमेव च ॥ यानि कृत्यानि लोकेषु सर्वेषु परमप्रभुः ॥ २४ ॥
एनमापत्सु कृच्छ्रेषु कांतारेषु भयेषु च ॥ कीर्तयन्पुरुषः कश्चिन्नावसीदति राघव ॥ २५ ॥ पूजयस्वैनमेकाग्रो देवदेवं जगत्पतिम् ॥
एतत्त्रिगुणितं जप्त्वा युद्धेषु विजयिष्यति ॥ २६ ॥ अस्मिन्क्षणे महाबाहो रावणं त्वं जहिष्यसि ॥ एवमुक्त्वा ततोऽगस्त्यो जगाम
स यथागतम् ॥ २७ ॥ एतच्छ्रुत्वा महातेजा नष्टशोकोऽभवत्तदा ॥ धारयामास सुप्रीतो राघवः प्रयतात्मवान् ॥ २८ ॥ आदित्यं
प्रेक्ष्य जप्त्वेदं परं हर्षमवाप्तवान् ॥ त्रिराचम्य शुचिर्भूत्वा धनुरादाय वीर्यवान् ॥ २९ ॥ रावणं प्रेक्ष्य हृष्टात्मा जयार्थं समुपा
गतम् ॥ सर्वयत्नेन महता वृतस्तस्य वधेऽभवत् ॥ ३० ॥ अथ रविरवदन्निरीक्ष्य रामं मुदितमनाः परमं प्रहृष्यमाणः ॥ निशिचरप
तिसंक्षयं विदित्वा सुरगणमध्यगतो वचस्त्वरेति ॥ ३१ ॥" इति वाल्मीकीयरामायणे आदित्यहृदयस्तोत्रं संपूर्णम् ॥ अथ सूर्य

थर्वशीर्षमुपनिषत् ॥ अथ सूर्याथर्वाङ्गिरसं व्याख्यास्यामः ॥ ब्रह्मा ऋषिः । आदित्यो देवता । गायत्री छन्दः । हंसाद्यग्निनारायणयुक्तं बीजम् । हृल्लेखा शक्तिः । द्विपदादिसर्गसंयुक्तं कीलकम् । धर्मार्थकाममोक्षेषु जपे विनियोगः ॥ षट्स्वराऽऽरूढवीजेन षडंगं रक्ताम्बुजसंस्थं सप्ताश्वरथिनं हिरण्यवर्णं चतुर्भुजं पद्मद्वयाभयवरदहस्तं कालचक्रप्रणेतारं च श्रीसूर्यनारायणं यऽएवं वेद स वै ब्राह्मणः ॐ भूः ॐ भुवः ॐ स्वः ॐ महः ॐ जनः ॐ तपः ॐ सत्यं तत्सवितु० परोरजसेसावदोम् ॐ आपो ज्योतीरसोमृतं ब्रह्मभूर्भुवः स्वरोम् । सूर्यआत्माजगतस्तस्थुषश्च । सूर्याद्वैखल्विमानि भूतानि जायन्ते । सूर्याद्यज्ञाः पर्जन्योऽन्नमात्मा । नमस्तेआदित्याय त्वमेवकेवलं कर्त्तासि । त्वमेवप्रत्यक्षं विष्णुरसि । त्वमेवप्रत्यक्षं ब्रह्मासि । त्वमेवप्रत्यक्षंरुद्रोऽसि । त्वमेव प्रत्यक्षमृगसि । त्वमेवप्रत्यक्षं यजुरसि । त्वमेवप्रत्यक्षंसामासि । त्वमेवप्रत्यक्षमथर्वासि । त्वमेवसर्वं छन्दोऽसि । आदित्याद्वायुर्जायते आदित्याद्भूमिर्जायते । आदित्यादापोजायते । आदित्याज्ज्योतिर्जायते । आदित्याद्व्योम दिशो जायंते । आदित्याद्देवा जायंते । आदित्याद्वेदा जायंते । आदित्योवाऽएषएतन्मंडलंतपति । असावादित्यो ब्रह्म । आदित्योऽन्तःकरणमनोबुद्धिचित्ताहंकाराः । आदित्यो वै व्यानसमानोदानापानप्राणाः । आदित्यो वै श्रोत्रत्वक्चक्षुरसनानासाः । आदित्यो वै वाक्पाणिपादोपस्थपायूनि । आदित्यो वै शब्दस्पर्शरूपरसगंधाः । आदित्यो वै वचनादानगमनानन्दविसर्गाः । आनन्दमयो ज्ञानमयो विज्ञानमय आदित्यः । नमो मित्राय भानवे मृत्योर्मा पाहि भ्राजिष्णवे विश्वहेतवे नमः । सूर्यो नो दिवस्पातु वातोअंतरिक्षात् । अग्निर्नः

पार्थिवेभ्यः । सूर्याद्वै भूतानि सूर्येण पालितानि तु । सूर्ये लयं प्राप्नुवंति । यः सूर्यः सोहमेव च । चक्षुर्नो देवः सविता । चक्षुर्न उत पर्वतः । चक्षुर्धाता दधातु नः । आदित्यायविद्महे सहस्रकरायधीमहि । तन्नः सूर्यः प्रचोदयात् । सवितापश्चात्तात् । सवितापुरस्तात् । सवितोत्तरात्तात् । सविताधरात्तात् । सवितानः सुवतुसर्वतातिम् । सवितानोरासतां दीर्घमायुः ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म घृणिरिति द्वेअक्षरे सूर्य इत्यक्षरद्वयम् । आदित्य इति । त्रीण्यक्षराणि एतद्वैसूर्यस्याष्टाक्षरमनुम् " ॐ घृणिः सूर्यआदित्य " इति मंत्रः । यः सदाहरहर्जपति । सोऽब्रह्मण्यो ब्राह्मणो भवति । सूर्याभिमुखं जप्त्वा महाव्याधिभयात्प्रमुच्यते । अलक्ष्मीर्नश्यति । अभक्ष्यभक्षणात् पूतो भवति । अपेयपानात्पूतोभवति । अगम्यागमात्पूतोभवति । व्रात्यसंभाषणात्पूतो भवति । मध्याह्ने सूर्याभिमुखः पठेत् सद्यः पंचमहापापात्प्रमुच्यते । सैषासावित्रीविद्या न कस्यचित्प्रशंसेत् एतन्महाभागः प्रातः पठति स भाग्यवान् जायते । पशून् विंदति वेदार्थं लभते । त्रिकालं जप्त्वा क्रतुशतफलं प्राप्नोति । हस्तादित्ये जपति स महामृत्युं तरति । यएवंवेद । इत्युपनिषत्॥ इति सूर्याथर्वशीर्षम् ॥ इति श्रीबीकानेरराज्यान्तर्गतश्रीरत्नगढनिवासिना वसिष्ठगोत्रोद्भवश्रीरामकृष्णपौत्रेण श्रीकस्तूरीचंद्रसूनुना गौडवंशावतंसश्रीमहादेवभक्तमाध्यंदिनवाजसनेयिना वैद्यपंडितश्रीचतुर्थीलालशर्म्मणा विरचिते " अनुष्ठानप्रकाशे " महानिबंधे पुरश्चरणकाण्डे सूर्यादिग्रहमंत्रानुष्ठानप्रकरणं समाप्तम् ॥ ६ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥

अथ सूर्यप्रसंगात्सर्वरोगोपशमनविधानप्रकरणं लिख्यते ॥ तत्र तावत्सामान्यतः सर्वरोगप्रशमनम् (महार्णवे) “ रोगाः कर्मोद्भवाः केचित्केचिद्दोषसमुद्भवाः ॥ कर्मदोषोद्भवाः केचिदेवं रोगास्त्रिधा स्मृताः ॥ १ ॥ ये रोगा नैव शाम्यंति कृते ह्यौषधकर्मणि ॥ धर्मेणैवोपशाम्यंति ते रोगाः कर्मजाः स्मृताः ॥ २ ॥ प्रायश्चित्तेपि विहिते न शाम्यन्ति विनौषधम् ॥ ये दृष्टहेतुसंभूतास्ते रोगा दोषजाः स्मृताः ॥ ३ ॥ येषां सर्वात्मना हानिर्भवेत्पुण्यैर्न केवलैः ॥ न केवलौषधैर्वापि रोगास्ते कर्मदोषजाः ॥ ४ ॥ पूर्वजन्मकृतं पापं नरकस्य परिक्षये ॥ बाधते व्याधिरूपेण तस्य कृच्छ्रादिभिः शमः ॥ ५ ॥ पूर्वजन्मकृतं पापं व्याधिरूपेण बाधते ॥ तच्छान्तिरौषधैर्दानैर्जपहोमार्चनादिभिः ॥ ६ ॥ रोगहेतौ स्थिते पापे व्याधिः शाम्यति नौषधैः ॥ असाध्यस्यापि रोगस्य प्रायश्चित्तं समाचरेत् ॥ ७ ॥ सर्वरोगविनाशाय जपः कार्यो विशेषतः ॥ मृत्युंजयस्य रुद्रस्य होमं कुर्याद्दशांशतः ॥ ८ ॥ आगमोक्तविधानेन रोगनाशो भवेद्ध्रुवम् ॥ सर्वरोगोपशांत्यर्थमभिषेकं समाचरेत् ॥ ९ ॥ सहस्रकलशैः स्नानं विष्णोर्वा शंकरस्य च ॥ देवमभ्यर्च्य विप्रेभ्यो दद्यान्मिष्टान्नभोजनम् ॥ १० ॥ तेभ्यश्च दक्षिणां दत्त्वा रोगेभ्यो मुच्यते ध्रुवम् ॥ कार्यः षडंगरुद्रस्य जपो वा रोगशांतये ॥ ११ ॥ महारुद्रविधानेनासाध्यो रोगोऽपि शाम्यति ॥ अपामार्जनसंज्ञेन मालामंत्रेण मार्जयेत् ॥ १२ ॥ मार्जनाद्रोगिणः सर्वे रोगा नश्यंत्यसंशयम् ॥ अच्युतानंतगोविंदेत्येवं नामत्रयं हरेः ॥ १३ ॥ सर्वरोगोपशांत्यर्थं सततं व्याधिमान् जपेत् ॥ सर्वेषु ज्ञातरोगेषु प्रदद्यात्सततं नरः ॥ १४ ॥ पानीयं पायसं मुद्गाः शर्करां घृतसंयुताम् ॥ प्रतिकूलग्रहाणां च जपं

होमं च पूजनम् ॥ १५ ॥ तत्तद्दोषविनाशार्थं दानं कुर्य्याद्यथोदितम् ॥ प्रतिरोगं च यद्दानं जपहोमादि कीर्तितम् ॥ १६ ॥ प्रायश्चित्तं तु तत्कृत्वा चिकित्सामारभेत्ततः ॥ प्रदद्यात्सर्वरोगघ्नं छायापात्रं विधानतः ॥ १७ ॥ (छायापात्रविधानम्) चतुःषष्टिपलैः कांस्यभाजने निर्मिते शुभे ॥ घृतेनापूरिते तत्र स्वर्णं निष्कं विनिक्षिपेत् ॥ १८ ॥ तत्राज्ये स्वतनोश्छाया आपादतलमस्तकम् ॥ दृष्ट्वा रोगी ततो दद्याद्भाजनं तद्द्विजन्मने ॥ १९ ॥ पूजिताय विधानेन ततो दद्याच्च दक्षिणाम् ॥ पक्षोऽयमुत्तमः प्रोक्तः कांस्यपात्रसुवर्णयोः ॥ २० ॥ दद्याद्वित्तानुसारेण पात्रं स्वर्णं च बुद्धिमान् ॥ दानमंत्रः—आयुर्बलं यशो वर्च आज्यं स्वर्णं तथाऽमृतम् ॥ आधारं तेजसा यस्मादतः शांतिं प्रयच्छ मे ॥ २१ ॥ मंत्रेणानेन विप्राय सर्वरोगोपशांतये ॥ पात्रं सुवर्णसहितं दद्यात्संकल्पपूर्वकम् ॥ २२ ॥ "व्याधिप्रतिरूपदानविधानम्" दद्यात्सर्वामयव्याधिप्रतिरूपं निवृत्तये ॥ सुवर्णेन सरत्नेन रौप्येणापि स्वशक्तितः ॥ २३ ॥ निर्मितं च शतैकेन निष्काणां वा तदर्द्धतः ॥ त्रिंशता वा यथाशक्ति दद्यादुक्तविधानतः ॥ २४ ॥ तंडुलैः पूरिते व्याधिप्रतिरूपं सुभाजने ॥ निधायावेष्ट्य वस्त्रेण समलंकृत्य भूषणैः ॥ २५ ॥ समभ्यर्च्च्याथ विप्राय पूजिताय निवेदयेत् ॥ पठन्मन्त्रमिमं व्याधिप्रतिरूपमथोत्सृजेत् ॥ २६ ॥ ये मां रोगाः प्रबाधन्ते देहस्थाः सततं मम ॥ गृह्णीष्व प्रतिरूपेण तान्रोगान्द्विजसत्तम ॥ २७ ॥ बाढमित्येव तद्रूपं गृह्णीयाद्ब्राह्मणस्तदा ॥ ततो रोगप्रदातासौ दीर्घमायुः प्रपद्यते ॥ २८ ॥ तण्डुलानां तु यत्पात्रं मुख्यं तत्कांस्यसम्भवम् ॥ दत्त्वा दानं तु तत्काले द्विजास्यं नावलोकयेत् ॥ २९ ॥" इति व्याधिप्रतिरूपदानम् ॥ प्रायेण

सूर्यः सर्वेषां रोगाणामधिदैवतम् ॥ आरोग्यं भास्करादिच्छेदिति प्रख्या श्रुतिः स्मृतिः ॥ इति सामान्यतः सर्वरोगशमनविधानम् ॥ अथ ज्वरशमनविधानम् (महार्णवे गार्ग्यः) "ये पुनः क्रूरकर्माणः पापाः पिशुनचेतसः । ते भवेयुः सदा शीतज्वरवंतश्च तत्पराः ॥ शान्तयेऽयुतसंख्याकं कुर्य्यात्तु प्रयतो जपम् । जातवेदसमन्त्रेण ब्राह्मणान्भोजयेत्ततः ॥ सुरामांसोपहाराद्यैर्बलिः सर्वत्र शस्यते । सहस्रकलशस्नानं शतभोजनमेव च ॥ " (माहेश्वरतंत्रेऽपि) " उष्णज्वरे महेशस्य प्रकुर्यादभिषेचनम् । शीतज्वरे तथा कुर्यादभिषेकं हरेर्बुधः ॥" (कर्मविपाकसंग्रहेऽपि) " माङ्गल्येषु च कार्येषु सततं कोपवान्नरः ॥ उष्णज्वराभिभूतः स्यात्तत्पापस्यापनुत्तये ॥ सहस्रकलशस्नानं रुद्रेणेशस्य कारयेत् । ब्राह्मणान्भोजयेच्छक्त्या जपेद्वै जातवेदसम् ॥ " (महार्णवे शातातपः) देवस्वग्रहणाच्चैव जायते त्रिविधज्वरः । ज्वरो महाज्वरश्चैव रौद्रो वैष्णव एव च ॥ ज्वरे रुद्रजपं कुर्य्यान्महारुद्रं महाज्वरे । महारुद्रं जपेद्रौद्रे वैष्णवे तद्द्वयं जपेत् ॥ " इति ॥ रुद्रातिरुद्रमहारुद्राणि शिवानुष्ठानप्रकरणे दर्शितानि । (अथ जातवेदसमंत्रानुष्ठानप्रयोगः) पूर्वदिने पूर्वोक्तप्रायश्चित्तं कृत्वा प्रारंभदिने प्रातर्नित्यावश्यकं समाप्य सुमुहूर्त्ते शिवालयादिपवित्रस्थले स्वासने प्राङ्मुख उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य । देशकालौ संकीर्त्य । अमुकगोत्रोऽमुकशर्माहं मम (यजमानस्य वा) उत्पन्नज्वरस्य अमुकव्याधेर्वा जीवच्छरीराऽविरोधेन समूलनाशार्थं सद्य आरोग्यार्थं जातवेदस इति मंत्रस्यामुकसंख्यया जपं करिष्ये । इति संकल्प्य भूतशुद्धिं प्राणप्रतिष्ठामन्तर्मातृकाबहिर्मातृकान्यासं च कृत्वा मूलमंत्रन्यासादिकर्म्म कुर्य्यात् । मूलमंत्रो

यथा—"ॐ जातवेदसेसुनवामसोमंमरातीयतोनिदंहातिवेदः॥सनःपर्षदतिदुर्गाणिविश्वानावेवसिंधुं दुरितात्यग्निः ॥" इति चतुश्चत्वारिंशद्वर्णात्मको मंत्रः। ॐ जातवेदसः इति मंत्रस्य मारीचः काश्यप ऋषिः। त्रिष्टुप्छन्दः। जातवेदोग्निर्दुर्गादेवता। रोगशमने विनियोगः। ॐ मारीचकाश्यपऋषये नमः शिरसि। ॐ त्रिष्टुप्छन्दसे नमः मुखे। ॐ जातवेदोग्निदुर्गादेवताभ्यां नमः हृदये। इति ऋष्यादिन्यासः। ॐ जातवेदसेसुनवाम इत्यंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ सोममरातीयतो इति तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ निदहाति वेदः इति मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ सनः पर्षदति अनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ दुर्गाणिविश्वानावेव इति कनिष्ठिकाभ्यं नमः ॥ ५ ॥ ॐ सिंधुं दुरितात्यग्निरिति करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ एवमेव हृदयादिषडंगन्यासं कुर्य्यात् ॥ अथ मन्त्रवर्णन्यासः ॥ ॐ नमः दक्षिणपादांगुष्ठे ॥ १ ॥ ॐ जां नमः वामपादांगुष्ठे ॥ २ ॥ ॐ तं नमः दक्षगुल्फे ॥ ३ ॥ ॐ वें नमः वामगुल्फे ॥ ४ ॥ ॐ दं नमः दक्षिणजंघायाम् ॥ ५ ॥ ॐ सें नमः वामजंघायाम् ॥ ६ ॥ ॐ सुं नमः दक्षिणजानुनि ॥ ७ ॥ ॐ नं नमः वामजानुनि ॥ ८ ॥ ॐ वां नमः दक्षिणोरौ ॥ ९ ॥ ॐ मं नमः वामोरौ ॥ १० ॥ ॐ सों नमः दक्षकट्याम् ॥ ११ ॥ ॐ मं नमः वामकट्याम् ॥ १२ ॥ ॐ मं नमः लिङ्गे ॥ १३ ॥ ॐ रां नमः नाभौ ॥ १४ ॥ ॐ तीं नमः हृदये ॥ १५ ॥ ॐ यं नमः दक्षस्तने ॥ १६ ॥ ॐ तों नमः वामस्तने ॥ १७ ॥ ॐ निं नमः दक्षपार्श्वे ॥ १८ ॥ ॐ दं नमः वामपार्श्वे ॥ १९ ॥ ॐ हां नमः पृष्ठे ॥ २० ॥ ॐ तिं नमः दक्षस्कन्धे ॥ २१ ॥ ॐ वें नमः वामस्कन्धे ॥ २२ ॥

ॐ दं नमः दक्षिणबाहुमूले ॥ २३ ॥ ॐ सं नमः दक्षबाहुमूलकूर्परयोर्मध्ये ॥ २४ ॥ ॐ नं नमः दक्षकूर्परे ॥ २५ ॥ ॐ पं नमः कूर्परमणिबन्धयोर्मध्ये ॥ २६ ॥ ॐ सं नमः दक्षमणिबन्धे ॥ २७ ॥ ॐ दं नमः अंगुष्ठमूलप्रदेशे ॥ २८ ॥ ॐ तिं नमः वामबाहुमूले ॥ २९ ॥ ॐ दुं नमः वामबाहुमूलकूर्परयोर्मध्ये ॥ ३० ॥ ॐ गीं नमः वामकूर्परे ॥ ३१ ॥ ॐ णिं नमः वामकूर्परमणिबन्धयोर्मध्ये ॥ ३२ ॥ ॐ विं नमः वाममणिबन्धे ॥ ३३ ॥ ॐ श्वां नमः अंगुष्ठमूलप्रदेशे ॥ ३४ ॥ ॐ नां नमः मुखे ॥ ३५ ॥ ॐ वें नमः दक्षनासायाम् ॥ ३६ ॥ ॐ वं नमः वामनासायाम् ॥ ३७ ॥ ॐ सिं नमः दक्षिणनेत्रे ॥ ३८ ॥ ॐ धुं नमः वामनेत्रे ॥ ३९ ॥ ॐ दुं नमः दक्षिणकर्णे ॥ ४० ॥ ॐ रिं नमः वामकर्णे ॥ ४१ ॥ ॐ तां नमः ललाटे ॥ ४२ ॥ ॐ त्यं नमः ललाटोपरिभागे ॥ ४३ ॥ ॐ ग्निं नमः मूर्ध्नि ॥ ४४ ॥ इति वर्णन्यासः ॥ अथ पदन्यासः ॥ ॐ जातवेदसे नमः शिखायाम् ॥ १ ॥ ॐ सुनवाम नमः ललाटे ॥ २ ॥ ॐ सोमं नमो नेत्रयोः ॥ ३ ॥ ॐ अरातीयतः नमः कर्णयोः ॥ ४ ॥ ॐ निदहाति नमः ओष्ठयोः ॥ ५ ॥ ॐ वेदः नमः जिह्वायाम् ॥ ६ ॥ ॐ सनः नमः कण्ठे ॥ ७ ॥ ॐ पर्षत् नमः बाह्वोः ॥ ८ ॥ ॐ अति नमः हृदये ॥ ९ ॥ ॐ दुर्गाणि नमः कुक्षौ ॥ १० ॥ ॐ विश्वा नमः कटौ ॥ ११ ॥ ॐ नावेव नमः गुह्ये ॥ १२ ॥ ॐ सिंधुं नमः ऊर्वोः ॥ १३ ॥ ॐ दुरिता नमः जानुनोः ॥ १४ ॥ ॐ अति नमः जंघयोः ॥ १५ ॥ ॐ अग्निः नमः पादयोः ॥ १६ ॥ एवं न्यासं कृत्वा ध्यायेत् । "विद्युद्दामसमप्रभां मृगपतिस्कन्धस्थितां भीषणां कन्याभिः करवालखेटवि

लसद्धस्ताभिरासेविताम् ॥ हस्तैश्चक्रगदासिखेटविशिखांश्चापांकुशं तर्जनीं बिभ्राणामनलात्मिकां शशिधरां दुर्गां त्रिनेत्रां स्मरेत् ॥ ॥ १ ॥ " एवं ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य पीठपूजां कुर्यात् ॥ तद्यथा-(मंडले सर्वतोभद्रे षट्कोणांकितकर्णिके विधिना वक्ष्यमाणेन पीठं देव्याः प्रपूजयेत्)मंडूकादिपरतत्वांतपीठदेवताः पूर्ववत्संपूज्य । प्राचीक्रमेण । ॐ जयायै नमः॥१॥ॐविजयायै नमः॥२॥ ॐ भद्रायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ भद्रकाल्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ सुमुख्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ दुर्मुख्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ व्याघ्रमुख्यै नमः ॥ ७ ॥ ॐ सिंहमुख्यै नमः ॥ ८ ॥ मध्ये । ॐ दुर्गायै नमः ॥ ९ ॥ इति नवपीठशक्तीः पूजयेत् ॥ ततः 'ॐ वज्रनखदंष्ट्रायुधाय महासिंहाय हुं फट् नमः' इति मन्त्रेणासनं दत्त्वा तत्र मूलेन मूर्तिं प्रकल्प्य तस्यां देवतामावाह्य पाद्यादिपुष्पांतैरुपचारैः संपूज्य आवरणपूजां कुर्य्यात् । तद्यथा-षट्कोणे आग्नेयादिकोणकेसरेषु मध्ये दिक्षु च पूर्वोक्तहृदयादिषडंगानि पूजयेत् ॥ तद्बाह्येष्टदले प्राचीक्रमेण । ॐ जातवेदसे नमः ॥ १ ॥ ॐ सप्तजिह्वाय नमः ॥ २ ॥ ॐ हव्यवाहनाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ अश्वोदरजाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ वैश्वानराय नमः ॥ ५ ॥ ॐ कौमारतेजसे नमः ॥ ६ ॥ ॐ विश्वमुखाय नमः ॥ ७ ॥ ॐ देवमुखाय नमः ॥ ८ ॥ इति पूजयेत् ॥ ततः पूर्वादिचतुर्दिक्षु ॥ ॐ पृथिव्यै नमः ॥ १ ॥ ॐ अद्भ्यो नमः ॥ २ ॥ ॐ वायवे नमः ॥ ३ ॥ ॐ आकाशाय नमः ॥ ४ ॥ इति संपूज्य कोणदलाग्रेषु । ॐ निवृत्त्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ प्रतिष्ठायै नमः ॥ ६ ॥ॐ शांत्यै नमः ॥ ७ ॥ ॐ शान्त्यतितायै नमः ॥ इति पूजयेत् ॥ ततः पूर्वादिचतुर्दिक्षु प्रदक्षिणक्रमेण एकादशैकादशशक्तयः पूज्यास्तद्यथा-पूर्वे । ॐ जाग्रतायै

नमः ॥ १ ॥ ॐ तपन्यै नमः ॥ २ ॥ ॐ वेदगर्भायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ दहनरूपिण्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ सेन्दुखण्डायै नमः ॥ ५ ॥
ॐ अशुभहंत्र्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ नभश्चारिण्यै नमः ॥ ७ ॥ ॐ वागीश्वर्य्यै नमः ॥ ८ ॥ ॐ मदवहायै नमः ॥ ९ ॥ ॐ सोम
रूपायै नमः ॥ १० ॥ ॐ मनोजवायै नमः ॥ ११ ॥ इति पूजयेत् । ततो दक्षिणे । ॐ मरुद्वेगायै नमः ॥ १॥ ॐ रात्रिसंज्ञायै नमः
॥ २ ॥ ॐ तीव्रकोपायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ यशोवत्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ तोयात्मिकायै नमः ॥ ५ ॥ ॐ नित्यायै नमः ॥ ६ ॥
ॐ दयावत्यै नमः ॥ ७ ॥ ॐ हारिण्यै नमः ॥८ ॥ ॐ तिरस्क्रियायै नमः ॥ ९ ॥ ॐ वेदमात्रे नमः ॥ १० ॥ ॐ तत्परायै
नमः ॥ ११ ॥ इति पूजयेत् ॥ पश्चिमे । ॐ मदनप्रियायै नमः ॥ १ ॥ ॐ समाराध्यै नमः ॥ २ ॥ ॐ नंदिन्यै नमः ॥ ३ ॥
ॐ रिपुमर्दिन्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐ षष्ठ्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ दंडिन्यै नमः ॥ ६ ॥ ॐ तिग्मायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ दुर्गायै नमः ॥ ८ ॥
ॐ गायत्र्यै नमः ॥ ९ ॥ ॐ निरवद्यायै नमः ॥ १० ॥ ॐ विशालाक्ष्यै नमः ॥ ११ ॥ इति पूजयेत् । उत्तरे । ॐ श्वासोद्वाहायै
नमः ॥ १ ॥ ॐ वनादिन्यै नमः ॥ २ ॥ ॐ वेदनायै नमः ॥ ३ ॥ ॐ वह्निगर्भायै नमः ॥ ४ ॥ ॐ सिंहवाहायै नमः ॥ ५ ॥
ॐ धुर्यायै नमः ॥ ६ ॥ ॐ दुर्विषहायै नमः ॥ ७ ॥ ॐ गिरंसायै नमः ॥ ८ ॥ ॐ तापहारिण्यै नमः ॥ ९ ॥ ॐ त्यक्तदो
षायै नमः ॥ १०॥ ॐ निस्सपत्नायै नमः ॥ इति पूजयेत् ॥ ततो भूपुरे पूर्वादिक्रमेण इन्द्रादीन् दशदिक्पालान् तद्बाह्ये वज्राद्यायुधा
नि च पूजयेत् । एवमावरणपूजां कृत्वा धूपादिनमस्कारांतं संपूज्य यथाविधि जपं कुर्यात् । अस्य पुरश्चरणं चतुश्चत्वारिंशत्सह

स्त्र ४४००० जपः । तथा च-(शारदायाम्) मंत्रवर्णसहस्राणि जपेन्मन्त्रं विशालधीः॥तदंते तिलसिद्धार्थचित्रमूलैः समिद्वरैः॥१॥
क्षीरद्रुमाणामाज्येन हविषान्नैर्घृतान्वितैः ॥ चतुश्चत्वारिंशदाढ्यं चतुःशतसमन्वितम् ॥ २ ॥ चतुःसहस्रं जुहुयादर्चिते हव्यवाहने ॥
इत्थं जपादिभिः सिद्धे मंत्रेऽस्मिन्साधकोत्तमः ॥ ३ ॥ इति शारदातिलकोक्तं जातवेदोमंत्रपुरश्चरणं समाप्तम् ॥ शुभम् ॥ ॥
अथ ज्वरशमनमंत्रविधानम् ॥ मंत्रो यथा "त्रिपाद्भस्मप्रहरणस्त्रिशिराश्च त्रिलोचनः ॥ स मे प्रीतः सुखं दद्यात्सर्वामयपतिर्ज्वरः ॥ १ ॥
अस्य श्रीज्वरमन्त्रस्य कालाग्निरुद्र ऋषिः । महादेवो देवता । अनुष्टुप् छंदः । सकलज्वरशान्त्यर्थे जपे विनियोगः ॥
ततः पूर्वोक्तऋष्यादिन्यासं ध्यानं च कृत्वा यथाविधि अयुतं सहस्रं वा जपेत् । जपान्ते होमतर्पणादि कुर्यात् । अथवा ज्वर
गायत्रीं जपेत् । तद्यथा-" ॐ भस्मायुधाय विद्महे ऐं क्रीं एकदंष्ट्राय धीमहि । तन्नो ज्वरः प्रचोदयात् " इति ज्वरगायत्री ॥
अथ ज्वरहरणाऽपामार्जनस्तोत्रम् ॥ " महादेव उवाच । अथातः संप्रवक्ष्यामि अपामार्जनमुत्तमम् ॥ पुलस्त्येन यथोक्तं तु दाल
भ्याय महात्मने ॥ १ ॥ सर्वेषां रोगदोषाणां नाशनं मङ्गलप्रदम् ॥ तत्तेहं तु प्रवक्ष्यामि शृणु त्वं नगनंदिनि ॥ २ ॥ श्रीदाल्भ्य
उवाच ॥ भगवन्प्राणिनः सर्वे विषरोगाद्युपद्रवैः ॥ कुष्ठग्रहाभिभूताश्च सर्वकाले ह्युपद्रुताः ॥ ३ ॥ अभिचारिककृत्याद्या बहुरोगाश्च
दारुणाः ॥ न भवंति मुनिश्रेष्ठ तन्मे त्वं वक्तुमर्हसि ॥ ४ ॥ पुलस्त्य उवाच ॥ व्रतोपवासनियमैर्विष्णुर्वै तोषितस्तु यैः ॥ ते
नरा नैव रोगार्ता जायन्ते मुनिसत्तम ॥ ५ ॥ यैर्न कृतं व्रतं पुण्यं न दानं न तपस्तदा ॥ न तीर्थं देवपूजा च नान्नं दत्तं तु

भूरिशः ॥ ६ ॥ ते वै लोकास्तदा ज्ञेया रोगदोषैः प्रपीडिताः ॥ आरोग्यं परमामृद्धिं मनसा यद्यदिच्छति ॥ ७ ॥ तत्तदाप्नोत्य
संदिग्धं विष्णोः सेवी विशेषतः ॥ नाधिं प्राप्नोति न व्याधिं न विषग्रहबन्धनम् ॥ ८ ॥ कृत्यास्पर्शभयं नापि तोषिते मधुसूदने ॥
समस्तदोषनाशश्च सर्वदा च शुभा ग्रहाः ॥ ९ ॥ देवानामप्यधृष्योऽसौ तोषिते च जनार्दने ॥ यः सर्वेषु च भूतेषु यथात्मनि तथा
परे ॥ १० ॥ उपवासादिना तेन तोषितो मधुसूदनः ॥ तोषिते तत्र जायन्ते नराः पूर्णमनोरथाः ॥ ११ ॥ अरोगाः सुखिनो भोग
भोक्तारो मुनिसत्तम ॥ तेषां च शत्रवो नैव न च रोगाभिचारिकम् ॥ १२ ॥ ग्रहरोगादिकं चैव पापकार्यं न जायते ॥ अव्याहता
नि कृष्णस्य चक्रादीन्यायुधानि वै ॥ १३ ॥ रक्षंति सकलापद्भ्यो येन विष्णुरुपासितः ॥ श्रीदाल्भ्य उवाच ॥ अनाराधितगोवि
न्दा ये नरा दुःखभागिनः ॥ तेषां दुःखाभिभूतानां यत्कर्तव्यं दयालुभिः ॥ १४ ॥ पश्यद्भिः सर्वभूतस्थं वासुदेवं सनातनम् ॥
समदृष्टिभिरप्यत्र तन्मे ब्रूहि विशेषतः ॥ १५ ॥ श्रीपुलस्त्य उवाच ॥ तद्वक्ष्यामि मुनिश्रेष्ठ समाहितमनाः शृणु ॥ रोगदोषाशुभ
हरं विज्वरादिविनाशनम् ॥ १६ ॥ शिखायां श्रीधरं न्यस्य शिखाधः श्रीकरं तथा ॥ हृषीकेशं तु केशेषु मूर्ध्नि नारायणं परम् ॥
॥ १७ ॥ ऊर्ध्वश्रोत्रे न्यसेद्विष्णुं ललाटे जलशायिनम् ॥ विष्णुं वै भ्रूयुगे न्यस्य भ्रूमध्ये हरिमेव च ॥ १८ ॥ नरसिंहं नासिकाग्रे
कर्णयोरर्णवेशयम् ॥ चक्षुषोः पुण्डरीकाक्षं तदधो भूधरं न्यसेत् ॥ १९ ॥ कपोलयोः कल्किनाथं वामनं कर्णमूलयोः ॥
शङ्खिनं शंखयोर्न्यस्य गोविंदं वदने तथा ॥ २० ॥ मुकुन्दं दन्तपंक्तौ तु जिह्वायां वाक्पतिं तथा ॥ रामं हनौ तु विन्यस्य कंठे

॥२४१॥

वैकुण्ठमेव च ॥ २१ ॥ बलघ्नं बाहुमूलाधश्चांसयोः कंसघातिनम् ॥ अजं भुजद्वये न्यस्य शार्ङ्गपाणिं करद्वये ॥ २२ ॥ संकर्षणं कराङ्गुष्ठे गोपमंगुलिपंक्तिषु ॥ वक्षस्यधोक्षजं न्यस्य श्रीवत्सं तस्य मध्यतः ॥ २३ ॥ स्तनयोस्त्वनिरुद्धं च दामोदरमथोदरे ॥ पद्मनाभं तथा नाभौ नाभ्यधश्चापि केशवम् ॥ २४ ॥ मेढ्रे धराधरं देवं गुदे चैव गदाग्रजम् ॥ पीताम्बरधरं कट्या मूरुयुग्मे मधोर्द्विषम् ॥ २५ ॥ मुरद्विषं पिण्डिकयोर्जानुयुग्मे जनार्दनम् ॥ फणीशं गुल्फयोर्न्यस्य पादयोश्च त्रिविक्रमम् ॥ २६ ॥ पादांगुष्ठे श्रीपतिं च पादाधो धरणीधरम् ॥ रोमकूपेषु सर्वेषु विष्वक्सेनं न्यसेद्बुधः ॥ २७ ॥ मत्स्यं मांसे तु विन्यस्य कूर्मं मेदसि विन्यसेत् ॥ वाराहं तु वसामध्ये सर्वास्थिषु तथाच्युतम् ॥ २८ ॥ द्विजप्रियं तु मज्जायां शुक्रे श्वेतपतिं तथा ॥ सर्वांगे यज्ञपुरुषं परमात्मानमात्मनि ॥ २९ ॥ एवं न्यासविधिं कृत्वा साक्षान्नारायणो भवेत् ॥ यावन्न व्याहरेत्किंचित्ताव द्विष्णुमयः स्थितः ॥ ३० ॥ गृहीत्वा तु समूलाग्रान्कुशाञ्छुद्धान्समाहितः ॥ मार्जयेत्सर्वगात्राणि कुशाग्रैरिह शांतिकृत् ॥ ३१ ॥ विष्णुभक्तो विशेषेण रोगग्रहविषार्दिते ॥ विषार्तानां रोगिणां च कुर्याच्छांतिमिमां शुभाम् ॥ ३२ ॥ जायते तेन भो विप्र सर्व रोगप्रणाशनम् ॥ नमः श्रीपरमार्थाय पुरुषाय महात्मने ॥ ३३ ॥ अरूपबहुरूपाय व्यापिने परमात्मने ॥ वाराहं नारसिंहं च वामनं च सुखप्रदम् ॥ ३४ ॥ ध्यात्वा कृत्वा नमो विष्णोर्नामान्यंगेषु विन्यसेत् ॥ निष्कल्मषाय शुद्धाय व्याधिपापहराय वै ॥ ३५ ॥ गोविंदपद्मनाभाय वासुदेवाय भूभृते ॥ नमस्कृत्वा प्रवक्ष्यामि यत्तत्सिध्यतु मे वचः ॥ ३६ ॥ त्रिविक्रमाय रामाय वैकुं

ठाय नराय च ॥ श्रीवाराहनृसिंहाय वामनाय महात्मने॥३७॥हयग्रीवाय शुभ्राय हृषीकेश हराशुभम्॥परोपतापमहितं प्रमुक्तं चाभि
चारिकम् ॥ ३८॥ गरस्पर्शमहारोगप्रयोगं जरया जर ॥ नमोस्तु वासुदेवाय नमः कृष्णाय खड्गिने ॥ ३९ ॥ नमः पुष्करनेत्राय
केशवायादिचक्रिणे ॥ नमः किंजल्कवर्णाग्र्यपीतनिर्मलवाससे ॥ ४० ॥ महादेववपुष्कंधधृतचक्राय चक्रिणे ॥ दंष्ट्रोद्धृतक्षितितल
त्रिमूर्तिपतये नमः ॥ ४१ ॥ महायज्ञवराहाय श्रीवल्लभ नमोस्तु ते ॥ तप्तहाटककेशांतज्वलत्पावकलोचनः ॥ ४२ ॥ वज्राधिक
नखस्पर्शदिव्यसिंह नमोस्तु ते ॥ कश्यपायातिह्रस्वाय ऋग्यजुःसामलक्षण ॥ ४३ ॥ तुभ्यं वामनरूपाय क्रमते गां नमोनमः ॥
वाराहाशेषदुःखानि सर्वपापफलानि च ॥४४॥ मर्दमर्द महादंष्ट्र मर्दमर्द च तत्फलम् ॥ नृसिंह कुलिशस्पर्शदंतप्रांतनखोज्ज्वल ॥४५॥
भंजभंज निनादेन दुःखान्यस्यार्त्तिनाशन ॥ ऋग्यजुःसामभिर्वाग्भिः कामरूपधराद्रिधृक् ॥ ४६ ॥ प्रशमं सर्वदुःखानि नय त्वस्य
जानार्दन ॥ ऐकाहिकं द्व्याहिकं च तथा त्रिदिवसज्वरम् ॥ ४७ ॥ चातुर्थिकं तथात्युग्रं तथा वै सततज्वरम् ॥ दोषोत्थं सन्निपातोत्थं
तथैवागंतुकज्वरम् ॥ ४८ ॥ शमं नयतु गोविंदो भित्त्वा छित्त्वास्य वेदनाम् ॥ नेत्रदुःखं शिरोदुःखं दुःखं तूदरसंभवम् ॥ ४९ ॥
अनुच्छ्वासं महाश्वासं परितापं सवेपथुम् ॥ गुदघ्राणांघ्रिरोगांश्च कुष्ठरोगं तथा क्षयम् ॥ ५० ॥ कामलादींस्तथा रोगान्प्रमेहादींश्च
दारुणान् ॥ ये वातप्रभवा रोगा लूताविस्फोटकादयः ॥ ५१ ॥ ते सर्वे विलयं यांतु वासुदेवापमार्जितः ॥ विलयं यांति ते सर्वे
विष्णोरुच्चारणेन वा ॥ ५२ ॥ क्षयं गच्छंतु चाशेषास्ते चक्राभिहता हरेः ॥ अच्युतानंतगोविंदनामोच्चारणभेषजात् ॥ ५३ ॥

नश्यंति सकला रोगाः सत्यं सत्यं वदाम्यहम् ॥ स्थावरं जंगमं यच्च कृत्रिमं चापि यद्विषम् ॥ ५४ ॥ दंतोद्भवं नखोद्भूतमाकाशप्र
भवं च यत् ॥ भूतादिप्रभवं यच्च विषमत्यंतदुःसहम् ॥ ५५ ॥ शमं नयतु तत्सर्वं कीर्तितोस्य जनार्दनः ॥ ग्रहान्प्रेतग्रहांश्चैव
तथान्याञ्छाकिनीग्रहान् ॥ ५६ ॥ मुखमंडलिकान् क्रूरान् रेवतीं वृद्धिरेवतीम् ॥ वृद्धिकाख्यान्ग्रहांश्चोग्रांस्तथा मातृग्रहानपि ॥
॥ ५७ ॥ बालस्य विष्णोश्चरितं हंतु बालग्रहानपि ॥ वृद्धानां ये ग्रहा केचिद्बालानां चापि ये ग्रहाः ॥ ५८ ॥ नृसिंहदर्शनादेव
नश्यंते तत्क्षणादपि ॥ दंष्ट्राकरालवदनो नृसिंहो दैत्यभीषणः ॥ ५९ ॥ तं दृष्ट्वा ते ग्रहाः सर्वे दूरं यांति विशेषतः ॥ श्रीनृसिंह म
हासिंह ज्वालामालोज्ज्वलानन ॥ ६० ॥ ग्रहानशेषान्सर्वेश नुद स्वास्यविलोचन ॥ ये रोगा ये महोत्पाता ये द्विषो ये महा
ग्रहाः ॥ ६१ ॥ यानि च क्रूरभूतानि ग्रहपीडाश्च दारुणाः ॥ शस्त्रक्षतेषु ये रोगा ज्वालगर्दभिकादयः ॥ ६२ ॥ विस्फोटकादयो
ये च ग्रहा गात्रेषु संस्थिताः ॥ त्रैलोक्यरक्षाकर्त्तस्त्वं दुष्टदानववारण ॥ ६३ ॥ सुदर्शनमहातेजश्छिंधि छिंधि महाज्वरम् ॥ छिंधि
वातं च लूतां च छिंधि घोरं महाविषम् ॥६४॥ उद्दंडामरशूलं च विषज्वालासगर्दभम् ॥ ॐ ह्रांह्रांहूंहूं प्रधारेण कुठारेण हन द्विषः ॥
॥ ६५ ॥ ॐ नमो भगवते सुदर्शनाय दुःखदारणविग्रह ॥ यानि चान्यानि दुष्टानि प्राणिपीडाकराणि वै ॥ ६६ ॥ तानि सर्वाणि सर्वा
त्मा परमात्मा जनार्दनः ॥ किंचिद्रूपं समास्थाय वासुदेव नमोऽस्तु ते ॥६७॥ क्षिप्त्वा सुदर्शनं चक्रं ज्वालामालाविभीषणम् ॥ सर्वदुष्टो
पशमनं कुरु देववराच्युत ॥ ६८ ॥ सुदर्शन महाचक्र गोविंदस्य वरायुध ॥ तीक्ष्णधार महावेग सूर्यकोटिसमद्युते ॥ ६९ ॥ सुदर्शन

महाज्वाल छिंधि छिंधि महारव ॥ सर्वदुःखानि रक्षांसि पापानि च विभीषण ॥ ७० ॥ दुरितं हन चारोग्यं कुरु त्वं भो सुदर्शन ॥ प्राच्यां चैव प्रतीच्यां च दक्षिणोत्तरतस्तथा ॥ ७१ ॥ रक्षां करोतु विश्वात्मा नरसिंहः स्वगर्जितैः ॥ भूम्यंतरिक्षे च तथा पृष्ठतः पार्श्वतोग्रतः ॥ रक्षां करोतु भगवान् बहुरूपी जनार्दनः ॥ ७२ ॥ यथा विष्णुमयं सर्वं सदेवासुरमानुषम् ॥ तेन सत्येन सकलं दुःखमस्य प्रणश्यतु ॥ ७३ ॥ यथा योगेश्वरो विष्णुः सर्ववेदेषु गीयते ॥ तेन सत्येन सकलं दुःखमस्य प्रणश्यतु ॥ ७४ ॥ परमात्मा यथा विष्णुर्वेदांगेषु च गीयते ॥ तेन सत्येन विश्वात्मा सुखदोऽस्त्वस्य केशवः ॥ ७५ ॥ शांतिरस्तु शिवं चास्तु प्रणाशं यातु चासुखम् ॥ वासुदेवशरीरोत्थैः कुशैः संमार्जितं मया ॥ ७६ ॥ अपामार्जित गोविंद नमो नारायणस्तथा ॥ तथापि सर्वदुःखानां प्रशमो वचनाद्धरेः ॥ ७७ ॥ शांताः समस्तदोषास्ते ग्रहाः सर्वे विषाणि च ॥ भूतानि च प्रशाम्यंति संस्मृते मधुसूदने ॥ ७८ ॥ एते कुशा विष्णुशरीरसंभवा जनार्दनोऽहं स्वयमेव चाग्रतः ॥ हतं मया दुःखमशेषमस्य वै स्वस्थो भवत्वेष वचो यथा हरेः ॥ ७९ ॥ शांतिरस्तु शिवं चास्तु दुःखं च यत् प्रणश्यतु ॥ यदस्य दुरितं किंचित्क्षिप्तं तल्लवणांभसि ॥ ८० ॥ स्वास्थ्यमस्य सदैवास्तु हृषीकेशस्य कीर्त्तनात् ॥ यद्योतोत्रागतं पापं तत्तु तत्र प्रगच्छतु ॥ ८१ ॥ एतद्रोगेषु पीडासु जंतूनां हितमिच्छुभिः ॥ विष्णुभक्तैश्च कर्तव्यमपामार्जनकं परम् ॥ ८२ ॥ अनेन सर्वदुःखानि विलयं यांत्यशेषतः ॥ सर्वपापविशुद्ध्यर्थं विष्णोश्चैवापमार्जनम् ॥ ८३ ॥ आर्द्रं शुष्कं लघु स्थूलं ब्रह्महत्यादिकं तु यत् ॥ तत्सर्वं नश्यते तूर्णं तमोवद्

विदर्शनात् ॥ ८४ ॥ नश्यंति रोगदोषाश्च सिंहात्क्षुद्रमृगा यथा ॥ ग्रहभूतपिशाचादिः श्रवणादेव नश्यतु ॥ ८५ ॥ द्रव्यार्थं लोभपरमै
र्न कर्तव्यं कदाचन ॥ कृतेऽपामार्जने किंचिन्न ग्राह्यं हितकाम्यया ॥ ८६ ॥ निरपेक्षैः प्रकर्तव्यमादिमध्यांतबोधकैः ॥ विष्णुभक्तैः
सदाशांतैरन्यथा सिद्धिदं भवेत् ॥ ८७ ॥ अतुलेयं नृणां सिद्धिरियं रक्षा परा नृणाम् ॥ भेषजं परमं ह्येतद्विष्णोर्यदपमार्जनम् ॥
॥ ८८ ॥ उक्तं हि ब्रह्मणा पूर्वं पुलस्त्याय सुताय वै ॥ एतत्पुलस्त्यो हि मुनिर्दाल्भ्यायोक्तवान्स्वयम् ॥ ८९ ॥ सर्वभूतहितार्थाय
दाल्भ्येन प्रकाशितम् ॥ त्रैलोक्ये तदिदं विष्णोः समाप्तं चापमार्जनम् ॥ ९० ॥ तवाग्रे कथितं देवि यतो भक्तासि मे सदा ॥
श्रुत्वा तु सर्वं भक्त्या च रोगान्दोषान्व्यपोहति ॥ ९१ ॥ महादेव उवाच ॥ अपामार्जनकं दिव्यं परमाद्भुतमेव च ॥ पठितव्यं वि
शेषेण पुत्रकामार्थसिद्धये ॥ ९२ ॥ एतत्स्तोत्रं पठेत्प्राज्ञः सर्वकामार्थसिद्धये ॥ एककालं द्विकालं वा ये पठंति द्विजातयः ॥
॥ ९३ ॥ आयुश्च श्रीर्बलं तस्य वर्द्धयंति दिने दिने ॥ ब्राह्मणो लभते विद्यां क्षत्रियो राज्यमेव वा ॥ ९४ ॥ वैश्यो धनसमृद्धिं
च शूद्रो भक्तिं च विन्दति ॥ अन्यैश्च लभ्यते भक्तिः पठनाच्छ्रवणाज्जपात् ॥ ९५ ॥ सामवेदफलं तस्य जायते नगनन्दिनि ॥ अखि
लं पापसंघातं तत्क्षणादेव नश्यति ॥ ९६ ॥ इति ज्ञात्वा तु भो देवि पठितव्यं समाहितैः ॥ पुत्राश्चैव तथा लक्ष्मीः संपूर्णा भवति
ध्रुवम् ॥ ९७ ॥ लिखित्वा भूर्जपत्रे तु यो धारयति वैष्णवः ॥ इहलोके सुखं भुक्त्वा याति विष्णोः परं पदम् ॥ ९८ ॥ पठित्वा
श्लोकमेकं तु तुलसीं यः समर्पयेत् ॥ सर्वं तीर्थं कृतं तेन तुलस्या पूजने कृते ॥ ९९ ॥ एतत्स्तोत्रं तु परमं वैष्णवं मुक्तिदायकम् ॥

पृथ्वीदानसमं पाठाद्विष्णुलोकं तु गच्छति ॥ १०० ॥ जपेत्स्तोत्रं विशेषेण विष्णुलोकस्य वांछया ॥ बालानां जीवनार्थाय पठित व्यं समाहितैः ॥ १०१ ॥ रोगग्रहाभिभूतानां बालानां शांतिकारकम् ॥ भूतग्रहविषं चैव पठनादेव नश्यति ॥१०२॥ कंठे तुलसिजां मालां धृत्वा विप्रो हि यः पठेत् ॥ स च वै वैष्णवो ज्ञेयो विष्णुलोकं स गच्छति॥१०३॥ कंठे माला धृता येन शंखचक्रादिचिह्नितः॥ वैष्णवः प्रोच्यते विप्रः स्तोत्रं चैतत्पठन्सदा ॥ १०४ ॥ इमं लोकं परित्यज्य विष्णुलोकं स गच्छति ॥ मोहमायापरित्यक्तो दम्भ तृष्णाविवर्जितः ॥ १०५ ॥ एतत्स्तोत्रं पठेद्दिव्यं परं निर्वाणमाप्नुयात् ॥ ते धन्याः संति भूर्लोके ये विप्रा वैष्णवाः स्मृताः ॥ ॥१०६॥ स्वात्मा वै तारितस्तैस्तु सकुलो नात्र संशयः ॥ ते वै धन्यतमा लोके नारायणपरायणाः ॥ तैर्भक्तिश्च सदा कार्या ते वै भा गवता नराः ॥ १०७ ॥" इति श्रीपाद्मे महापुराणे उत्तरखण्डे शिवपार्वतीसंवादे अपामार्ज्जनस्तोत्रं सम्पूर्णम् ॥ ॥ ॥ ॥

अथ सर्वरोगहरं श्रीमाहेश्वरकवचम् ॥ "राजोवाच" ॥ अङ्गन्यासो यदुक्तो भो महेशाक्षरसंयुतः ॥ विधानं कीदृशं तस्य कर्तव्यः केन हेतुना ॥ १ ॥ तद्वदस्व महाभाग विस्तरेण ममाग्रतः ॥ भृगुरुवाच ॥ कवचं माहेश्वरं राजन्देवैरपि सुदुर्लभम् ॥ यः करोति स्वगात्रेषु पूतात्मा स भवेन्नरः ॥२॥ कृत्वा न्यासमिमं यस्तु संग्रामं प्रविशेन्नरः ॥ न शरास्तोमरास्तस्य खड्गशक्तिपरश्वधाः ॥ ३ ॥ प्रभवंति रिपोः क्वापि भवेच्छिवपराक्रमः ॥ व्याधिग्रस्तस्तु यः कश्चित्कारयेच्चैव मार्जनम् ॥ ४ ॥ एकादशकुशैः साग्रैर्मुक्तो भवति नान्यथा ॥ न भूता न पिशाचाश्च कूष्माण्डा न विनायकाः ॥ ५ ॥ शिवस्मरणमात्रेण न विशन्ति कलेवरम् ॥ ॐ नमः पञ्चव

क्राय शशिसोमार्कनेत्राय भयार्तानामभयाय मम सर्वगात्ररक्षार्थे विनियोगः ॥ ॐ ह्रौं ह्रां हं मन्त्रेणानेन वृषगोमयभस्मनाम् ॥ आमंत्र्य ललाटे तिलकमादाय पठेत् ॥ त्राहि मां देव दुष्प्रेक्ष शत्रूणां भयवर्द्धन॥ (ॐ) स्वच्छंदभैरवः प्राच्यामाग्नेय्यां शिखिलोचनः ॥ १ ॥ भूतेशो दक्षिणे भागे नैर्ऋत्यां भीमदर्शनः ॥ वारुण्यां वृषकेतुश्च वायौ रक्षतु शङ्करः ॥ २ ॥ दिग्वासाः सौम्यतो नित्यमैशान्यां मदनान्तकः ॥ वामदेवोर्ध्वतो रक्षेदधो रक्षेत्त्रिलोचनः ॥ ३ ॥ पुरारिः पुरतः पातु कपर्दी पातु पृष्ठतः ॥ विश्वेशो दक्षिणे भागे वामे कालीपतिः सदा ॥ ४ ॥ महेश्वरः शिरोभागे भवो भाले सदैव तु ॥ भ्रुवोर्मध्ये महातेजास्त्रिनेत्रो नेत्रयोर्द्वयोः ॥ ॥ ५ ॥ पिनाकी नासिकादेशे कर्णयोर्गिरिजापतिः ॥ उग्रः कपोलयो रक्षेन्मुखदेशे महाभुजः ॥ ६ ॥ जिह्वायामन्धकध्वंसी दंतान्रक्षतु मृत्युजित् ॥ नीलकंठः सदा कंठे पृष्ठे कामाङ्गनाशनः ॥ ७ ॥ त्रिपुरारिः स्कंधदेशे बाह्वोश्च चन्द्रशेखरः ॥ हस्तिचर्मधरो हस्ते नखाङ्गुलिषु शूलभृत् ॥ ८ ॥ भवानीशः पातु हृदि पातूदरकटी मृडः ॥ गुदे लिङ्गे च मेढ्रे च नाभौ च प्रमथाधिपः ॥ ९ ॥ जंघोरुचरणे भीमः सर्वांगे केशवप्रियः ॥ रोमकूपे विरूपाक्षः शब्दस्पर्शे च योगवित् ॥ १० ॥ रक्तमज्जावसामांसशुक्रे वसुगणार्चितः ॥ प्राणापानसमानेषूदानव्यानेषु धूर्जटिः ॥ ११ ॥ रक्षाहीनं तु यत्स्थानं वर्जितं कवचेन यत् ॥ तत्सर्वं रक्ष मे देव व्याधिदुर्गज्वरादितः ॥ १२ ॥ कार्य्यं कर्म्म त्विदं प्राज्ञैर्दीपं प्रज्वाल्य सर्पिषा ॥ निवेद्य शिखिनेत्राय वारयेत्तु ह्युदङ्मुखम् ॥ १३ ॥ ज्वरदाहपरिक्रांतं तथान्यव्याधिसंयुतम् ॥ कुशैः संमार्ज्यसंमार्ज्य क्षिपेद्दीपशिखां ज्वरम् ॥ १४ ॥ ऐकाहिकं द्व्याहिकं वा तृतीय

कचतुर्थकम् ॥ वातपित्तकफोद्भूतं सन्निपातोग्रतेजसम् ॥ १५ ॥ अन्यं दुःखदुराधर्षकर्म्मजं चाभिचारिकम् ॥ धातुस्थं कफसं
मिश्रं विषमं कामसम्भवम् ॥ १६ ॥ भूताभिषङ्गसंसर्गं भूतचेष्टादिसंस्थितम् ॥ शिवाज्ञां घोरमन्त्रेण पूर्ववृत्तं स्वयं स्मर ॥ १७ ॥
त्यज देहं मनुष्यस्य द्वीपं गच्छ महाज्वर ॥ कृतं तु कवचं दिव्यं सर्वव्याधिभयार्दनम् ॥ १८ ॥ न बाधंते व्याधयस्तं बालग्रहभया
नि च । लूताविस्फोटकं घोरं शिरोर्तिच्छर्दिविग्रहम् ॥ १९ ॥ कामलां क्षयकासं च गुल्माश्मरीभगंदराः ॥ शूलोन्मादं च हृद्रो
गयकृती पाण्डुविद्रधिम् ॥ २० ॥ अतिसारादिरोगांश्च डाकिनीपीडकग्रहान् ॥ पामाविचर्चिकादद्रुकुष्ठव्याधिविपार्दनम् ॥ २१ ॥
स्मरणान्नाशयत्याशु कवचं शूलपाणिनः ॥ यस्तु स्मरति नित्यं वै यस्तु धारयते नरः ॥ २२ ॥ स मुक्तः सर्वपापेभ्यो
वसेच्छिवपुरे चिरम् ॥ संख्याव्रतस्य दानस्य यज्ञस्यास्तीह शाश्वतः ॥ २३ ॥ न संख्या विद्यते शम्भोः कवचस्मरणाद्यतः ॥
तस्मात्सम्यगिदं सर्वैः सर्वकामफलप्रदम् ॥ २४ ॥ श्रोतव्यं सततं भक्त्या कवचं सर्वकामिकम् ॥ लिखितं तिष्ठते यस्य
गृहे सम्यगनुत्तमम् ॥ २५ ॥ न तत्र कलहोद्वेगो नाकालमरणं भवेत् ॥ नाल्पप्रजाः स्त्रियस्तत्र न दौर्भाग्यं समाश्रिताः ॥
॥ २६ ॥ तस्मान्माहेश्वरं नाम कवचं देवगणार्चितम् ॥ श्रोतव्यं पठितव्यं च मंतव्यं भावुकप्रदम् ॥ २७ ॥ श्रीमाहेश्वर
कवचं सर्वव्याधिनिषूदनम् ॥ यः पठेत्तु नरो नित्यं स व्रजेच्छाङ्करं पुरम् ॥ २८ ॥ इति सर्वव्याधिहरं श्रीमाहेश्वरकवचं सम्पूर्णम् ॥
अथ सर्वआरोग्यकरं सूर्य्यार्घ्यदानविधानम् ॥ सुदिने कृतनित्यक्रियः आचम्य प्राणानायम्य । देशकालौ संकीर्त्य मम अमु

॥३४९॥

कस्य वा असुकज्वरादिव्याधिसमूलनिरासद्वारा सद्यआरोग्यार्थं श्रीसवितृसूर्यनारायणप्रीत्यर्थं हंसादिसप्ततिनामभिः श्रीसूर्य्याय सप्तत्यर्घ्यदानमहं करिष्ये । इति संकल्प्य । भूतशुद्ध्यादि कृत्वा सम्मान्यार्घ्यं कल्पयेत् । " विगृह्य पाणियुग्मेन ताम्रपात्रं सुनिर्म्मलम् ॥ जानुभ्यामवनीं गत्वा परिपूर्य्य जलेन च ॥ १ ॥ करवीरादिकुसुमैः रक्तचंदनमिश्रितैः ॥ दूर्वाङ्कुरैरक्षतैश्च निक्षिप्तैः पात्रमध्यतः ॥ २ ॥ दद्यादर्घ्यमनर्घाय सवित्रे ध्यानपूर्वकम् ॥ उपमौलिसमानीय तत्पात्रे नान्यादिङ्मनाः ॥ ३ ॥ प्रतिमन्त्रं नमस्कुर्यादुदयास्तमिते रवौ ॥ अनया नामसप्तत्या महामन्त्ररहस्यया ॥ ४ ॥ " एवमर्घ्यं प्रकल्प्य पाद्यादिभिः संपूज्य प्रणम्य यथोक्तविधिना प्रत्येकनाम्ना बृहत्पात्रे घटे जलं वा अर्घ्यं दद्यात् । तद्यथा-ॐ हंसाय नमः ॥ १ ॥ ॐ भानवे नमः ॥ २ ॥ ॐ सहस्रांशवे नमः ॥ ३ ॥ ॐ तपनाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ तापनाय नमः ॥ ५ ॥ ॐ रवये नमः ॥ ६ ॥ ॐ विकर्त्तनाय नमः ॥ ७ ॥ ॐ विवस्वते नमः ॥ ८ ॥ ॐ विश्वकर्म्मणे नमः ॥ ९ ॥ ॐ विभावसवे नमः ॥ १० ॥ ॐ विश्वरूपाय नमः ॥ ११ ॥ ॐ विश्वकर्त्रे नमः ॥ १२ ॥ ॐ मार्तण्डाय नमः ॥ १३ ॥ ॐ मिहिराय नमः ॥ १४ ॥ ॐ अंशुमते नमः ॥ १५ ॥ ॐ आदित्याय नमः ॥ १६ ॥ ॐ उष्णगवे नमः ॥ १७ ॥ ॐ सूर्य्याय नमः ॥ १८ ॥ ॐ अर्य्यम्णे नमः ॥ १९ ॥ ॐ ब्रध्नाय नमः ॥ २० ॥ ॐ दिवाकराय नमः ॥ २१ ॥ ॐ द्वादशात्मने नमः ॥ २२ ॥ ॐ सप्तहयाय नमः ॥ २३ ॥ ॐ भास्कराय नमः ॥ २४ ॥ ॐ अहस्कराय नमः ॥ २५ ॥ ॐ खगाय नमः ॥ २६ ॥ ॐ सुराय नमः

॥ २७ ॥ ॐ प्रभाकराय नमः ॥ २८ ॥ ॐ श्रीमते नमः ॥ २९ ॥ ॐ लोकचक्षुषे नमः ॥ ३० ॥ ॐ ग्रहेश्वराय नमः ॥ ३१ ॥ ॐ लोकेशाय नमः ॥ ३२ ॥ ॐ लोकसाक्षिणे नमः ॥ ३३ ॥ ॐ तमोऽरये नमः ॥३४॥ ॐ शाश्वताय नमः ॥ ३५॥ ॐ शुचये नमः ॥ ३६ ॥ ॐ गभस्तिहस्ताय नमः ॥ ३७ ॥ ॐ तीव्रांशवे नमः ॥ ३८ ॥ ॐ तरणये नमः ॥ ३९ ॥ ॐ सुमहोरुणये नमः ॥४०॥ ॐ द्युमणये नमः ॥४१॥ ॐ हरिदश्वाय नमः ॥४२॥ ॐ अर्काय नमः ॥४३॥ ॐ भानुमते नमः ॥४४॥ ॐ भयनाशनाय नमः ॥ ४५ ॥ ॐ छन्दोश्वाय नमः ॥ ४६ ॥ ॐ वेदवेद्याय नमः ॥ ४७ ॥ ॐ भास्वते नमः ॥ ४८ ॥ ॐ पूष्णे नमः ॥ ४९ ॥ ॐ वृषाकपये नमः ॥ ५० ॥ ॐ एकचक्ररथाय नमः ॥ ५१ ॥ ॐ मित्राय नमः ॥ ५२ ॥ ॐ मन्देहारये नमः ॥ ५३ ॥ ॐ तमिस्रहंत्रे नमः ॥ ५४ ॥ ॐ दैत्यहंत्रे नमः ॥ ५५ ॥ ॐ पापहंत्रे नमः ॥ ५६ ॥ ॐ धर्म्माय नमः ॥ ५७ ॥ ॐ अधर्म्माय नमः ॥ ५८ ॥ ॐ प्रकाशकाय नमः ॥ ५९ ॥ ॐ हेलिकाय नमः ॥ ६० ॥ ॐ चित्रभानवे नमः ॥ ६१ ॥ ॐ कलिघ्नाय नमः ॥ ६२ ॥ ॐ तार्क्ष्यवाहनाय नमः ॥ ६३ ॥ ॐ दिक्पतये नमः ॥ ६४ ॥ ॐ पद्मिनीनाथाय नमः ॥ ६५ ॥ ॐ कुशेशयकराय नमः ॥ ६६ ॥ ॐ हरये नमः ॥ ६७ ॥ ॐ घर्मरश्मये नमः ॥ ६८ ॥ ॐ दुर्निरीक्ष्याय नमः ॥ ६९ ॥ ॐ चण्डांशवे नमः ॥ ७० ॥ (ॐ कश्यपात्मजाय नमः) ॥ एभिः सप्ततिसंख्याकैः पुण्यैः सूर्य्यस्य नामभिः ॥ प्रणवादिचतुर्थ्यंतैर्नमस्कारसमायुतैः ॥ १ ॥ प्रत्येकमुच्चरन्नाम दृष्ट्वादृष्ट्वा दिवाकरम् ॥ एवं कुर्वन्नरो याति न दारिद्र्यं न शोकभाक् ॥ २ ॥ व्याधिभिर्मुच्यते घोरैरपि जन्मांतरा

र्जितैः ॥ विनौषधैर्विना वैद्यैर्विना पथ्यपरिग्रहैः ॥ ३ ॥ कालेन निधनं प्राप्य सूर्य्यलोके महीयते ॥ इति सर्वव्याधिहरं श्रीसूर्य्यार्घ्यविधानम् ॥ ॥ अथ ज्वरस्तोत्रम् ॥ "विद्राविते भूतगणे ज्वरस्तु त्रिशिरास्त्रिपात् ॥ अभ्यपद्यत दाशार्हं दहन्निव दिशो दश ॥ १ ॥ अथ नारायणो देवस्तं दृष्ट्वा व्यसृजज्ज्वरम् ॥ माहेश्वरो वैष्णवश्च युयुधाते ज्वरावुभौ ॥ २ ॥ माहेश्वरः समाक्रन्दन्वैष्णवेन बलार्दितः ॥ अलब्ध्वाभयमन्यत्र भीतो माहेश्वरो ज्वरः ॥ ३ ॥ शरणार्थी हृषीकेशं तुष्टाव प्रयतांजलिः ॥ ज्वर उवाच ॥ नमामि त्वाऽनन्तशक्तिं परेशं सर्वात्मानं केवलं ज्ञप्तिमात्रम् ॥ विश्वोत्पत्तिस्थानसंरोधहेतुं यत्तद्ब्रह्म ब्रह्मलिङ्गं प्रशांतम् ॥ ४ ॥ कालो दैवं कर्म जीवः स्वभावो द्रव्यं क्षेत्रं प्राण आत्मा विकारः ॥ तत्संघातो बीजरोहप्रवाहस्त्वन्मायैषा तन्निषेधं प्रपद्ये ॥ ५ ॥ नानाभावैर्लीलयैवोपपन्नैर्देवान्साधूँल्लोकसेतून्बिभर्षि ॥ हंस्युन्मार्गान्हिंसया वर्तमानाञ्जन्मैतत्ते भारहाराय भूमेः ॥ ६ ॥ तप्तोऽहं ते तेजसा दुःसहेन शांतोग्रेणात्युल्बणेन ज्वरेण ॥ तावत्तापो देहिनां तेंघ्रिमूलं नो सेवेरन्यावदाशानुबद्धाः ॥ ७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ त्रिशिरस्ते प्रसन्नोस्मि व्येतु ते मज्ज्वराद्भयम् ॥ यो नौ स्मरति संवादं तस्य त्वन्न भवेद्भयम् ॥ ८ ॥ इत्युक्तोऽच्युतमानम्य गतो माहेश्वरो ज्वरः ॥ बाणस्तु रथमारूढः प्रागाद्योत्स्यञ्जनार्दनम् ॥ ९ ॥" इति श्रीमद्भागवते दशमस्कन्धे ज्वरकृतस्तोत्रम् ॥ अथ ज्वरतर्पणम् ॥ (महार्णवे) "योसौ सरस्वतीतीरे कुत्सगोत्रसमुद्भवः ॥ त्रिरात्रज्वरदाहेन मृतो गोविन्दसंज्ञकः ॥ १ ॥ ज्वरापनुत्तये तस्मै ददाम्येतत्तिलोदकम् ॥ तथा—गङ्गाया उत्तरे कूले अपुत्रस्तापसो मृतः ॥ रात्रौ ज्वरविनाशाय तस्मै दद्यात्तिलो

दकम् ॥ २ ॥ इति मन्त्रद्वयेन तिलरक्ताक्षतरक्तपुष्पादियुतजलेन ज्वरानुसारेणाष्टोत्तरशतायुतं तर्पणं ज्वरमुद्दिश्य कर्त्तव्यम् ॥ ॥ इति ज्वरतर्पणम् ॥ अथ सर्वरोगहरमच्युतानन्त गोविन्देति नामत्रयविधानम् ॥ ॐ अच्युतानंत गोविन्देति नामत्रयस्य वसिष्ठकश्यपनारदा ऋषयः। उष्णिग्गायत्रीपुरुषप्रकृतीसुतलच्छंदांसि । महाविष्णुमहानृसिंहमहावराहा देवताः ।अमुकरोगशांतये जपे विनियोगः । अस्य मंत्रस्य रोगानुसारेण सहस्रमयुतं लक्षं वा जपं कृत्वा जपान्ते दशांशेन तिलपायसहोमं तद्दशांशेन तर्पणं तद्दशांशेन मार्ज्जनं तद्दशांशेन शक्त्या वा ब्राह्मणभोजनं च कुर्य्यात् ॥ तथा च-(वीरसिंहावलोकने शंकरगीतावाक्यम्) अच्युतानंत गोविन्देत्येतन्नामत्रयं द्विजः । अयुतत्रयसंख्याकं जपं कुर्य्याद्धि शांतये ॥ इति नामत्रयविधानम् ॥ अथ सर्वव्याधिहरं विष्णुसहस्रनामविधानम् ॥ तदुक्तम् (महाभारते) सहस्रनामस्तोत्रं च सर्वं वारत्रयं जपेत् ॥ मृत्युरोगप्रशांत्यर्थमात्मनश्च शुभाप्तये ॥ १ ॥ तत्र प्रयोगः । सुमुहूर्त्ते शिवालयादिषु कृतनित्यक्रियः स्वासने प्राङ्मुख उपविश्य आचम्य प्राणानायम्य । देशकालौ संकीर्त्य । ममामुकव्याधेः समूलनाशद्वारा सद्य आरोग्यार्थं श्रीपरमेश्वरप्रीत्यर्थममुकसंख्यया विष्णुसहस्रनामजपं करिष्ये । इति संकल्प्य । गणेशस्मरणं कृत्वा स्वपुरतः । आधारे अन्यलिखितपुस्तकं संस्थाप्य गंधपुष्पादिभिः संपूज्य शापविमोचनं पठेत् । ॐ अस्य श्रीविष्णोः सहस्रनाम्नां रुद्रशापमोचनमंत्रस्य महादेव ऋषिः । अनुष्टुप् छंदः । श्रीरुद्रानुग्रहशक्तिर्देवता । सुरेशः शरणं शर्मेति बीजम् । अनन्तो हुतभुग्भोक्तेति शक्तिः । सुरेश्वरायेति कीलकम् । रुद्रशापविमोचने विनियोगः । ॐ क्लीं ह्रां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः ।

ॐ ह्रीं तर्जनीभ्यां नमः । ॐ ह्रूं मध्यमाभ्यां नमः । ॐ ह्रैं अनामिकाभ्यां नमः । ॐ ह्रौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः । ॐ ह्रः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः । इति करन्यासः ॥ एवमेव हृदयादिन्यासं कृत्वा ध्यायेत् । अथ ध्यानम् ॥ " तमालश्यामलतनुं पीतकौशेयवाससम् ॥ वर्णमूर्तिमयं देवं ध्यायेन्नारायणं विभुम् ॥ १ ॥ " इति ध्यात्वा । मानसोपचारैः संपूज्य । ॐ क्लींह्रांह्रींह्रूंह्रैंह्रौंह्रः स्वाहा । इति मंत्रं शतवारं दशवारं वा जप्त्वा किंचिज्जलं क्षिप्त्वा प्रार्थयेत् ॥ ॐ श्रीविष्णोः सहस्रनामस्तवो रुद्रशापविमुक्तो भव इति प्रार्थ्य । सततं तदनंतरं सहस्रनामपठनं कुर्य्यात् । विष्णोः सहस्रनाम्नां यो ह्यकृत्वा शापमोचनम् ॥ पठेच्छुभानि सर्वाणि स्युस्तस्य निष्फलानि तु ॥ १ ॥ इत्यगस्तिसंहितायां रुद्रशापविमोचनम् ॥ अथ सहस्रनामस्तोत्रस्य न्यासध्यानादिप्रकारः ॥ ॐ अस्य श्रीविष्णोर्दिव्यसहस्रनामस्तोत्रमालामंत्रस्य श्रीगवान् वेदव्यास ऋषिः । अनुष्टुप् छंदः । श्रीकृष्णः परमात्मा देवता । आत्मयोनिः स्वयं जात इति बीजम् । देवकीनंदनः स्रष्टेति शक्तिः । उद्भवः क्षोभणो देव इति परमो मंत्रः । शंखभृन्नन्दकी चक्रीति कीलकम् । त्रिसामासामगः सामेति कवचम् । शार्ङ्गधन्वा गदाधर इत्यस्त्रम् । ॐ विश्वं विष्णुर्वषट्कार इति ध्यानम् । श्रीकृष्णप्रीत्यर्थे अमुकरोगनिवारणार्थे नामसहस्रपाठे विनियोगः । ॐ वेदव्यासऋषये नमः शिरसि ॥१॥ ॐ अनुष्टुप् छंदसे नमो मुखे ॥२॥ ॐ श्रीकृष्णपरमात्मदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ ॐ आत्मयोनिः स्वयं जात इति बीजाय नमो गुह्ये ॥ ४ ॥ ॐ देवकीनंदनः स्रष्टेति शक्तये नमः पादयोः ॥ ५ ॥ ॐ शंखभृन्नंदकी चक्रीति कीलकाय नमः सर्वांगे ॥ ६ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ अथ

करन्यासः ॥ ॐ विश्वं विष्णुर्वषट्कार इत्यंगुष्ठाभ्यां नमः ॥ १ ॥ ॐ अमृतांशूद्भवो भानुरिति तर्जनीभ्यां नमः ॥ २ ॥ ॐ ब्रह्मण्यो ब्रह्मकृद्ब्रह्मेति मध्यमाभ्यां नमः ॥ ३ ॥ ॐ सुवर्णबिंदुरक्षोभ्य इत्यनामिकाभ्यां नमः ॥ ४ ॥ ॐ आदित्यो ज्योतिरादित्य इति कनिष्ठिकाभ्यां नमः ॥ ५ ॥ ॐ शार्ङ्गधन्वा गदाधर इति करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ६ ॥ इति करन्यासः ॥ एवमेव हृदयादिषडंगन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् ॥ " शांताकारं भुजगशयनं पद्मनाभं सुरेशं विश्वाधारं गगनसदृशं मेघवर्णं शुभांगम् ॥ लक्ष्मीकांतं कमलनयनं योगिभिर्ध्यानगम्यं वंदे विष्णुं भवभयहरं सर्वलोकैकनाथम् ॥ १ ॥ " इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य । ॐ नारायणाय नमः ॥ १ ॥ ॐ नराय नमः ॥ २ ॥ ॐ नरोत्तमाय नमः ॥३॥ ॐ देव्यै नमः ॥ ४ ॥ ॐसरस्वत्यै नमः ॥ ५ ॥ ॐ व्यासाय नमः ॥ ६ ॥ इति नमस्कृत्य स्पष्टपदाक्षरं स्तोत्रं पठेत् । अस्य पुरश्चरणं रोगानुसारेण सहस्रमयुतं लक्षं वा जपदशांशतस्तिलपायसाज्यैर्होमः । होमस्तु सहस्रनामभिः स्वाहांतैः कार्य्यः । अन्यत्सर्वं यथाविधि कुर्य्यात् । सद्य आरोग्यतासिद्ध्ये अच्युतानंत गोविन्देति नामत्रयेण संपुटितस्य सहस्रनामस्तवस्य जपः कार्य्यः ॥ अथवा ॥ ॐ कृष्णाय वासुदेवाय हरये परमात्मने ॥ प्रणतक्लेशनाशाय गोविन्दाय नमोनमः ॥ १ ॥ इत्यनेन । ॐ आपदामपहर्तारं दातारं सर्वसंपदाम् ॥ लोकाभिरामं श्रीरामं भूयोभूयो नमाम्यहम् ॥ २ ॥ इति मंत्रेण वा संपुटितस्य जपेन सर्वरोगनाशः ॥ इति ज्वरहराणि ॥ अथातिसारग्रहणीशमनविधानम् ॥ अग्न्युपशमी अतिसारी भवति तडागभेत्ता च इति । सोऽग्निरस्मीत्यृचं दशसहस्र १०००० संख्यया जपेत् ।

तिलाज्यद्रव्येण जुहुयात् हिरण्यं च दद्यात्। इत्यतिसारशमनम् ॥ अथ संग्रहणीशमनम् ॥ यः पुनतुरुष्टां भार्यामनन्यगतिकां कारणमन्तरेण परित्यजति स जन्मान्तरे संग्रहणीरोगवान् भवति । तच्छांतये शिवसंकल्पसूक्तमष्टोत्तरसहस्रं जपेत् । मधु हिरण्यं च दद्यात्। तथा च-(शिवगीतायाम्) साध्वीं भार्यां च यो मर्त्यः परित्यजति कामतः॥ ग्रहणीरोगसंयुक्तः सदा भवति मानवः ॥ शिवसंकल्पसूक्तेन जपेदष्टोत्तरं शतमिति संग्रहण्युपशमनम् ॥ ॥ अथाशौरोगशमनम् ॥ वेतनमादाय योऽध्यापयत्यर्च्चयति जुहोति जपति सोऽशौरोगवान् भवति । स कृच्छ्रातिकृच्छ्रचांद्रायणानि कृत्वा पुरुषसूक्तम्। उद्यन्नृचम्। आदित्यहृदयं वा। अग्निवर्णमित्यादिसूक्तं व्याधिगुरुलघुभावेन वापेक्षयासहस्रमयुतं वा जपेत् ॥ सघृतं हिरण्यं च दद्यात् ॥ इत्यर्शोघ्नप्रतीकारः॥ अथाजीर्णमन्दाग्निशमनम् ॥ (ऋग्विधाने) यस्य भुक्तं न जीर्येत न तिष्ठेद्वा कथंचन ॥ तस्यान्नस्यानुरोधत्वादग्निरस्मीत्यृचं जपेत् ॥ (वृद्धपराशरः) अग्निसूक्तं जपेन्नित्यं श्रीसूक्तं च विचक्षणः इति । जातवेदसे इति मंत्रजपं वा कुर्य्यात् ॥ अथवा मन्दाग्निशान्तये राजतं मेषं यथाविधि दद्यात् ॥ अथ विशूचिकोपशमनविधानम् ॥ (योगवासिष्ठ) उत्पत्तिप्रकरणे एकोनसप्ततितमे सर्गे ॥ "दुर्भोजना दुरारम्भा मूर्खा दुःस्थितयश्च ये ॥ दुर्देशवासिनो दुष्टास्तेषां हिंसा करिष्यसि ॥ १ ॥ प्रविश्याहृदयं प्राणैः पद्मप्लीहादिबाधनात् ॥ वातलेखात्मिका व्याधिर्भविष्यसि विशूचिका ॥ २ ॥ सगुणं निर्गुणं चैव जनमासादयिष्यसि ॥ गुणान्वितचिकित्सार्थं मन्त्रोयं तु मयोच्यते ॥ ३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ हिमाद्रेरुत्तरे पार्श्वे कर्कटी नाम

राक्षसी ॥ विशूचिकाभिधाना सा नाम्नाप्यन्या यवाधिका ॥ ४ ॥ तस्या मन्त्रो यथा-"ॐ ह्रींह्रींरांरां विष्णुशक्तये नमः । ॐ नमो भगवति विष्णुशक्तिमेनाम् ॐ हरहर नयनय पचपच मथमथ उत्सादय दूरे कुरु स्वाहा हिमवन्तं गच्छ जीव सः सः सः चंद्रमण्ड लगतोसि स्वाहा ॥ ७२ ॥ इति मंत्री महामंत्रं न्यस्य वामकरोदरे ॥ मार्जयेदातुराकारं तेन हस्तेन संयुतः ॥ ६ ॥ हिमशैलाभि मुख्येन विद्रुतां तां विचिन्तयेत् ॥ कर्कटीं कर्कशाक्रंदां मंत्रमुद्गरमर्दिताम् ॥ आतुरं चिंतयेच्चंटे रसायनहृदि स्थितम् ॥ अज रामरणं युक्तं मुक्तं सर्वाधिविभ्रमैः ॥ ७ ॥ साधको हि शुचिर्भूत्वा स्वाचांतः सुसमाहितः ॥ क्रमेणानेन सकलां प्रोच्छिनन्ति विशू चिकाम् ॥ ८ ॥ इति विशूचिकाप्रतीकारः ॥ अथ पांडुरोगोपशमनविधानम् ॥ देवब्राह्मणद्रव्यापहारी पांडुरोगवान् भवति सकृ च्छ्रातिकृच्छ्रचांद्रायणानि कुर्यात् कूष्मांडहोमं च कुर्यात् हिरण्यं वसुधां च दद्यात् ॥ अथवा पूर्वोक्तपृथिवीमन्त्रानुष्ठानं कुर्या दिति पांडुरोगोपशमनम् ॥ अथ रक्तपित्तोपशमनम् ॥ यः पूर्वजन्मनि वैद्यशास्त्रमदाद्युक्तौषधमन्यथा कृत्वा प्रयोजयति स शोणि तपित्तव्याधिमान् भवति । स ॐ अग्निंदूतं वृणीमह इत्यादिना चरुघृताभ्यामष्टोत्तरायुतसंख्यं जुहुयात् । इति रक्तपित्तोपशमनम् ॥ अथ क्षयरोगोपशमनविधानम् ॥ (महार्णवे) यः पूर्वजन्मनि साक्षाद्ब्रह्महा क्षयरोगवान् भवति । 'ब्रह्महा क्षयरोगी स्यात्' । इति शातात पोक्तेः । अस्य प्रायश्चित्तमसाध्यरोगोपसृष्टं षडब्दं व्रतमाचरेत् । रोगतारतम्याभावात्प्रायश्चित्ताभावो द्रष्टव्यः (ऋग्विधाने) " असाध्यव्याधिना ग्रस्त उग्रेण प्राणहारिणा ॥ आर्तरौद्रेण सूक्तेन प्रत्यृचं वाग्यतः शुचिः ॥ पूर्वमाज्याहुतीर्हुत्वा उपस्थाय च शंक

रम् ॥ हविःशेषेण वर्तेत एकोत्तरशतं ततः ॥ पूर्णे मासे जयेन्मृत्युं रोगेभ्यश्च प्रमुच्यते । होमकर्मण्यशक्तानां जपस्तद्द्विगुणो भवेत्" इति अथवा त्र्यंबकमंत्रपुरश्चरणं कुर्यात् ॥ इति क्षयोपशमनविधानम् ॥ अथ श्वासकासादिकफरोगोपशमनम् ॥ (उमामहेश्वरसंवादे) "कृतघ्नो जायते मर्त्यः कफवाञ्श्वासकासवान् ॥ उष्णज्वरी च नित्यं हि पित्तरोगसमन्वितः ॥" इति । तच्छांतये पिपीलिकामध्यानि यवमध्यानि वा त्रीणि चांद्रायणानि कुर्यात् ॥ यथेप्सितं पंचाशद्ब्राह्मणान् भोजयेत् ॥ "तद्विष्णोरिति सूक्तेन जपं कुर्याद्द्विजोत्तमः ॥ पूजयेद्भोजयेद्दद्यात्तन्मना नान्यमानसः ॥" इति । अथवा । पुरुषसूक्तम् । सहस्रनामस्तोत्रम् । उद्बध्यस्वेत्यृचं वा प्रत्यष्टोत्तरायुतं जपं कृत्वा चरुघृताभ्यां हुत्वा पञ्चाशद्ब्राह्मणान् भोजयेत् । (महाभारते) "हिरण्यं रक्तवासांसि पंचाशद्द्विप्रभोजनम् ॥ सहस्रकलशस्नानं कुर्याद्रोगस्य शांतये" इति ॥ अथ अच्युतानंत गोविंदेति नामत्रयमष्टोत्तरायुतत्रयं जपेत् इति कफरोगोपशमनम् ॥ अथ वातव्याधिशमनविधानम् ॥ देवब्राह्मणस्वापहरणात् स्वामिद्रोहाद्वातरोगी भवति । अस्य प्रायश्चित्तं कृच्छ्रातिकृच्छ्रचांद्रायणं कुर्यात् (वीरसिंहावलोकने) "वात आवातमंत्रोऽयं जप्यतेऽयुतसंख्यया ॥ अग्निरश्मीत्यृचं वापि जपेद्वा जुहुयादपि ॥" इति । धनुर्वाते विशेषस्तत्रैव । यः पुनरक्षतयोनिमनिच्छंतीं परस्त्रियं बलादाक्रम्योपभुंक्ते स सर्वसंधिषु धनुर्वातरोगवान् वा विषमज्वरी वा तीव्रपीडावान् भवति । (तच्छांतिर्ब्राह्मे) "अपमृत्युप्रशांत्यर्थं प्रतिरूपं द्विजोत्तमे । प्रदद्यान्माहिषीं कृष्णां सवत्सां पूजयेत्ततः ॥ सहस्रनामस्तोत्रं वा सर्वं वारत्रयं जपेत् ॥ मृत्युरोगोपशांत्यर्थमात्मनश्च शुभाप्तये" (शङ्करगीतायाम्) "अ

च्युतानन्त गोविंदेत्येतन्नामत्रयं द्विजः । अयुतत्रयसंख्याकं जपं कुर्याद्धि शान्तये ॥" इति । अथवा पुरुषसूक्तं जपेत् । पापक्षयाद्रोग मोक्षो भवत्येव । इति वातरोगोपशमनविधानम् ॥ अथ शूलरोगोपशमनविधानम् । याचितारमकिंचनं ब्राह्मणं श्रुताध्यापनसंपन्नम तिशांतमाहूय यो न प्रयच्छति स जठरशूलरोगवान् भवति कदाचिदाध्मानी भवति सकृच्छ्रातिकृच्छ्राणि कृत्वा वस्त्राणि दद्यात् । दाननिबंधोक्तं त्रिशूलदानं च कार्यम् । (महार्णवे शातातपः) "शूली परोपतापेन जायते वपुषा तनुः॥ सोऽन्नदानं प्रकुर्वीत तथा रुद्रं जपे द्बुध" इति रुद्रविधानम् (शिवप्रकरणे) द्रष्टव्यम्॥ इति शूलोपशमनम्॥ अथ गुल्मरोगशमनम् ॥ गुरुप्रत्यर्थी वातगुल्मवान् भवति । तच्छा न्तये मासमेकं पयोव्रतं कृत्वा । ॐ मुञ्चामीत्यनेन सूक्तेन प्रत्यृचं चरुघृताभ्यां जुहुयात् । ॐ वातआवातुभेषजमित्यस्य वातायन उल ऋषिः । वायुर्देवता । गायत्री छंदः । विहितार्थे जपे विनियोगः । ॐ वात आवातु भेषजꣳ शंभूर्मयोभूर्नोहृदेप्रणआयूꣳषितारिषत् ॥ १ ॥ इति मंत्रेणायुतसंख्यया जपो होमश्च कार्य्यः ॥ इति गुल्मोपशमनम् ॥ अथोदररोगाणां शमनविधानम् ॥ (महार्णवे) " यो ब्रह्मविष्णुरुद्राणां भेदमुत्तमभावतः । कुर्यात्स उरव्याधियुक्तो भवति मानवः ॥ कुर्यात्कृच्छ्रं चातिकृच्छ्रं चांद्रायणमथापरम् । सहस्रकलशस्नानमीश्वरस्य तु कारयेत् ॥ जपेदयुतसंख्याकमुद्वन्नवेत्यृचं तथा । आतेपितरतः सूक्तान् घृतेन चरुणा पृथक् ॥ अष्टोत्तरसहस्रं हि जुहुयाच्च ततः परम् । मधुनाज्येन संयुक्तं हिरण्यं शक्तितो दिशेदिति । " सहस्रकलशस्नानं महेशस्य शतरु द्रेण तत्तु रुद्रप्रकरणे द्रष्टव्यम् ॥ उद्वन्नवेत्यृचमपि पूर्वं प्रतिपादितमित्यर्थः । अथ जलोदरे विशेषस्तत्रैव । " सहस्रकलशस्नानं

महादेवस्य कारयेत् । भोजयेच्च शतं विप्रान्मुच्यते किल्बिषात्ततः ॥ प्लीहोदरे विशेषः । "भृतकाध्यापको यस्तु कन्यादूषणतत्परः । प्लीहवान् स भवेद्विप्रो जपेच्छ्रीसूक्तमत्र हि ॥ अयुततत्रयसंख्याकं प्लीहोदरविमुक्तये । प्रत्यृचं च भवेद्धोमश्चरुणा सर्पिषा पृथक् ॥" इति । श्रीसूक्तं देवीमंत्रप्रकरणे ज्ञेयम् । अथ प्लीहरोगनाशकहनुमन्मंत्रः (मंत्रमहोदधौ) मन्त्रो यथा—"योयोहनूमंतफलफलित धगधगितआयुराषफरुडाह" इति चतुर्विंशतिर२४वर्णो मंत्रः ॥ प्लीहयुक्तोदरे स्थाप्यं नागवल्लीदलं शुभम् । तदुपर्य्यष्टगुणितं वस्त्रमाच्छादयेत्ततः ॥ वंशजं शकलं तस्योपरि मुञ्चेत्कपिं स्मरन् । आरण्यप्रस्तरोत्पन्ने वह्नौ यष्टिं प्रतापयेत् ॥ बदरीतरुसंभूतां मन्त्रेणानेन सप्तशः । तया संताडयेद्वंशं शकलं जठरस्थितम् ॥ सप्तकृत्वः प्लीहरोगो नश्यत्येव नृणां क्षणात् । इत्युदररोगशमनप्रकारः । अथ मूत्रकृच्छ्रादिरोगहरप्रतीकारः (महार्णवे) " सहस्रनामस्तोत्रस्य सूक्तस्य पौरुषस्य च ॥ गायत्र्याश्च जपः कार्य्यः शक्त्या पापापनुत्तये ॥ अथ प्रमेहरोगोपशमनविधानम् ॥ (महार्णवे) " मातृगामी स्वसृगामी मधुमेही भवेन्नरः ॥ भ्रातृभार्याभिगामी च जलमेही नराधिप । यो गच्छेद्भगिनीं नित्यमिक्षुमेहीति निश्चितम् ॥ चांडालीगमनात्सर्वप्रमेहव्याधिमान्भवे । क्षुत्पिपासातुरश्चैव जायते तस्य निष्कृतिः ॥ चांद्रायणत्रयं कुर्याद्यवमध्यं तथापरम् ॥ तिर्यग्गामी स शूलेन प्रमेहेन युतो भवेत् ॥ कुर्य्यात्सांतपनादीनि प्रायश्चित्तं यथाविधि । पर्वव्यवायी मनुजः कन्यागामी तथैव च ॥ वातप्रमेहयुक्तः स्यात्कुर्याच्चांद्रायणत्रयम् ॥" इति अथ सर्वप्रमेहशमनप्रकारः । प्रोक्ताधिकं प्रायश्चित्तं प्रकल्प्य मात्रादीनामतिमात्रनिषिद्धत्वात् । यत्राशक्तः । तत्र कृच्छ्रत्रयं प्रतिदिनं

चत्वारिंशद्ब्राह्मणभोजनं कारयेत् ॥ पुरुषसूक्तं सहस्रनामस्तोत्रं गायत्रीं वा जपेत् ॥ आतेरौद्रसूक्तेनाज्यहोमं जपं वा अष्टोत्तरसहस्रं कारयेत् । स्वर्णधेनुं च दद्यात् ॥ अथ श्वयथुरोगोपशमनम् ॥ (महार्णवे) "पर्वताग्रं नदीतीरं छायामारुह्य वा नरः॥मूत्रं पुरीषमथ वा यः प्रक्षिपति वा जले ॥ श्वयथुव्याधिमाप्नोति इत्याह भगवाञ्छिवः ॥ 'स ॐ इदंवोविश्वतःशरीर' इत्यादि अष्टोत्तरशतायुतत्रयं जपेत् । ॐ आपोहिष्ठामयोभुव इत्यनेन चरुघृताभ्यामष्टोत्तरायुतत्रयं होमं कुर्यात् ॥ अथ वृषणव्याधिशमनप्रकारः ॥ तत्र स्नुषागामी वातवृषणः । असकृदज्ञानाद्गत्वा चांद्रायणत्रयाच्छुध्येत् । ज्ञानात्सकृद्गमने कृच्छ्राद्वा शुद्धिः । बुद्धिपूर्वकं बहुदिनेषु गत्वा अग्निं प्रविश्य मृतः शुध्येत् ॥ स रुद्रसंहितामष्टोत्तरसहस्रं जपेत् । गां च दद्यात् । तथा च (महार्णवे–विष्णुः) । "जायते वृषणे यस्य व्याधिः परमदारुणः । जपित्वा दशसाहस्रं मुच्यते रुद्रसंहिताम् ॥" अथ गण्डमालाशमनविधानम् ॥ "गुरुद्वेषी परिचित्तदुःखकारी गुल्मी गण्डमालव्याधिमांश्च जायते । अस्य प्रायश्चित्तं चांद्रायणं कृत्वा गंडमालागलगंडोपशांतये पुरुषसूक्तं सहस्रमयुतं वा व्याध्यनुसारेण जपेत् ॥ अथ कुष्ठरोगोपशमनविधानम् ॥ तत्र जन्तुघातकः कुष्ठरोगी वस्त्रहारी श्वेतकुष्ठी भवति सांतपनं कुर्यात् ॥ तदुक्तम् (महार्णवे) "यो नरो हन्ति वै जंतून्कुष्ठरोगी भवेत्तु सः ॥ स च सांतपनं कुर्याद्भगवानाह शंकरः॥" इति ॥ अन्यायदंडकारी च मुखकृष्णो भवति । असौ कृच्छ्रातिकृच्छ्रचांद्रायणं कुर्य्यात् । क्षुद्रप्राणिहिंसको विवर्णमुखः स चांद्रायणमतिकृच्छ्रं च कृत्वा राजतवृषभदानं कुर्यात् ॥'ब्रह्महा नरकस्यांते पाण्डुकुष्ठी प्रजायते । प्रायश्चित्तं प्रकुर्वीत यथोक्तमृषिभाषितम् ॥"(महाभारते–)

" हिरण्यं रक्तवासांसि पंचाशद्विप्रभोजनम् ॥ सहस्रकलशस्नानं तस्य रोगोपशांतये ॥ " इति अत्र सहस्रकलशस्नानं शालग्रामोपरि कार्यम् ॥ पुरुषसूक्तं सहस्रनामस्तोत्रम् । उद्यन्नद्येत्यृचो जपेत्प्रत्यष्टोत्तरायुतं चरुघृताभ्यां जुहुयात् । अथवा सूर्याराधनम् । आदित्य हृदयजपं महाभारतश्रवणं च कुर्य्यात् ॥ अथ शिरोरोगशमनविधानम् ॥ गुरूपरोधी शिरोरोगी भवति । तच्छांतये पंचाशद्ब्राह्मण भोजनं कार्यम् ॥ उद्यन्नद्येत्यृचं जपेत् । कूष्मांडीभिश्च जुहुयात् । अथवा अक्षीभ्यामिति सूक्तमष्टोत्तरशतं जपेत् ॥ चरुघृताभ्यां दशांशेन जुहुयात् । अथवा वायुपुराणोक्तस्वर्णयज्ञोपवीतदानं कुर्य्यात् ॥ ॥ अथ नेत्ररोगशमनविधानम् ॥ (महार्णवे) " परदृष्टिविघातेन भिषग्मिथ्याचरेण च । कामात्परस्त्रियं दृष्ट्वा नेत्ररोगी भवेन्नरः ॥ चांद्रायणपराकं च पंचाशद्विप्रभोजनम् । कुर्याद्वयः सुपर्णेति चरुणा सर्पिषा तथा ॥ अष्टोत्तरसहस्रं तु जुहुयाद्रोगशान्तये । वर्चोदाअसि मंत्रं तु जपेदाज्यं सकांचनम् ॥ दद्याद्विप्राय विधिवन्नेत्ररोगः प्रशाम्यति " इति ॥ (कर्मविपाकसंग्रहेपि) " नग्नां परस्त्रियं दृष्ट्वा सूर्यं वास्तमयोदये । नेत्रशूली भवे त्सोपि नोक्षितुं क्षमते दृशा ॥ वर्चोमेदेहि मंत्रेण होमः स्यादष्ट चायुतम् ॥ वयः सुपर्णा मंत्रेण नेत्रे सिंचेच्च वारिणा ॥ अक्षीभ्यांत इति जपेन्नेत्रशूलं प्रशाम्यति " इति ॥ "ॐ वर्चोदा असि वर्चो मे देहि इति दशाक्षरो मंत्रः" होमकाले स्वाहांतः कर्त्तव्यः । अस्य मंत्र स्य प्राजापत्यपरमेष्ठीवामदेवा ऋषयः । अग्निर्देवता । अतिशक्वरीछंदः । विहितार्थे विनियोगः ॥ ॐ वर्चोदाअसिवर्चोमे देहि ॥ १ ॥ ॐ वयः सुपर्णाउपसेदुरिंद्रंप्रियमेधाऋषयोनाधमानाः । अपध्वांतमूर्णुहिपूर्धिचक्षुर्मुमुग्ध्यस्मान्निधयेवबद्धान् ॥ २ ॥

एवं यथाशक्ति यथारोगं च जपसंख्यां प्रकल्प्य यावद्रोगविमुक्तिस्तावन्नेत्रसेचनं कृत्वा यथाशक्ति ब्राह्मणान् भोजयेत् ॥ सूर्यप्रीत्यर्थं सूर्यपूजा च कार्य्या । नेत्राधिदेवतात्वात्तस्येति ॥ ससुवर्णं साज्यं छायापात्रं दद्यात् ॥ नेत्रपूयहरमाह । तत्रैव-दंपतीभ्यां प्रवृत्तं तु मैथुनं यो निरीक्षते । स नेत्रपूययुक्तः स्यादक्षीभ्यामिति मंत्रतः ॥ जपहोमौ च कर्त्तव्यौ शक्त्या ब्राह्मणभोजनम् । सहस्रकलशस्नानं रवेः कुर्याद्द्विजोत्तमः ॥ इति अत्रसहस्रकलशस्नानं सूर्यप्रतिमायां मंडले वा ॐ विभ्राडित्यादिसौरसूक्तेन कार्यम् । अथवा सर्वनेत्ररोगोपशमनार्थमादित्यहृदयं नेत्रोपनिषदं वा सहस्रमयुतं वा पठेत् । अथ नेत्रोपनिषत् ॥ अथातश्चाक्षुषीं पठितसिद्धविद्यां चक्षूरोगहरां व्याख्यास्यामो यया चक्षूरोगाः सर्वतो नश्यन्ति चक्षुषो दीप्तिर्भवति । अस्याश्चाक्षुषविद्याया अहिर्बुध्न्य ऋषिः । गायत्री छन्दः । सविता देवता । चक्षूरोगनिवृत्तये जपे विनियोगः ॥ ॐ चक्षुश्चक्षुश्चक्षुस्तेजः । स्थिरो भव मां पाहि त्वरितं चक्षूरोगान् शमयशमय मम जातरूपं तेजो दर्शयदर्शय यथाहमंधो न स्यां तथा कृपया कल्याणं कुरुकुरु मम यानियानि पूर्वजन्मोपार्जितानि चक्षुःप्रतिरोधकदुष्कृतानि तानि सर्वाणि निर्मूलय निर्मूलय । ॐ नमश्चक्षुस्तेजोदात्रे दिव्यभास्कराय ॐ नमः करुणाकराय अमृताय ॥ ॐ नमो भगवते सूर्याय । अक्षितेजसे नमः । खेचराय नमः । महते नमः । रजसे नमः । तमसे नमः । असतो मां सद्गमय । तमसो मां ज्योतिर्गमय । मृत्योर्मामृतं गमय । उष्णो भगवान् शुचिरूपः हंसो भगवान् शुचिरप्रतिरूपः । य इमां चाक्षुष्मतीं विद्यां ब्राह्मणो नित्यमधीते । न तस्याक्षिरोगो भवति न तस्य कुलेंधो भवति । अष्टौ ब्राह्मणान् ग्राहयित्वा

विद्यासिद्धिर्भवति । ॐ विश्वरूपं घृणितंजातवेदसंहिरण्मयं ज्योतिरूपं ज्योतिरूपं तपंतं सहस्ररश्मिभिः शतधा वर्तमानः । पुरः प्रजातामुदयत्येषसूर्यः ॐ नमो भगवते आदित्याय अवाग्वादिने स्वाहा ॥ इति नेत्रोपनिषत्समाप्तिः ॥ अथ नेत्रोरोगहरं तर्पणम् ॥ (महार्णवे) उद्यन्नद्येति त्र्यृचस्य कण्वः प्रस्कण्व ऋषिः । अनुष्टुप् छन्दः । सूर्यो देवता । तर्पणे विनियोगः । ॐ उद्यन्नद्यमित्रमहः ॥ ॐ सूर्यं तर्पयामि ॥ १ ॥ ॐ आरोहन्नुत्तरांदिवम् ॐ सूर्यं तर्पयामि ॥ २ ॥ ॐ हृद्रोगंममसूर्यं ॐ सूर्यं तर्पयामि ॥ ३ ॥ ॐ हरिमाणं च नाशय ॐ सूर्यं तर्पयामि । ॐ शुकेषुमेहरिमाणम् ॐ सूर्यं तर्पयामि ॥ ॐ रोपणाकासुदध्मसि ॐ सूर्यं तर्पयामि ॥ ॐ अथोहारिद्रवेषुमे ॐ सूर्यं तर्पयामि । ॐ हरिमाणंनिदध्मसि ॐ सूर्यं तर्पयामि ॥ ॐ उदगादयमादित्यः ॐ सूर्यं तर्पयामि ॥ ॐ विश्वेनसहसासह ॐ सूर्यं तर्पयामि । ॐ द्विषंतंमह्यंरंधयन् ॐ सूर्यं तर्पयामि । ॐ मोअहंद्विषतेरंधम् ॐ सूर्यं तर्पयामि (अथार्धर्चः) ॐ उद्यन्नद्यमित्रमहआरोहन्नुत्तरांदिवम् ॐ सूर्यं तर्पयामि । ॐ हृद्रोगंममसूर्यहरिमाणंचनाशय ॐ सूर्यं तर्पयामि । ॐ शुकेषुमेहरिमाणं रोपणाकासुदध्मसि ॐ सूर्यं तर्पयामि । ॐ अथोहारिद्रवेषुमेहरिमाणंनिदध्मसि ॐ सूर्यं तर्पयामि ॥ ॐ उदगादयमादित्योविश्वेन सहसासह ॐ सूर्यं तर्पयामि ॥ ॐ द्विषन्तंमह्यंरन्धयन्मोअहंद्विषतेरधम् ॐ सूर्यं तर्पयामि ॥ (अथ सर्वर्चः) ॐ उद्यन्नद्यमित्रमहआ

रोहन्नुत्तंरांदिवंम् । हृद्रोगंममंसूर्यहरिमाणंचनाशय ॐ सूर्यं तर्पयामि । ॐ शुकेषुमेहरिमाणंरोपुणाकांसुदध्मसि ॥ अथोंहारिद्रुवेषुमे हरिमाणंनिदंध्मसि । ॐ सूर्यं तर्पयामि ॥ ॐ उदंगादुयमांदित्योविश्वेनसहंसासह । द्विषन्तंमह्यंरन्धयन्मोअहंद्विषतेरंधम् ॐ सूर्यं तर्पयामि (अथ सार्द्धर्चशः) ॐ उद्यन्नद्यमित्रमहआरोहन्नुत्तरांदिवंम् । हृद्रोगंममंसूर्यहरिमाणंचनाशय ॥१॥ शुकेषुमेहरिमाणंरोपुणाकांसुदध्मसि ॐ सूर्यं तर्पयामि ॥ ॐ अथोंहारिद्रुवेषुमेहरिमाणंनिदंध्मसि ॥ २ ॥ ॐ उदंगादुयमांदित्योविश्वेनसहंसासह । द्विषन्तंमह्यं रन्धयन्मोअहंद्विषतेरंधम् ॥ ३ ॥ ॐ सूर्यं तर्पयामि ॥ (अथ त्र्यृचेन त्रिः) ॐ उद्यन्नद्य० १ ॐ शुकेषु० २ ॐ उदंगादुय० ३ ॐ सूर्यं तर्पयामि १ एवं त्र्यृचेन पुनरपि द्विः । अस्य सकलस्यापि तर्पणप्रयोगस्य व्याध्यनुसारेणाष्टाविंशतिरष्टोत्तरशतमित्याद्यावृत्तिः कल्पनीया ॥ तत्र तर्पणे रक्ताक्षतरक्तपुष्पाणि ग्राह्याणि अयं च तर्पणप्रकारो न केवलनेत्ररोगहरः । अपि तु ज्वरादिरोगहरोपि ज्ञेयः । तथा च-(सायनभाष्ये-शौनकः) उद्यन्नद्येति मंत्रोयं सौरः पापप्रणाशनः । रोगघ्नश्च विषघ्नश्च भुक्तिमुक्तिफलप्रदः ॥ इति नेत्रादिरोगहरतर्पणम् ॥ अथ कर्णरोगोपशमनम् ॥ (महार्णवे) "मातृपितृगुरूणां च देवब्राह्मणयोस्तथा । शृणोति निंदां बुद्ध्या यः कर्णाभ्यां तस्य शोणितम् ॥ पूयं च प्रस्रवत्यस्य शांतिः कृच्छ्रचतुष्टयात् । हिरण्यरक्तवस्त्राणां दानाद्ब्राह्मणभोजनात् ॥

जपाद्धोमाच्च भवति सौरमंत्रेण शक्तित इति । अत्र जपे होमश्च । ॐ उद्यन्नद्येतिसौरमंत्रेणाष्टोत्तरशतादिः कार्यः । सौरमंत्रस्तु नेत्ररोगे पूर्वं कथितः ॥ अथ नासिकारोगहरविधानम् । (महार्णवे) "लवणस्यापहर्ता तु शीर्णघ्राणांघ्रिपाणिकः ॥ घर्घरस्वरवांश्चैव जायते तस्य निष्कृतिः ॥ उद्यन्नद्यत्यृचं सम्यक् जपेदष्टोत्तरायुतम् । जुहुयाच्चरुसर्पिर्भ्यां रक्तवासांसि कांचनम् ॥ दद्यादेवं द्विजगवां कुर्य्यात्पूजां स्वशक्तितः ॥ अथ मुखरोगहराणि ॥ (महार्णवे) " कूटसाक्षी भवेद्वक्ररोगी शोणितपित्तवान् । कृच्छ्रातिकृच्छ्रौ कुर्वीत चांद्रायणमथापरम् ॥ कुर्यात्कूष्मांडहोमं च गायत्रीमयुतं जपेत् । दद्याद्धिरण्यं व्रीहींश्च मुखरोगस्य शांतये ॥ " इति मुखरोगोपशमनविधानं समाप्तम् ॥ अथापस्मार (मृगी) रोगोपशमनविधानम् (महार्णवे) "गुरौ स्वामिनि वा यस्तु प्रतिकूलं समाचरेत् । सोऽपस्मारी भवेत्तत्र कुर्याच्चांद्रायणं व्रतम् ॥ सदसस्पतिमन्त्रेण चर्वाज्यं जुहुयात्तथा । कयान इति सूक्तं तु जपेद्ब्राह्मणतर्पणम् ॥ कुर्याद्धिरण्यदानं च शक्त्या रोगस्य शांतये ॥ सदसस्पतिमिति मंत्रस्य मेधातिथिर्ऋषिः । गायत्रीछंदः । सदसस्पतिर्देवता । होमे विनियोगः ॐसदसस्पतिमद्भुतंप्रियमिंद्रस्यकाम्यंसनिंमेधामयासिषम् ॥ १ ॥ कयान इति सूक्तं पञ्चदशर्चात्मकं ऋग्वेदीयं ज्ञातव्यम् " (शातातपः) "धूर्त्तोऽपस्माररोगी स्यात्तत्तद्दोषोपशांतये ॥ ब्रह्मकूर्चत्रयं कृत्वा धेनुं दद्यात्सदक्षिणाम् ॥" अथ वा 'दाननिबंधोक्तं' गणपतिप्रतिमादानं कुर्यात् ॥ इत्पस्मारशमनम् ॥ अथ भगंदररोगोपशमनम् ॥ (महार्णवे) "यो गृहीत्वा द्विजो मोहान्नियुक्तो धर्म्मनिश्चये ॥ भगंदरो

भवेत्तस्य ह्यधर्म्मं वदतो मुखात् ” (पद्मपुराणे विशेषः) ‘ आचार्यभार्यागमने भगंदरयुतो भवेत् ’ (शातातपोऽपि) “ स्वगोत्रस्त्री प्रसङ्गेन जायते च भगंदरी । तेनापि निष्कृतिः कार्या मेषदानेन यत्नतः ॥ ” अत्र मेषदानं दानग्रंथोक्तं रजतमयमेषदानं बोध्यम् ॥ इति भगंदरोपशमनम् ॥ अथ हृदयादिव्रणरोगोपशमनम् ॥ (शातातपस्मृतौ) “ स्वजातिजायागमने जायते हृदयव्रणी ॥ तत्पातकविशुध्यर्थं प्राजापत्यव्रतं चरेत् ॥ जात्युत्तमस्त्रीगमनाज्जायते मस्तकव्रणी । तत्पातकविशुद्ध्यर्थं प्राजापत्यव्रतं चरेत् ॥ श्रोत्रियस्त्रीप्रसंगेन जायते नासिकाव्रणी । आचरेत् सर्वशुद्ध्यर्थं प्राजापत्यचतुष्टयम् ॥” (महार्णवे) “जलाग्न्युद्बंधनप्रायनिमित्तेन म्रियते यः । भवेदुरसि दुष्टं हि व्रणं तस्यापि निष्कृतिः ॥ स दद्याद्गोद्वयं सम्यक्पंचाशद्विप्रभोजनम् । दक्षिणां च यथाशक्ति मुक्तो भवति रोगतः ॥ ‘ भगव्रणे विशेषः ’ ॥ मृते भर्तरि या नारी ब्रह्मचर्यविघातिनी । सा भवेद्व्रणदोषेण संभोक्तुं क्षमते न च ॥ संभोगानंतरं तीव्रवेदना पुरुषस्य वा । स नीलवृषभान्दद्यान्मधुसर्पिस्तिलानपि ॥ ‘ स्तनस्फोटेऽपि विशेषः’ । अवमन्य तु भर्तारं जारमालिङ्गते नवम् । सार्द्धं क्रीडति या नारी तमेवानुस्मरत्यपि ॥ तस्यास्तु स्तनयोः स्फोटा जायंते जननांतरे । भगाच्च रक्तं स्रवति तद्रोगस्य प्रशांतये ॥ दद्याद्गाः पञ्च लवणं हरिद्रां धान्यमेव च । उमामहेश्वरं चैव पूजयेच्च धने सति ॥ निष्कद्वादशकं दद्याज्जपेत्तामग्निसूक्तकमिति [तामग्निसूक्तं तामग्निवर्णां तपसा इत्यादि सप्तर्चसूक्तं ऋग्वेदे प्रसिद्धम्] इति व्रणशमनम् ॥ अथ वातरक्तशमनम् (वृद्धसौ

धायनः) "सवर्णागमने रक्तवातवाञ्जायते नरः । एतद्रोगनिवृत्यर्थं षडब्दं कृच्छ्रमाचरेत् ॥" (शातातपोपि) " रक्तवस्त्रप्रवालानां हारी स्याद्रक्तवातवान् । सवस्त्रां महिषीं दद्यात्पद्मरागसमन्विताम् ॥ वस्त्रं रक्तमेव ॥ इति वातरक्तोपशमनम् ॥ अथ स्त्रीणां प्रदररोगस्योपायः ॥ (महार्णवे 'स्रवद्गर्भा भवेत्सा तु बालकं हंति या पुरा' ॥ एतद्दोपविनाशार्थं वायुपुराणोक्तं कांचनयज्ञोपवीतं यथाविधि दद्यात ॥ 'गर्भस्रावभवाद्दोषादेवं कृत्वा विमुच्यते' । पूर्वजन्मनि या पित्रा मात्रा गुरुणा वा सार्द्धं स्पर्धते सा प्रदररोगिणी भवति सा कृच्छ्रातिकृच्छ्रं कुर्य्याच्चांद्रायणानि च कुर्यात् । तद्विष्णोरिति मंत्रमयुतत्रयं जपेत् । आज्यसहितमधुमंडकान्नं दद्यात् । विप्रपादक्षालितोदकेन स्वांगं मार्जयेत् विप्रोच्छिष्टेनानुलिंपेत् । या इत्थमाचरति तस्या अवश्यं चिकित्सायां रोगो नश्यति । इति प्रदररोगहरो विधिः ॥ अथ गर्भिण्याः प्रतिमासं गर्भरक्षाप्रकारः ॥ (वीरसिंहावलोकने) प्रथमे मासे गर्भिण्या गर्भरक्षामुद्दिश्य ब्रह्मणे बलिं दद्यात् । पायसघृतश्वेतवस्त्रचंदनच्छत्राङ्गुलीयककवचरत्नगर्भगंधपुष्पधूपदीपहिरण्यसहितपूर्णकुम्भेन बलिं क्षिपेत् । बलिमन्त्रः " एह्येहि भगवन् ब्रह्मन् प्रजाकर्त्तः प्रजापते । प्रगृह्णीष्व बलिं चेमं सापत्यां रक्ष गर्भिणीम् ॥ १ ॥ इति मंत्रेण शुद्धात्मना बलिर्देयः । बलिदात्रे दक्षिणां च दद्यादिति प्रथममासबलिदानविधानम् ॥ १ ॥ एवमेव सर्वत्र । द्वितीयमासे । पायसदध्यन्नलाजतिलपिण्याकवस्त्रहिरण्यजलपूर्णकुंभादिभिरलंकृत्य । ॐ अश्विनौ देवदेवेशौ प्रगृह्णीतं बलिं त्विमम् ॥ साण्त्यां गर्भिणीं

चेमां रक्षतं पूजयानया ॥ १ ॥ इति मन्त्रेणाश्विभ्यां बलिं दद्यात् ॥ इति द्वितीयमासबलिः ॥ २ ॥ तृतीये मासि । क्षीरान्नलाजश्वे तध्वजहिरण्यवस्त्रगन्धादिभिर्बलिं संपाद्य । ॐ रुद्राश्चैकादश प्रोक्ताः प्रगृह्णन्तु बलिं त्विमम् ॥ युष्माकं प्रीतये वृत्तं नित्यं रक्षत गर्भिणीम् ॥ १० ॥ इति मंत्रेण जलाशये एकादशरुद्रेभ्यो बलिं दद्यात् ॥ इति तृतीयमासबलिः ॥ ३ ॥ चतुर्थे मासि । रक्तान्न ध्वजगंधपुष्पवस्त्रहिरण्यादिभिः पूर्ववद्बलिं संपाद्य । ॐ आदित्या द्वादश प्रोक्ताः प्रगृह्णीध्वं बलिं त्विमम् ॥ युष्माकं तेजसां वृद्ध्या नित्यं रक्षत गर्भिणीम् ॥ १ ॥ इति द्वादशादित्येभ्यो बलिं दद्यात् ॥ इति चतुर्थमासबलिः ॥ ४ ॥ पंचमे मासि । माध्वीपैष्टीसु रशर्करामधुमधुकेक्षुतिलपिष्टधूपलाजहिरण्यादिभिः सहकारमूले गर्भरक्षायै गोमयेन विनायकं कृत्वा । वस्त्रयुग्मेनावेष्ट्य संपूज्य । ॐ विनायक गणाध्यक्ष शिवपुत्र महाबल ॥ प्रगृह्णीष्व बलिं चेमं सापत्यां रक्ष गर्भिणीम् ॥१॥ इति मंत्रेण विनायकाय बलिं दद्यात् इति पंचममासबलिः ॥ ५ ॥ षष्ठे मासि । पायसघृतशर्करालाजहरिद्रान्नविशिष्टं बलिं प्रभातसमये नदीतीरे तदभावे तडागसमीपे ॐ स्कंद षण्मुख देवेश पुत्रप्रीतिविवर्धन । प्रगृह्णीष्व बलिं चेमं सापत्यां रक्ष गर्भिणीम् ॥ १ ॥ इति मंत्रेण स्कंदाय बलिं दद्यात्॥ ॥ ६ ॥ सप्तमे मासि । पायसलाजशर्कराघृतसहितं हरिद्राध्वजसर्वालङ्कारभूषितं बलिं रक्तवस्त्रद्वयवेष्टितशरीरो नदीतीरे । ॐ प्रभासः प्रभवः श्यामः प्रत्यूषो मारुतो नलः । ध्रुवो धराधरश्चैव वसवोष्टौ प्रकीर्तिताः ॥ प्रगृह्णीध्वं बलिं चेमं नित्यं रक्षंतु गर्भिणीम् ॥१॥

इति मंत्रेणाष्टवसुभ्यो बलिं दद्यात् ॥ ७ ॥ अष्टमे मासि । दध्यन्नमुद्गकृसरान्नसाज्यपक्वापक्वमत्स्यमांससुरेक्षुरसगंधकृष्णवस्त्रकुक्कुट गन्धपुष्पधूपदीपहिरण्यसहितपूर्णकुंभेन नीलोत्पलसहितेन स्वयं रक्तवस्त्रेणालंकृत्य दक्षिणस्यां दिशि । ॐ पितृदेवि पितृज्येष्ठे बहुपुत्रि महाबले ॥ भूतश्रेष्ठे दिवावासे निर्वृते शौनकप्रिये ॥ प्रगृह्णीष्व बलिं चेमं सापत्यां रक्षगर्भिणीम् ॥ १॥ इति मंत्रेण दुर्गायै बलिं दद्यात् ॥ ८ ॥ नवमे मासि । दध्यन्नमुद्गकृसरान्नविशिष्टं पूर्ववत् प्रभातसमये । ॐ रक्षरक्ष महादेव भक्तानुग्रहकारक ॥ पक्षि वाहन गोविंद सापत्यां रक्ष गर्भिणीम् ॥१॥ इति मंत्रेण विष्णवे बलिं दद्यात् ॥ ९ ॥ दशमे मासि । पायसगुडापूपलाजपिष्टशक्तुभिः श्यामध्वजकृष्णगंधपुष्पधूपदीपहिरण्यसहितपूर्णकुंभेन नीलोत्पलसहितेन पूर्ववत् बलिहर्ता अलंकृत्यै वासुदेवालये अभ्यर्च्य वृक्ष मूले । ॐ त्रिविक्रम क्रमाक्रांतभूरिभूतजगत्त्रय ॥ गोवर्द्धनमहाशैलसमुद्धरणगर्वित ॥ १ ॥ हिरण्यकशिपोर्वक्षोविदारणनखांकुर ॥ विक्रमेण सुरज्येष्ठ रक्तांगेन महोज्ज्वल ॥ २ ॥ बलदेवानुज ज्येष्ठ कंसचाणूरकंसन ॥ गरुडध्वज दैत्यारेऽनन्ताच्युत चतुर्भुज ॥ ३॥ विधुंतुदप्राणहर आदित्यकृतचक्रभृत् ॥ भीषणाकार भुजगशयानेंदीवरच्छवे ॥ ४ ॥ पांचजन्यप्रभाव्यक्तकौस्तुभोद्योतभास्कर ॥ वाराहवपुषा पूर्वं सम्यग्धृतवसुंधर ॥ ५ ॥ शार्ङ्गज्याघातरुचिमत्किणांकितमहाभुज । अनाद्यंतासुररिपो धीर पद्मालयालय ॥ ६ ॥ प्रगृह्णीष्व बलिं चेमं सापत्यां रक्ष गर्भिणीम् ॥ एभिर्मंत्रैर्बलिं दद्यात् । इति दशममासबलिदानप्रकारः॥१०॥इति गर्भरक्षाविधानम्॥

अथ शीघ्रप्रसवोपायः (संस्कारभास्करे) "हिमवत्युत्तरे पार्श्वे शवरी नाम यक्षिणी ॥ तस्या नूपुरशब्देन विशल्या स्यात्तु गर्भिणी स्वाहा ॥ १ ॥ इति मंत्रेणैकविंशतिदूर्वांकुरैरेकपलं तिलतैलं प्रदक्षिणमावर्तयन्नष्टशतं मन्त्रयित्वा तत्तैलं किञ्चित्पाययेच्छेषमुदरे लेपयेदिति। (अथ यंत्रप्रकारः) गजा[३]ग्नि[४]वेदा उडुराट्[१]शरां[५]कांर[९] सर्षिपक्षौ[२] इति हि क्रमेण। लिखेत्प्रसूतेः समये गृहे वै सुखेन नार्यः सुवते हि शीघ्रमिति ॥ अथ बालानां रोगशमनविधानम् ॥ (वीरसिंहावलोकने) बालानां सर्वरोगोपशांत्यर्थं व्याहृतिहोममन्नदानं च कुर्यात् (तत्रैव) ताडनतर्जनहासभयाद्वा निजजननीप्राकृतहितभावात् ॥ स्कंदमुखाः प्रमथा बलिहेतोः शिशुकममंगलमाशु विशंति ॥ १ ॥ स्तब्धविलोचनशोणितगंधः कुटिलमुखाल्परवो लुलिताक्षः। स्तन्यपराङ्मुखगाढविमुष्टिश्चकितमनाः शिशुराकुलितस्तैः ॥ २ ॥ बालानां प्रायेण स्कंदमातृकादिबालघातकदेवदोषैरेव रोगा भवंति तस्मात्तेषां बलिदानादिना शांतिं कुर्यात्। तच्छांतिविधानं तु शांतिसारादौ ज्ञेयं ग्रंथविस्तरभयादत्र न लिख्यते ॥ इति सामान्यतो बालरोगशमनविधानम् ॥ अथ बालानां दुष्टदृष्टिदोषादौ रक्षाविधानम् (कपिलसंहितायाम्।) शिशुसंरक्षणार्थायाऽशुभग्रहनिवारिणीम् ॥ रक्षां संध्यासु कुर्वीत निंबसर्षपगृंजनैः ॥१॥ फलीकरणसंमिश्रैः करंजैरवलोकने ॥ वचोधरान्नदेशेषु बालग्रहविमुक्तये ॥२॥ वासुदेवो जगन्नाथः पूतनातर्जनो हरिः ॥ रक्षतु त्वरितो

शीघ्रप्रसवकारकमिदम्।

८	१	६
३	५	७
४	९	२

॥२५६॥

बालं मुंचमुंच कुमारकम् ॥ ३ ॥ कृष्ण रक्ष शिशुं शंखमधुकैटभमर्दन ॥ प्रातः संगवमध्याह्नसायाह्नेषु च संध्ययोः ॥ ४ ॥ महां निशि सदा रक्ष कंसारिष्टनिषूदन ॥ यद्गोरजःपिशाचांश्च ग्रहान्मातृग्रहानपि ॥ ५ ॥ बालग्रहान् विशेषेण छिंधिछिंधि महाभयान् ॥ त्राहित्राहि हरे नित्यं त्वद्रक्षाभूषितं शिशुम् ॥ ६ ॥ इति भस्माभिमंत्र्यैव भूषयेत्तेन भस्मना ॥ शिरोललाटाद्यंगेषु रक्षां कुर्याद्यथा विधि ॥ ७ ॥ मंत्रसंरक्षणादेवं शिशुः संवर्धतेन्वहम् ॥ (हरिवंशे) " नंदोंकमेनमारोप्य भूरेणुं परिगृह्य च ॥ शिरः प्रदक्षिणं कुर्वन्मंत्रमेनं जजाप ह ॥ १ ॥ विष्णुस्ते पूर्वतः पातु रुद्रो रक्षतु दक्षिणे ॥ ब्रह्मा च पश्चिमे पायाच्चन्द्रो रक्षत्वथोत्तरम् ॥ २ ॥ उपरिष्टात्तथा सूर्यः पायाच्चाधश्च वासुकिः ॥ पायादूर्द्ध्वमधो वत्सं शिष्टाः काष्ठाः समीरणः ॥ ३ ॥ स्वस्ति करोतु भगवान् पिनाकी वृषभध्वजः ॥ गावो रक्षन्तु सर्वत्र भूमौ पातु सदाशिवः ॥ ४ ॥ एवमुच्चार्य नन्दस्तु कृष्णं पस्पर्श सर्वतः ॥ एष मंत्रो हि बालानां रक्षायै परिकीर्तितः ॥ ५ ॥" इति स्खलनादौ बालरक्षाविधानम् ॥ ॥ अथ महामारीशमनविधानम् (ब्रह्मवैवर्ते) "राजा च कुरुते पापं ब्रह्महत्यादि दारुणम् ॥ वंशजान्हंति सहसा स्त्रीवधं कुरुते भृशम् ॥ १ ॥ तेन राज्ञां हि सा पृथ्वी सनरा क्षयमाप्नुयात् ॥ कालस्फोटादयो रोगा वैद्याऽविज्ञातलक्षणाः ॥ २ ॥ प्रभवन्त्यौषधं नैव मंत्रतंत्राणि चैव हि ॥ आशु मृत्युकराश्चैव ज्वरदाहकरास्तथा ॥ ३ ॥" (हेमाद्रौ गर्गः) "रुद्रप्रकोपजो यस्माज्जनमारः प्रवर्तते ॥ तस्मात्प्रसादयेद्यत्नाद्देवदेवं महेश्वरम् ॥ १ ॥ गाणपत्येन विधिना अथ

वींशिरसा तथा ॥ यामलेन विधानेन कुर्याद्देवप्रसाधनम् ॥ २ ॥ शिवसूक्तमुमासूक्तं जपेच्च शतरुद्रियम् ॥ बल्योपहारान् विविधांश्चत्वरेषु निवेदयेत् ॥ ३ ॥ आवाह्य च गणैस्सार्द्धं रुद्रं रात्रावहस्सु च ॥ ब्राह्मणान्भक्ष्यभोज्यैश्च दक्षिणाभिश्च तोषयेत् ॥ ४ ॥ प्रसादिते ततो रुद्रे जनमारो निवर्त्तते ॥ आत्मरक्षां स्वयं कृत्वा ततः शांतिं प्रयोजयेत् ॥ ५ ॥" आत्मरक्षा कवचादिना कर्त्तव्या । (नृसिंहपुराणे) "अनावृष्टिमहामारीज्वररोगभये तथा ॥ नरसिंहं समाराध्य ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥१॥ कारयेल्लक्षहोमं तु ग्रामे यश्च नराधिपः" इति (नृसिंहमन्त्रो विष्णुप्रकरणे द्रष्टव्यः) । (सुश्रुते) "स्थानत्यागाज्जपाद्धोमान्महामारी प्रशाम्यति ॥" इति । (जपान्महामृत्युञ्जयनृसिंहशतचण्डीरुद्रविधानादिभिर्होमान्मृत्युञ्जयदुर्गाभैरवादिमंत्रैः पायसतिलाज्यमधुत्रयहोमादित्यर्थः)

अथ अनावृष्टिशमनविधानम् । तत्र तावद्वरुणमंत्रपुरश्चरणम् (शारदातिलके) मंत्रो यथा-" ॐ ध्रुवासुत्वासाक्षितिषुक्षियंतोव्यस्मत्यावशंवरुणोसुमोचत् । अवोवन्वानाआदितेरुपस्थाद्यूयंपातस्वस्तिभिःसदानः ॥ द्विचत्वारिंशद्वर्णात्मक ऋग्वेदोक्तो मंत्रः । अस्य वरुणमंत्रस्य वसिष्ठ ऋषिः । त्रिष्टुप् छन्दः । वरुणो देवता । अनावृष्टिशमनार्थे जपे विनियोगः । ॐ वसिष्ठऋषये नमः शिरसि ॥ १ ॥ ॐ त्रिष्टुप्छन्दसे नमः मुखे ॥ २ ॥ ॐ वरुणदेवतायै नमः हृदये ॥ ३ ॥ इति ऋष्यादिन्यासः ॥ अथ षडंगन्यासः ॥ ॐ ध्रुवात्वासक्षितिषु हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ क्षियंतोव्यस्मत्पाशं शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ वरुणो मुमोचत् शिखायै

वषट् ॥ ३ ॥ ॐ अवोवन्वाना अदिते कवचाय हुं ॥ ४ ॥ ॐ रुपस्थाद्यूयंपात नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ स्वस्तिभिः सदान इत्यस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति हृदयादिन्यासः । अथ मंत्रवर्णन्यासः । ॐ ध्रुं नमः दक्षिणपादांगुल्यग्रे ॥ १ ॥ ॐ वां नमः दक्षिण पादांगुलिमूले ॥ २ ॥ ॐ सुं नमः दक्षिगुल्फे ॥ ३ ॥ ॐ त्वां नमः दक्षिणजानुनि ॥ ४ ॥ ॐ सं नमः दक्षपादमूले ॥ ५ ॥ ॐ क्षिं नमः वामपादांगुल्यग्रे ॥ ६ ॥ ॐ तिं नमः वामपादांगुलिमूले ॥ ७ ॥ ॐ षुं नमः वामगुल्फे ॥ ८ ॥ ॐ क्षिं नमः वामजानुनि ॥ ९ ॥ ॐ यं नमः वामपादमूले ॥ १० ॥ ॐ तों नमः गुदे ॥ ११ ॥ ॐ व्यं नमः लिंगे ॥ १२ ॥ ॐ स्मं नमः नाभौ ॥ १३ ॥ ॐ त्यां नमः कुक्षौ ॥ १४ ॥ ॐ शं नमः पृष्ठे ॥ १५ ॥ ॐ वं नमः हृदये ॥ १६ ॥ ॐ रुं नमः दक्षिण स्तने ॥ १७ ॥ ॐ णों नमः वामस्तने ॥ १८ ॥ ॐ मुं नमः गले ॥ १९ ॥ ॐ मों नमः दक्षिणहस्तांगुल्यग्रे ॥ २० ॥ ॐ चं नमः दक्षिणहस्तांगुलिमूले ॥ २१ ॥ ॐ अं नमः दक्षिणमणिबन्धे ॥ २२ ॥ ॐ वों नमः दक्षिणकूर्परे ॥ २३ ॥ ॐ वं नमः दक्षिणबाहुमूले ॥ २४ ॥ ॐ न्वां नमः वामहस्तांगुल्यग्रे ॥ २५ ॥ ॐ नां नमः वामहस्तांगुलिमूले ॥ २६ ॥ ॐ अं नमः वाममणिबंधे ॥ २७ ॥ ॐ दिं नमः वामकूर्परे ॥ २८ ॥ ॐ तें नमः वामबाहुमूले ॥ २९ ॥ ॐ रुं नमः वक्त्रे ॥ ३० ॥ ॐ पं नमः दक्षकपोले ॥ ३१ ॥ ॐ स्थां नमः वामकपोले ॥ ३२ ॥ ॐ द्यूं नमः दक्षिणनासिकायाम् ॥ ३३ ॥ ॐ यं नमः

वामनासिकायाम् ॥ ३४ ॥ ॐ पां नमः दक्षिणनेत्रे ॥ ३५ ॥ ॐ तं नमः वामनेत्रे ॥ ३६ ॥ ॐ स्वं नमः दक्षिणकर्णे ॥ ३७ ॥ ॐ स्तिं नमः वामकर्णे ॥ ३८ ॥ ॐ भिं नमः भ्रूमध्ये ॥ ३९ ॥ ॐ सं नमः मस्तके ॥ ४० ॥ ॐ दां नमः शिरसि ॥ ४१ ॥ ॐ नं नमः सर्वाङ्गे ॥ ४२ ॥ इति मंत्रवर्णन्यासः । एवं न्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् ॥ "चंद्रप्रभं पंकजसन्निषण्णं पाशांकुशाभीतिवरं दधानम् ॥ मुक्ताविभूषांचितसर्वगात्रं ध्यायेत्प्रसन्नं वरुणं विभूत्यै ॥ १ ॥" इति ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य । धर्मादिपरतत्त्वांतपीठदेवताः पूर्ववत्संपूज्य । मध्ये । मूलेन मूर्त्तिं प्रकल्प्य । आवाहनादिपुष्पांतैरुपचारैर्भगवन्तं वरुणं संपूज्य । आवरणपूजां कुर्यात् ॥ तद्यथा-(षट्कोणे) प्राचीक्रमेण आग्नेयादिकोणकेसरेषु मध्ये दिक्षु च । ॐ ध्रुवासुत्वासक्षितिषु हृदयाय नमः ॥ १ ॥ ॐ क्षियन्तोव्यस्मत्याशं शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ वरुणो मुमोचत् शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ अवोतन्त्वानाअदिते कवचाय हुम् ॥ ४ ॥ ॐ रूपस्थाद्यूयम्पात नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ स्वस्तिभिः सदान इत्यस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति षडंगानि पूजयेत् ॥ १ ॥ ततोऽष्टदलेषु प्राचीक्रमेण । ॐ शेषाय नमः ॥ ॐ वासुकये नमः ॥ २ ॥ ॐ तक्षकाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ कर्कोटकाय नमः ॥४॥ ॐ पद्माय नमः ॥ ५ ॥ ॐ महापद्माय नमः ॥६॥ ॐ शंखपालाय नमः ॥ ७ ॥ ॐ कुलिकाय नमः ॥८॥ इति पूजयेत् ॥ २ ॥ तस्माद्बाह्ये चतुरस्रे भूपुरे पूर्वादिदशदिक्षु । ॐ लं इन्द्राय नमः ॥ १ ॥ ॐ रं अग्नये नमः ॥ २ ॥

ॐ मं यमाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ क्षं निर्ऋतये नमः ॥ ४ ॥ ॐ वं वरुणाय नमः ॥ ५॥ ॐ यं वायवे नमः ॥ ६ ॥ ॐ सं सोमाय नमः ॥ ७ ॥ ॐ हं ईशानाय नमः ॥ ८ ॥ ईशानपूर्वयोर्मध्ये । ॐ आं ब्रह्मणे नमः ॥ ९ ॥ निर्ऋतिपश्चिमयोर्मध्ये । ॐ अं अनंताय नमः ॥ १० ॥ इति पूजयेत् ॥ ३ ॥ तद्बहिस्तत्तत्समीपे । ॐ वज्राय नमः ॥ १ ॥ ॐ शक्तये नमः ॥ २ ॥ ॐ दंडाय नमः ॥ ३ ॥ ॐ खड्गाय नमः ॥ ४ ॥ ॐ पाशाय नमः ॥ ५ ॥ ॐ अंकुशाय नमः ॥ ६ ॥ ॐ गदायै नमः ॥७ ॥ ॐ त्रिशूलाय नमः ॥ ८ ॥ ॐ पद्माय नमः ॥ ९ ॥ ॐ चक्राय नमः ॥ १० ॥ इत्यायुधानि पूजयेत् ॥ ४ ॥ एवमावरणपूजां कृत्वा । धूपदीप नैवेद्यतांबूलदक्षिणानीराजनप्रदक्षिणानमस्कारैः पूजां समाप्य । यथाविधि वाग्यतो जपं कुर्य्यात् ॥ अस्य पुरश्चरणं लक्षजपः । जपान्ते वृष्टिकामनया वेतसोत्थाभिः क्षीराक्ताभिः समिद्भिः पायसान्नेन सर्पिः सिक्तेन च दशांशहोमं कृत्वा तद्दशांशेन तर्पणं तद्दशांशेन मार्ज्जनं तद्दशांशतः यथाशक्ति वा पायसान्नेन ब्राह्मणभोजनं च कार्यम् (शारदातिलके) "लक्षमेकं जपेन्मंत्रं पायसेन दशांशतः ॥ सर्पिः सिक्तेन जुहुयान्मंत्री मंत्रस्य सिद्धये ॥ १ ॥ ऋणमुक्त्यै जपेन्मंत्रं प्रत्यहं साष्टकं शतम् ॥ जपेनानेन लभते महतीमव्ययां श्रियम् ॥ २॥ शितेक्षुशकलैर्मंत्री जुहुयाद्घृतसंप्लुतैः॥ चतुर्दिनं दशशतमृणमुक्त्यै महाश्रियै ॥३॥ समिद्भिर्वेतसोत्थाभिः क्षीराक्ताभिर्दिनत्रयम् ॥ जुहुयाद्वृष्टिसंसिद्ध्यै मंत्रविद्विजितेंद्रियः ॥ ४ ॥ अनेन विधिना मन्त्री सूर्यै शतभिषं गते । चतुःशतं घृतयुतं

पायसं जुहुयाद्वशी ॥ ५ ॥ ऋणनाशाय संपत्त्यै वश्यारोग्याभिवृद्धये ॥ भृगुवारे कृतो होमः पायसेन च सर्पिषा ॥ ६॥ महतीं संपदं कुर्यान्नाशयेत्सकलापदः ॥ शालिभिर्घृतसंसिक्तैः सरिदंतरितः सुधीः ॥ ७ ॥ त्र्यहं चतुःशतं हुत्वा स्तंभयेत्परसैन्यकम् ॥ सायं प्रत्यङ्मुखो वह्निमाराध्य प्रजपेन्मनुम् ॥ ८ ॥ चतुःशतं विमुच्येत मंत्री सर्वैरुपद्रवैः ॥ मंत्री प्रत्यङ्मुखो भूत्वा तर्पयेद्विमलैर्जलैः ॥ ९ ॥ सर्वोपद्रवनाशाय समस्ताभ्युदयाप्तये ॥ बहुना किमिहोक्तेन मंत्रेणानेन साधकः ॥ १० ॥ साधयेत्सकलान्कामाञ्जपहोमादितत्परः ॥" इति वृष्टिप्रदवारुणीऋग्विधानम् ॥ अथ वृष्टिप्रदविधानं द्वितीयम् ॥ (बृहदृग्विधाने-शौनकः) "अच्छावदेति सूक्तं तु वृष्टिकामः प्रयोजयेत् ॥ निराहारः क्लिन्नवासा अचिरेण प्रवर्षति ॥ १ ॥ हुत्वायुतं वैतसीनां क्षीराक्तानां हुताशने ॥ महद्वर्षमवाप्नोति सूक्तेनाच्छावदेन हि ॥२॥" अनेन सूक्तेन प्रत्यृचं वा दिश उपस्थेया 'इति सायणभाष्ये' ॥ अथ अच्छावदेति सूक्तं ऋ० अ० ४ अ० ४ वर्ग २७ । ॐ अच्छा॑ वद त॒वसं॑ गी॒र्भिरा॒भिः स्तु॒हि प॒र्जन्यं॒ नम॑सा॒ विवा॑स । कनि॑क्रदद्वृष॒भो जी॒रदा॑नु॒ रेतो॑ दधा॒त्योष॑धीषु॒ गर्भ॑म् ॥ १ ॥ वि वृ॒क्षान्ह॑न्त्यु॒त ह॑न्ति र॒क्षसो॒ विश्वं॑ बिभाय॒ भुव॑नं म॒हाव॑धात् । उ॒तानाग॑ा ईषते॒ वृष्ण्या॑वतो॒ यत्प॒र्जन्यः॑ स्त॒नय॒न्हन्ति॑ दु॒ष्कृतः॑ ॥ २ ॥ र॒थीव॒ कश॒याश्वाँ॑ अभि॒क्षिप॑न्ना॒विर्दू॒तान्कृ॑णुते व॒र्ष्याँ३ अह॑ । दू॒रात्सिं॒हस्य॑ स्त॒नथा॒ उदी॑रते॒ यत्प॒र्जन्यः॑ कृणु॒ते

वृर्स्यै १ नभः ॥ ३ ॥ प्रवातावान्तिपतयन्तिविद्युतउदोषधीर्जिहतेपिन्वतेस्वः । इराविश्वस्मैभुवनायजायतेयत्पर्जन्यः पृथिवीरे तसावति ॥४॥ यस्यव्रतेपृथिवीनन्नमीतियस्यव्रतेशफवज्जर्भुरीतियस्यव्रतओषधीर्विश्वरूपाः सनः पर्जन्यमहिशर्मयच्छ ॥५॥ दिवोनोवृष्टिंमरुतोररीध्वंप्रपिन्वतवृष्णोअश्वस्यधाराः । अर्वाङेतेनस्तनयित्नुनेह्यपोनिषिञ्चन्नसुरःपितानः ॥ ६ ॥ अभिक्रंदस्तनयग र्भमाधाउदन्वतापरिदायारथेनदृतिंसुकर्षविषितंन्यंचसमाभवन्तूद्वतोनिपादाः ॥ ७ ॥ महान्तंकोशमुदचानिषिञ्चस्यन्दन्तांकुल्या विषिताःपुरस्तात् ॥ घृतेनद्यावापृथिवीव्युन्धिसुप्रपाणंभवत्वघ्न्याभ्यः ॥ ८ ॥ यत्पर्जन्यकनिक्रदत्स्तनयन्हंसिदुष्कृतः प्रतीदंविश्वं मोदतेयत्किंचपृथिव्यामधि ॥ ९ ॥ अवर्षीर्वर्षमुदुषूगृभायाकर्धन्वान्यत्येतवाउ । अजीजनओषधीर्भोजनायकमुतप्रजाभ्योऽविदोमनी षाम् ॥ १० ॥" इति दशर्चं सूक्तम् ॥ अनेन सूक्तेन प्रत्यृचं वा अयुतवेतसीनां क्षीराक्तानां होमाच्छीघ्रं वर्षति । होमान्ते । इदं पर्जन्याय इति त्यागं कुर्यादितिपर्जन्यविधानम् ॥ अथ तिस्रो वाच इत्यादिसूक्तद्वयविधानम् ॥ ऋग्विधाने-शौनकः "आस्यदघ्नं विगाह्यापः प्राङ्मुखः प्रयतः शुचिः सूक्ताभ्यां तिस्र आदिभ्यामुपतिष्ठेत भास्करम् ॥ अनश्नतैतज्जप्तव्यं वृष्टिकामेन यत्नतः ॥ पंचरात्रेऽप्यतिक्रांते महतीं वृष्टिमाप्नुयात् ॥ २ ॥" इति ॐ तिस्रो वाच इत्यादिसूक्तस्य अग्निपुत्रः कुमार ऋषिः वसिष्ठो वा । त्रिष्टु

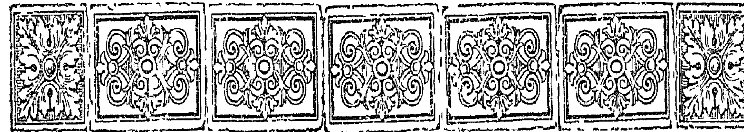
प्छंदः । पर्जन्यो देवता । वृष्टिप्राप्त्यर्थे विनियोगः ॥ "ॐ तिस्रो वाचः प्रवदज्योतिरग्राया एतदुद्रे मधुदोघमूधः ॥ सवत्सं कृण्वन् गर्भमोषधीनां सद्योजातो वृषभो रोरवीति ॥ १ ॥ योवर्धनओषधीनांयोअपांयोविश्वस्यजगतोदेवईशे ॥ सत्रिधातुशरणं शर्मयंसत्रिवर्तुज्योतिः स्वभिष्ट्य १ स्मे ॥ २ ॥ स्तरीरुत्वद्भवतिसूतउत्वद्यथावशंतन्वंचक्रएषः । पितुःपयः प्रतिगृभ्णातिमातातेन पितावर्धतेतेनपुत्रः ॥ ३ ॥ यस्मिन्विश्वानिभुवनानितस्थुस्तिस्रोद्यावस्त्रेधासस्रुरापः ॥ त्रयः कोशासउपसेचनासोमध्वश्चोतन्त्यभि तोविरप्शम् ॥ ४ ॥ इदं वचः पर्जन्यायस्वराजेहृदोअस्त्वन्तरंतज्जुजोषत् ॥ मयोभुवोवृष्टयः सन्त्वस्मेसुपिप्पलाओषधीर्देवगोपाः ॥ ५ ॥ पुरेतोधात्रृषभःशश्वतीनांतस्मिन्नात्माजगतस्तस्थुषश्च । तन्मऋतं पातु शतशारदाययूयंपातस्वस्तिभिः सदानः ॥ ६ ॥" इति प्रथमसूक्तम् ॥ "ॐ पर्जन्यायेति सूक्तस्य अग्निपुत्रः कुमार ऋषिः वसिष्ठो वा । गायत्री छन्दः । पर्जन्यो देवता । वृष्टिप्राप्त्यर्थे जपे विनियोगः । ॐ पर्जन्यायप्रगायतदिवस्पुत्रायमीढुषे । सनोयवसमिच्छतु ॥ १ ॥ योगर्भमोषधीनांगवांकृणोत्यर्वताम् ॥ पर्जन्यः पुरुषीणाम् ॥ २ ॥ तस्माइदास्येहविर्जुहोतामधुमत्तमम् ॥ इलांनः संयतं करत् ॥ ३ ॥" इति वृष्टिप्रातिकरविधानम् ॥अथ सर्वरोग नाशकधर्मराजमंत्रविधानम् ॥ (मन्त्रमहोदधौ) मंत्रो यथा । "ॐक्रौंह्रींआंवैवैस्वताय धर्मराजाय भक्तानुग्रहकृते नमः" इति चतुर्विंशतिवर्णो मन्त्रः । नास्य ऋष्यादिपूजाविधानं सिद्धमंत्रत्वादिति । ॐक्रौं ह्रीं हृदयाय नमः॥१॥ॐआं वैं शिरसे स्वाहा ॥२॥

ॐ वैवस्वताय वषट् ॥ ३ ॥ ॐ धर्मराजाय कवचाय हुं ॥४॥ ॐ भक्तानुग्रहकृते नेत्रत्रयाय वौषट् ॥५॥ ॐ नमः अस्त्राय फट् ॥६॥ इति षडंगन्यासं कृत्वा ध्यायेत् ॥ अथ ध्यानम् " पाथःसंयुतमेघसन्निभतनुः प्रद्योतनस्यात्मजो नृणां पुण्यकृतां शुभावहवपुः पापीयसां दुःखकृत् ॥ श्रीमद्दक्षिणदिक्पतिर्महिषगोभूषाभरालंकृतो ध्येयः संयमनीपतिः पितृगणस्वामी यमो दंडभृत् ॥ १ ॥" अभ्यस्तोयं सदा मंत्रः सकलापद्विनाशनः ॥ नरकप्राप्तिरोद्धा स्याद्रिपुभीतिनिवर्तकः ॥ २ ॥ इति धर्मराजमंत्रानुष्ठानम् ॥ अथ चित्रगुप्तमन्त्रानुष्ठानम् । (तत्रैव) मंत्रो यथा—ॐ नमोविचित्रायधर्मलेखकाययमवाहिकाधिकारिणेम्ल्व्यूंजन्मसंपत्प्रलयंकथय कथयस्वाहा" इत्यष्टात्रिंशदक्षरो मन्त्रः॥ (अस्य ऋष्यादिन्यासपूजाऽभावः सिद्धमन्त्रत्वात्) ॐनमो विचित्राय हृदयाय नमः॥१॥ ॥ १ ॥ ॐ धर्मलेखकाय शिरसे स्वाहा ॥ २ ॥ ॐ यमवाहिकाधिकारिणे शिखायै वषट् ॥ ३ ॥ ॐ म्ल्व्यूंजन्मसंपत्प्रलयंकवचाय हुं ॥ ४ ॥ ॐ कथयकथय नेत्रत्रयाय वौषट् ॥ ५ ॥ ॐ स्वाहा इत्यस्त्राय फट् ॥ ६ ॥ इति षडंगन्यासं कृत्वा ध्यायेत् । किरीटोज्ज्वलं वस्त्रभूषाभिरामं विचित्रासनासीनमिन्दुप्रभास्यम् ॥ नृणां पापपुण्यानि पत्रे लिखन्तं भजे चित्रगुप्तं सखायं यमस्य ॥ १ ॥ सिद्धमन्त्रमिमं पुंसां जपतां चित्रगुप्तकः ॥ प्रसन्नो गणयेत्पुण्यं नैव पापं कदाचन ॥ २ ॥ इति चित्रगुप्तमन्त्रविधानम् ॥ अथ ग्रंथालंकारः ॥ देशे मनोज्ञे हि मरौ बभूव वीकोजिनामा नृपतिः पुरा हि ॥ तस्यैव नाम्ना खलु राजधानी लोके विकानेर इति

प्रथांगता ॥ १ ॥ तदन्तरे शक्रपुरोपमे पुरं श्रीरत्नदुर्गे सुजनैः सुसेविते॥ आसीद्वसिष्ठान्वयगौडविप्रो माध्यंदिनीयो बुधजीवराजः॥
॥ २ ॥ तस्यात्मजा बाणमितास्तु सद्गुणाः सुवेदविद्याऽध्ययने च नैपुणाः ॥ आयातयाताद्विजशुद्धप्राङ्गणा वीर्येण संताडितवैरि
दुर्गणाः ॥ ३ ॥ एतेषु मध्ये खलु रामकृष्णो ज्ञानेन स्वल्पीकृतसर्वतृष्णः ॥ स्वबुद्धितः खण्डितवैरिप्रश्नः सुभक्तिसंतर्पितदेव
कृष्णः ॥ ४ ॥ तस्याऽभवन्नाममिताः सुपुत्राः स्वधर्म्मयायिस्वकलत्रमित्राः ॥ गृहेषु संलेखितरम्यचित्राः श्रीकान्तपूजानिरताः
पवित्राः ॥ ५ ॥ इमानि नामानि भवन्ति तेषां चतुर्भुजाख्यो विबुधोऽयमाद्यः ॥ कस्तूरिचन्द्राभिधसज्जनोऽपरोऽपरोगुणैर्मंडि
तजेष्ठरामः ॥ ६ ॥ स जेष्ठरामः खलुपंडिताग्र्यः षट्शास्त्रवेत्ता द्विजकर्म्मतत्परः ॥ त्यागी मनस्वी द्विजदेवभक्तो हुतावशिष्टा
न्नसदानुरक्तः ॥ ७ ॥ तत्रापि मध्यो निजवंशपालकः कस्तूरिचन्द्राख्यमहत्सुशीलः ॥ तस्मात्सुपुत्रावनवद्यवंद्यविद्यान्वितौ द्वौ
नितरामभूताम् ॥ ८ ॥ चतुर्थिलालाख्यगुरुमुखाख्यौ सुज्ञौ गुणाढ्यौ निजधर्मतत्परौ ॥ ज्येष्ठस्तयोर्वै खलु पण्डिताग्रणीः
षट्शास्त्रवेत्ता शिवपूजने रतः ॥ ९ ॥ षट्कर्माभिरतो नित्यं देवतातिथिपूजकः ॥ हुतशेषं तु भुञ्जानश्चतुर्थीलालपंडितः ॥ १० ॥
मातामहो यस्य बभूव पंडितः श्रीरामनामा प्रथितः स्वदेशे ॥ दाता वदान्यो धनिभिश्च वंद्यो भिषक्सुवृत्त्या परिपूर्णकोशः ॥ ११ ॥
एतादृशे शुद्धकुले विशाले चतुर्थिलालो हि बभूव चन्द्रमाः ॥ परोपकारी निजवंशकेतुः शिष्टानुरागी च निबन्धकर्त्ता ॥ १२ ॥

यस्य माता हरीवाई पिता कस्तूरिचन्द्रकः ॥ यथाऽनसूया साध्वी सा यथाऽत्रिस्स तथा खलु ॥ १३ ॥ सूत्रं कात्यायनं यस्य शाखा माध्यंदिनीयिका ॥ श्रीवसिष्ठकुलं यस्य स चतुर्थ्याख्यपंडितः ॥ १४ ॥ तेनायं रचितो ग्रन्थो गौडानां प्रीतिदः सदा ॥ अनेन प्रीयतां शम्भुर्भवान्या सह सर्वदा ॥ १५ ॥ व्योमशास्त्राङ्कचन्द्रेऽब्दे १९६० विक्रमादित्यसंज्ञके ॥ फाल्गुने शुक्लपञ्चम्यां ग्रन्थः पूर्णोऽभवच्छिवः ॥ १६ ॥ इति श्रीमन्महाराजाधिराजक्षत्रियकुलार्कमरुदेशाधिपतिराजेंद्रश्रीगङ्गासिंहवर्मणो बीकानेर राज्यान्तर्गत-श्रीरत्नगढनगरनिवासिना श्रीवसिष्ठगोत्रोद्भवगौडवंशावतंसपंडितश्रीरामकृष्णामरचन्द्रपौत्रेण श्रीकस्तूरिचंद्रात्मजेन श्रीचतुर्भुजदत्तसूनुना श्रीमहादेवभक्तशुक्लयजुर्वेदीयमाध्यंदिनवाजसनेयिना पंडितश्रीचतुर्थीलालशर्मणा विरचिते अनुष्ठानप्रकाशे अद्भुते महानिबन्धे पुरश्चरणकाण्डे रोगशमनविधानप्रकरणं षष्ठम् ॥

(॥ समाप्तोऽयं महानिबंधः षष्ठः ॥)

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां श्रीकृष्णदासात्मज-क्षेमराजेन श्रेष्ठिना, स्वकीये-"श्रीवेङ्कटेश्वर"
स्टीम्-मुद्रण-यन्त्रालये, मुद्रयित्वा प्रकाशितम्।
संवत् १९९१, शके १८५६.

पुस्तक मिलनेका ठिकाना-

खेमराज श्रीकृष्णदास,
"श्रीवेङ्कटेश्वर" स्टीम्-प्रेस,
बम्बई.

गङ्गाविष्णु श्रीकृष्णदास,
"लक्ष्मीवेङ्कटेश्वर" स्टीम्-प्रेस,
कल्याण-बम्बई.

